YISRAEL DORYON

LYNKEUS' NEW STATE

A plan for the establishment of a new social order on an improved and humane basis

Introductions by
SIGMUND FREUD
and
ALBERT EINSTEIN

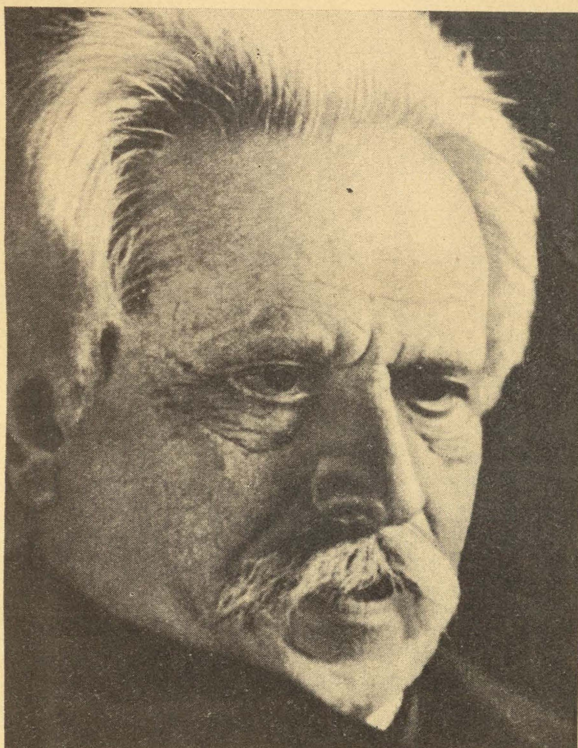
Rubin Mass Jerusalem

ישראל דוריון

ממלכת לינקיאוס

Esther Cassarbal

יוסף פופר־לינקיאוס
1921 — 1838

ישראל דוריון

מַמְלֶכֶת לִינְקֶיאוּס

תכנית ליצירת משטר חיים חדש, תקין ואנושי

עם הקדמות מאת
זיגמונד פרויד
ואלברט איינשטיין

הוצאת ראובן מַס ירושלים. ת״ש.

Printed in Palestine
דפוס המערב ירושלים

נכתב

לרגל יום הולדתו המאה

של

יוסף פופר־לינקיאוס

הקדמה מאת

את היהודי יוסף פופר-לינקיאוס, חוקר, הוגה ואוהב הבריות, יכירו ויכבדו בודאי הדורות הבאים כאחד האישים הגדולים ביותר של זמננו.

במשך התקופה הקצרה לשלטונה, הקימה עירית וינה הסוציאליסטית מצבת זכרון לזכרו בגן העיריה אשר בוינה. כאשר פרצו הגרמנים לוינה הורחקה מצבה זו וקרוב לודאי שהושמדה.

ספרו של מר דוריון הוא הנסיון הראשון להקימה מחדש.

זיגמונד פרויד

לונדון, בנובמבר 1938.

זיגמונד פרויד

Der Jude Josef Popper-Lynkeus, Forscher, Denker und Menschenfreund, wird von kommenden Geschlechtern sicherlich als einer der ganz grössten Männer seiner Zeit erkannt und geehrt werden.

Während der kurzen Periode ihrer Herrschaft in Wien, hatte die sozialistische Stadtverwaltung seinem Andenken eine Büste im Wiener Rathauspark geweiht. Als die Deutschen in Wien einfielen wurde dies Denkmal entfernt, wahrscheinlich zerstört.

Das Buch des Herrn Doryon ist ein erster Versuch es wieder aufzurichten.

Sigm. Freud

London, November 1938

הקדמה מאת

חושבני כי זכות יתרה היא לטפל בימים אלה במפעל חייו של פופר-לינקיאוס, להפיץ את רעיונותיו ולהעמידם באור הנכון. כל זה עלה לפי דעתי בידי מחבר הספר הזה.

אני תקוה שהחיבור הזה ימצא את קוראיו אסירי-התודה כראוי לו.

לפני שנים רבות היתה לי חליפת מכתבים קצרה עם פופר-לינקיאוס על תכניתו ל„חובת ההזנה הכללית“. תחת השפעת השיטות הכלכליות שהתהלכו בימים ההם, התנגדתי לו אז לדאבוני. אולם כיום הנני מסכים לו, לכל הפחות בזה, שבחברה תקינה מן הדין שתהא מובטחת לכל איש ואיש אפשרות של קיום מינימלית. הבטחת קיום היחיד על ידי הכלל תמורת חובת-עבודה ידועה, היא כיום בהחלט צו השעה, ועל כל בר-דעת לתרום את תרומתו לכך כדי שמטרה זו תושג בלי כל אותן המהפכות המדאיבות והמעוררות דאגה, המאיימות כיום על אירופה.

תכניתו המוצעת של פופר-לינקיאוס להגשמת המטרה הזאת ראויה על כל פנים לשיקול דעת רציני. אך זכותה העיקרית היא בתעמולה המשכנעת של המטרה.

אלברט איינשטיין

פרינסטון 19 ביוני 1939

אלבערט איינשטיין

Es scheint mir recht verdienstlich, in unseren Tagen auf das Lebenswerk von Popper-Lynkeus hinzuweisen und seine Gedanken zu verbreiten und ins richtige Licht zu setzen. Dies ist meiner Ansicht nach dem Autor dieses Buches gelungen. Hoffentlich wird diese Schrift die dankbaren Leser finden, die sie verdient.

Vor vielen Jahren hatte ich einen kurzen Briefwechsel mit Popper-Lynkeus über seinen Plan einer "Allgemeinen-Nährpflicht". Unter dem Einfluss der damals geläufigen ökonomischen Theorien opponierte ich leider zu jener Zeit. Heute aber stimme ich ihm mindestens darin bei, dass in einer gesunden Gemeinschaft für jeden ein Existenzminimum garantiert sein müsse. Die Sicherung der Einzelexistenz durch die Gesamtheit gegen Übernahme gewisser Arbeitsverpflichtungen erscheint heute als unbedingt geboten, und jeder Vernünftige sollte dazu beitragen, dass das Ziel ohne jene schmerzlichen Umwälzungen erreicht würde, die Europa heute so bedenklich bedrohen. Der von Popper-Lynkeus vorgeschlagene Plan zur Realisierung dieses Zieles ist jedenfalls ernster Erwägung wert. Sein Hauptverdienst liegt aber in der überzeugenden Propagierung des Zieles.

Albert Einstein

Princeton, 19. Juni 1939

דבר המחבר

אנו כולנו אמונה כי כוחות הזדון המשתוללים כיום בתוהו ובוהו של עולמנו והמעוררים רגשי זוועה בנפש כל אדם הנברא בצלם, יעלמו במהרה מעל האופק האנושי.

ואמנם מותר לנו לשאול:

וכי מה יהיה לאחר שהכוחות הנאורים יתגברו על כוחות החושך? — תקופה מסויימת — קצרה למדי ביחס — של שביתת נשק, ולאחריה שוב התעוררות החיה שבאדם ומתן רשות למשחית.

והכרח המציאות הוא אם תמונת בלהות זו התמידה, מתמדת ותתמיד כך בעולם שיד מנהלת אינה מורגשת בו כלל ואשר הכל מתרחש בו במקרה. וגדולה מזו: תוצאות המקריות הזאת, השאולה מעולם החיות הנן גורליות ואכזריות שבעתים בחברת בני אדם מאשר אצל החיות, באשר לרשותן של אלו האחרונות אינם עומדים רקמות-הכזב וכלי המשחית למיניהם — פרי מחשבת-האדם.

מותר האדם מן הבהמה: השכל והתבונה והשימוש בהם לטובה.

והנה עוד בשנת 1878 ראה פופר-לינקיאוס את הנולד, וקבע ערכים חברתיים חדשים, בהתאם לחוקי הברזל של התבונה האנושית, בספרו „הזכות לחיות והחובה למות". ואף על פי שעולם התרבות אשר היה שרוי אז בתוך

שכרון של רעיונות-רוח ואידיאלים מדומים, לא הגיב במאומה על הצעותיו אלה, בכל זאת הוא שקד עליהן כ-30 שנה מהתאריך הנ"ל והעניק לנו בשנת 1912 את מפעלו הכביר „חובת ההזנה הכללית", שישמש בודאי „שולחן ערוך" לדורות הבאים.

כרגע כדאי וראוי היה לקבוע למה ומדוע הקדיש פופר-לינקיאוס את חייו לרעיונות שאנשי דורו התכחשו להם? וזאת התשובה שאנו קוראים בספרו „חובת ההזנה הכללית":

„מאחר שאני מאמין כי יבואו זמנים אשר בהם יתחילו להגיב בחיוב על הצעותי, עיבדתי את תכניתי לפרטי פרטים; ואם תשלוט פעם הרצינות בעולם, לא יהיה צורך עוד להמציאם מחדש. ויתכן מאד שאחרים לא ימצאו אותם כלל, מפני שלהם תעדר התענינות ערה במידה מספקת להוציא לפועל את התכנית הזאת באופן תכליתי, או משום שלאחרים האלה תהיה רק מידה זעירה מדי מהפאנטאסיה הקונסטרוקטיבית".

ודאי שגם אנו זכאים להאמין כי הרצינות תשלוט באחד הימים בעולם, ואולי כבר בימינו, אבל ספק גדול הוא בכל זאת אם הדרך האחת והיחידה המובילה אל רשות התבונה תמָצא הפעם מאליה. — אדרבה; דורנו אנו רחוק עדיין מלתפוס אפילו את תכנו של הערך המציאותי שבמושג: פאנטאסיה קונסטרוקטיבית, לא כל שכן לשלוט בה. ומאידך זקוקה באמת תקופה אומללה זו לסיעתא רעיונית, בעיקר מפני שעליה גזרה ההשגחה העליונה להיות עדה לפשיטת הרגל הטראגית של האידיאלים אשר עליהם הוכרז חגיגית במהפכה הצרפתית ואשר על פיהם חיו עמי התרבות זה קרוב למאתיים שנה. גורלו של האדם בזמן הנוכחי

טראגי יותר אפילו מזה של אנשי ימי הבינים; כי אלה ידעו לפחות לשם איזו מטרה הם חיים, אולם דור עשוק-אמונה כדורנו אינו יודע אפילו מה תכלית חייו.

לכן אמרתי ללבי כי אולי דוקה בדור זה ימצאו רעיונותיו של פופר-לינקיאוס אוזן קשבת. והיה אם יעלה בידי ספר זה לתת דחיפה להתעוררות המחשבה והמצפון ולקרב את האנושיות לעולמו של פופר-לינקיאוס, אדע כי לא לחינם עמלתי.

ירושלים, תשרי ה׳ת״ש

ישראל דוריון

תוכן הענינים

עמוד

עמוד

Die Bedeutung meiner Arbeit ist geringfügig an Geist oder Gelehrsamkeit; aber sie würde, wenn in die Praxis eingeführt, in der menschlichen Gesellschaft mehr Unglück verhüten und ihr auch mehr Glück bringen, als alle anderen Fortschritte der historischen Zeit.

JOSEF POPPER—LYNKEUS

ממלכת לינקיאוס

איש המדעים המדויקים

יוסף פופר נולד ב־21 לפברואר 1838 בעיירה קולין בבוהמיה, להורים יהודים עניים. שתי התכונות: יהדות ועוני ליוו אותו ושמו מכשולים רציניים על דרכו, מימי נעוריו עד סוף ימיו. העוני הגדול בקרב משפחתו קומם את הנער עוד בגילו הרך כמעט, נגד סדרי החברה הרעים. העובדה שבין קרוביו נמצאו מלומדים, סוחרים, פקידים ובעלי מלאכה אשר נלחמו כל ימיהם על פת לחם, פקחה את עיניו לראות שאין השאלה הסוציאלית מצטמצמת בחיי הפועל בלבד. הוא הבין כי בעית העוני היא כללית, ומקיפה את כל השכבות שבחברה. דאגתו לאדם באשר הוא אדם הטביעה את חותמה על כל מפעלי חייו עד יומו האחרון.

בתור קרוב למשפחת תלמידי חכמים נכבדה מאד בפראג, למד פופר להוקיר ולהחשיב את הדעת. ובפרט השפיעה על פופר הצעיר אישיותו של דודו המלומד, שבחר לו את הפסוידונים נורק. הוא למד ממנו להחשיב לא רק את הסופר אלא גם להתיחס אל הספר כאל דבר נעלה. באוטוביוגרפיה שלו מספר פופר, כי נוסף לרגשותיו הסוציאליים והערצתו למדע ולרוחניות, מצא ענין רב בכל מיני המצאות ובעיקר במכונות ואינסטרומנטים פיסיקליים. וכפי שנראה להלן, התמסר הצעיר ללמודי המדעים המדויקים לפיסיקה,

מתימטיקה, ובכלל לטכניקה, ומתוך כך העשיר שדה זה בהמצאותיו המרובות והחשובות. ואולם כאן יש לנו ענין עם אדם מיוחד במינו, שדורו לא השכיל להבינו. פופר — לינקיאוס הקדיש את עלומיו ומיטב שנותיו למדעים אלה, לא רק על מנת להרחיב ולפתח את שטחי המדע, כי אם בראש וראשונה להיטיב את מצבם הטראגי של בני האדם בעזרת המצאותיו. תשוקתו זו לשרת את האנושיות מורגשת אצלו עוד בשנות בית הספר. תכליתו העליונה היתה לשעבד את כל המדע ואת הישגי הטכניקה לטובתו של האדם ולשלומו.

בשנת 1854 נרשם פופר בפוליטכניון הגרמני בפראג, והצטיין בלימודיו כל כך עד שמוריו, הפרופיסורים ילינק (Yelinek) — אסטרונום ומטאורולוג מפורסם — וקוריסטקא (Koristka), מינוהו לשמש להם אסיסטנט במתימטיקה גבוהה והנדסה מעשית, והוא אז רק בן שמונה עשרה; והנה התחיל פופר ברגע ההוא לטעום את טעמה המר של היהדות. מנהל הפוליטכניון הודיעו, כי בתורת יהודי אי אפשר לו לשמש אף כאסיסטנט. כך נכזבה תקוותו הראשונה ותשוקתו העזה להתמסר להוראה ולמדע, ולא היתה לו ברירה אחרת אלא להמשיך בלימודיו הטכניים ולעסוק במקצוע של בנין מכונות.

עם גמר חוק לימודיו בפוליטכניון השתדל פופר להתקבל בתור מתנדב בבית חרושת למכונות, ומאחר שלא היתה לו ההמלצה הדרושה, דחו אותו בכל המקומות למרות תעודותיו המצויינות. פופר מתאונן שלא נתנו לו דריסת רגל אפילו בבית המלאכה הקטן של תחנת הרכבת בפראג. והמענין בדבר הוא, כי חבריו, שהכין להם את שעוריהם בשביל הבחינות — ושבלעדו היו נכשלים — נתקבלו שם על סמך התעודות, שרכשו הודות לעזרתו.

מצבו החומרי לא הרשה לו להמשיך בלימודיו, וחשב שלפחות יצליח לעבוד במקצועו, היינו בעבודה טכנית. אבל לא מצא כל אפשרות לכך, ומאין ברירה הסכים לקבל עבודה בעלת אופי משרדי במקצת אצל חברת הרכבות הממשלתית. החברה שלחה אותו לבאנאט, ושם חלה במחלה קשה. כאשר הוטב לו במקצת, בא לטמשוואר ומשם לבודאפסט. שם התחיל לעבוד בשרות הטלגראף של חברת הרכבות, אך שוב חלה בקדחת ועזב את שרות הרכבת לשם החלמה בבית הוריו. כשנה אחת בילה בביתו וכמה פעמים נמצא במצב חמור כל כך עד שנואשו מחייו. אחרי שהבריא עלתה שוב לפניו שאלת הפרנסה בכל אכזריותה. עתה נסע לווינה לחפש שם שעורים פרטיים לכלכל את נפשו. אולם מחוסר המלצה לא עלה בידו להשיג אף כדי מחיתו בצמצום. אז יסד פופר מעין קורספונדנציה עתונאית אוטוגראפית בשביל עתוני וינה, והיא: להביא ידיעות על הרצאות ואספות מדעיות וטכניות. נאלץ היה איפוא להשתתף בכל האספות, לרשום את הידיעות, להעתיקן כמה פעמים ולהמציאן בשעה מאוחרת בלילה למערכות העתונים. וכל העסק הזה שגזל ממנו את זמנו היקר, לא הכניס לו אף לחם צר.

מן המצב הרעוע הזה נחלץ פופר בשנת 1866 כאשר נתקבל למורה פרטי בבית משפחה אמידה בווינה. מתפקידו היה לחנך גימנאזיסט וללמדו מתימטיקה ופיסיקה. במשך שנתיים אלו שזכה לחיות בלי דאגות חומריות, השתלם בלמודי הכלכלה המדינית, ותולדות התרבות ואסתטיקה, כמו כן התחיל בתקופה ההיא להתמסר לתרבות הסינית ולספרותה, וביחוד לשיטת המוסר הקונפוציאני. נוסף ללמודים האלה, ביקר כתלמיד שלא מן המנין באוניברסיטה הווינאית. הוא חשב להתמסר שם למתימטיקה, פיסיקה מתימטית

ואסטרונומיה. אולם כתום השנתיים, ששימש בהן כמורה פרטי, עלתה שוב שאלת הלחם על הפרק. ועתה החליט פופר להשקיע את כל מרצו בהמצאות.

בשנת 1867 המציא את המצאתו הראשונה. זה היה שכלול חשוב מאד בדוד הקיטור. ההמצאה הזאת הצליחה, והעמידה אותו על רגליו לזמן מסויים, כי התפשטה בכל אוסטריה וגרמניה, עד כי שוכללו בה יותר מאלף דודי קיטור במשך שנים מועטות, בבתי חרושת שונים. יש לציין דרך אגב, כי המצאה זו עלתה לו כמעט בחייו, כי היה נאלץ להכנס בעצמו לתוך הדודים, אשר לרוב היו עוד חמים, ולא פעם התעלף כמעט מן החום בפנים הדודים, וכן קרה גם, שהפתח הצר של הדוד מנע בעדו מלצאת, וניצל רק בדרך נס. מטרת ההמצאה הנ"ל היתה למנוע את קלקול דודי הקיטור ע"י שכבת הסיד המצטבר בהם.

מבין המצאותיו המרובות של פופר-לינקיאוס, יש לציין במיוחד את הקונדנזאטור האווירי אשר חולל מהפכה בתעשיה, ושמשתמשים בו עד היום.

גדולה היתה תשוקתו של פופר להתמסר ללמוד יסודי של ספינות אויר. ואמנם המציא דברים חשובים, ובספרו Flugtechnik נתן ערכים נצחיים בשטח זה, והניח אולי את היסודות למדע האמור, אבל המחסור באמצעים שלל ממנו את האפשרות לממש את רעיונותיו.

פופר-לינקיאוס מודה בעצמו, כי היה מחונן בכשרונות להמצאות, ומה רבה היתה נטיתו לזה, אולם התנאי הראשון לכל המצאה שהיא, ובמיוחד לבנין נועז כזה של ספינות אויר הוא: מעבדה מצויידת כדבעי — הלא אי אפשר להמציא סתם בחלל הריק — מיהו, סדרי החברה לא איפשרו זאת לגאון הזה. ונוסף לכך דורשים הנסיונות הללו, שהעוסק

בהם ישהה במקום אחד, ואילו פרנסתו דרשה ממנו להיות תמיד נע ונד, מקרון הרכבת לבית המלון ולהפך.

ואף על פי שלא נתנו לו דריסת רגל בבית מלאכה ומכל שכן שהיה רחוק מן הרעיון ליסד לו תחנת נסיונות, בכל זאת זכה להמציא המצאות חשובות.

והנה נעלה לפנינו את דמותו של אדם גדול זה, שעשה נועזות, והועיל במידה לא מעטה להתפתחות הטכניקה, מבלי שהחברה תעזור לו במשהו. מי יודע אילו חזיונות בכיבוש כוחות הטבע לתועלת האדם היה מגלה לנו לוא נתנו לו להוציא לפועל את הצפונות בקרבו. הצרה השניה היתה יהדותו שהוא דבק בה. בתור יהודי לא נתנו לו דריסת רגל בשום מקום. ומה יעשה אדם אומלל, שאין מרשים לו אפילו לנסות ולבחון את המצאותיו ותגליותיו התיאורטיות ? הרי יראה הדבר כמגוחך שהממציא יכריז על תגלית או המצאה שהיא, מבלי לנסותה ולבחנה תחילה באופן מעשי. בפני בעיות כאלו עמד פופר, וקשה היה לו להחליט : אם יבוא לפרסם את ההמצאה העיונית ברבים, הרי מוכרח היה להתחשב גם באפשרות שמא לא תעמוד בפני הנסיון ואז עלול היה לשים לאל את כל כבודו ועתידו. ואולי להצפין את ההמצאה בכיס ולחכות ? אילו כך היה עושה, בודאי ששערותיו היו מלבינות, עד שיקום אדם בעל לב ויעמיד לרשותו את בית מלאכתו. ואנו נראה כי בבעיות טראגיות כאלו התלבט פופר במיטב שנותיו. נוסף לשני המכשולים שליוו אותו כענן מבשר רעות, והן : יהדות ועוני, גרמה לפיגרת הציביליזאציה גם צרת עינה של „נציגות" המדע הרשמית. הפרופיסורים בעלי הקתדראות והמלומדים המקובלים שישבו במרומי המדע וניצחו עליו משם, לא רצו לסבול את הופעתו של איזה אדם „קטן"

על במת המדע. הם פשוט לקחו לעצמם את המונופול על כך. מן המצב הזה סבלו גם לא יהודים מרובים. ואחד מאלה הנמנים על קרבנות האינקוויזיציה המדעית היה גם רוברט מאייר (Robert Mayer) — ניוטון של הזמן המודרני.

רוברט מאייר חולל במאה שעברה מהפכה בעולם המדע, שלא ידעו כמותה מימי ניוטון וקופרניקוס. מאייר הגיע בחקירותיו לידי תוצאות מעניינות: כשם שאין החומר כשהוא לעצמו מאבד מאומה מתכנו, אלא רק משנה את צורתו, ממוצק לנוזל ומנוזל לגאז וכו', כך, הניח מאייר, גם הכוח אינו מאבד כלום מתכנו. ואף אטום של אנרגיה אינו הולך לאבוד, אלא גם כאן משתנית צורתו, היינו מלחץ לחום ומחום ללחץ וחוזר חלילה. עבודתו של מאייר: „המכניקה של החום", שבה ביסס ובאר את השקפתו, הדהימה פשוט את העולם הרוחני כולו, ובפרט את המנצחים על המדע. המלומדים בעלי המונופול לא רצו אפילו לשמוע על תורה חדשה זו, והם השתמשו בכל האמצעים שבידם כדי להסב את לב העולם המדעי מן התיאוריה „האבסורדית" של מאייר. אמנם כיום תורתו מקובלת כבר, והיא מוכנסת בכל ספר פיסיקה של בתי הספר, אבל מענין לדעת כיצד קידמו את פניה. אנשי המדע לא בושו להכריז על מאייר כי דעתו נטרפה עליו, ושיש להתייחס אליו כאל משוגע פשוטו כמשמעו. ההצהרות האלו מטעם אנשי המדע, מפיצות אור בהיר על ערכם המוסרי של אנשים אלה. כי אפילו אם נאלץ להשלים עם הדבר המעציב, שקרה בשנת 1543 כאשר הכריזה הכנסיה הנוצרית חרם על קופרניקוס, (קופרניקוס ביטל אז את ההשקפה הקדומה אשר לפיה מסתובבת השמש סביב לכדור הארץ, והניח כי כדור הארץ רץ במסלולו מסביב לשמש וכו', ובגלל דעתו זו היה

עליו לסבול קשות. ואף גורלו של גאליליי במאה השש עשרה לא היה שונה.) אולם הדברים האלה הנוגעים למאייר קרו לא בשנות החושך של ימי הבינים, אלא אחרי המהפכה הצרפתית, שהקרינה חופש אנושי על כל חלקי התבל, ובעצם פריחתו של הליבראליזם והפרוגרס.

והנה רצה הגורל שפופר-לינקיאוס השונא כל עוול, יחוש לעזרתו של אדם שמתנגדיו מתעללים בו, ויתבע את עלבונו של הנרדף הגדול הזה. כפי הנראה היה פופר בשעתו אולי היחידי שהבין את תורתו החדשה של מאייר ואת חשיבותה בשביל התפתחות המדע בכלל. מתוך הקטע ממכתבו של מאייר שכתב לפופר-לינקיאוס ב-7 לאוקטובר 1875, נוכל לקבל תמונה בהירה מהמתרחש אז בשדה המדע:

„ואולי תואיל בטובך לכתוב ביקורת באיזה עתון על ספרי „מכניקה של החום" שיצא לאור בשנה שעברה, ויודע אנוכי, כי אין איש שם לב אליו. ואתה, הודות לידיעותיך היסודיות תוכל בודאי לעשות זאת בנקל, ובזאת תעשה לי טובה גדולה לאין ערוך. במקרה שלא יהיה לך פנאי, תוכל אולי להניע את אחד מידידיך לעשות זאת. בתקוה כי לא תכעס על רצוני זה...

פופר השתדל כפי שהוא מספר באוטוביוגרפיה שלו, להניע פיסיקאים מומחים, למלא את בקשת מאייר, אבל אף אחד לא הסכים לזה. וגם מובן הדבר במקצת, כי איש לא היה מעיז לעורר עליו את חמת שונאי מאייר הרשמיים, וכך החליט פופר לגשת בעצמו לבאר את ה„מכניקה של החום".

בשנת 1876 פרסם פופר-לינקיאוס את מאמרו המצוין על ספרו של מאייר בשבועון החשוב „דאס

אוסלאנד» שהופיע בקוטא, ובמלים אלו התחיל:

„לאחד השואלים, אם לא היה ניוטון בהחלט הגאון הגדול ביותר שחי מאז ומתמיד השיב לאגראנג׳ (Lagrange) לאמור:

«לא רק הגדול ביותר אלא גם המאושר ביותר, כי נשאר לו לגלות רק שיטת עולם אחת». ואת האימרה הזאת של לאגראנג׳ סתר מאייר בפועל, במצאו ערך מדעי המכיל בקרבו את כל העולם, במובן יותר כללי, מאשר אצל ניוטון, כי ניוטון מצא אמנם את תופעת הטבע הכללית ביותר: את הגראוויטאציה ואת חוקה, אבל מאייר גילה חוק המקיף את כל חזיונות הטבע ובכללם גם את הגראוויטאציה, ובאופן היפוטטי אף ערכים שעודם בלתי ידועים לנו“.

במאמר המקיף הנ״ל מצביע פופר-לינקיאוס, לא רק על ההישג המדעי הצפון ברעיונו של מאייר אלא הוא מרים על נס גם את הערכים המוסריים שבו. עבודתו זו של פופר מצאה את הדה הדרוש בכל העולם המדעי והתרבותי של אז. ונתאר לנו את שמחתו הגדולה של מאייר, כי הוא אשר הוכרז למשוגע, הפך ביום אחד בהיר לגאון צלול הדעת. מכתבו של מאייר לפופר ראוי לשמש כמיסמך היסטורי חשוב לדורות הבאים, כי בו מתגלה מצבו הטראגי של המלומד במידה שאין למעלה ממנה. וזו לשונו:

„ידיד מאד נכבד!

כמעט שאיני יכול להביע לך במלים, מה גדולה היתה שמחתי, בקבלי לפתע בשבת האחרונה בערב את המספר 35 של ה„אוסלנד» ובו עבודתך הנפלאה. עד כמה שראוי אנוכי לדברי שבח יוצאים מן הכלל, אין בידי

לשפוט; אבל מאידך ברור, כי הביקורת הזאת באורגן כה חשוב, יוצרת תקופה חדשה בשביל כל תולדות חיי וסבלי. ואני מרגיש כלפיך חובת תודה גדולה ביותר לנצחים. בביוגראפיה שלי הנך ממלא על כן תפקיד מצויין. כמוך עוד לא חדר אף איש כה עמוק לתוך רוח עבודתי...

הודות למאמרך היפה כל כך, שאיש זולתך לא יכול היה לכתוב אותו כל כך טוב, רואה אנוכי איפוא את הפרוצס שכפו עלי, כנגמר לזכותי. ממתנגדי איני יכול למנוע את התעודה, שהם השתמשו בכל האמצעים נגדי, וביניהם גם באמצעי הפועל ביותר; כפי שידוע לך, הכריזו אותי למשוגע שאין לו תרופה! כן גדולה שמחתי כעת על נצחונו הסופי והמוחלט של הדבר אשר קבלתי על עצמי, ונהגתי בו באמונה רבה. אני אשמור בהוקרה הטובה ביותר את השמות ליביג (Liebig), וורדט (Verdet), טינדל (Tyndall) ופופר.

הלא אתה יודע, ידיד נכבד, עד כמה שאני נוהג לכתוב בקצור, ובכן מקבל הנך ממני עתה אגרת ארוכה באופן יחסי..."

והנה אנו רואים כיצד מעמיד מאייר גם את פופר בשורה אחת עם טינדל וליביג, שני האנשים הנימנים על המזהירים ביותר — הראשון בפיסיקה והשני בחימיה — בעולם המדעי של המאה ה-19. וכדאי לחזור ולהטעים, שחלק הגון לפופר בהודאה בתורה של שמירת הכח, כי מלבדו התענינו בה אז, רק שני המלומדים האמורים, ובעיקר טינדל, שהכניסה לתוך כתביו.

וראה, לא עברו אלא שנים מספר לאחר ההתנכרות הזאת במאייר, והכוס עברה גם על פופר, וזיעזעה אותו עד לעמקי נשמתו.

הדבר היה בשנת 1882 בתערוכת החשמל במינכן. הצרפתי מארסל דֶ פ ר ה (Deprez) הבטיח להפתיע את העולם בהפגינו שם „פלא" העלול להדהים את בני האדם, והוא: להסיע קרון בלי סוסים ובלי קטר. דפרה עמד אז להפגין במינכן לראשונה את העברת כוח החשמל באמצעות חוטי מתכת.

ביום פתיחת התערוכה הועבר כוח חשמלי מדינאמו אשר הועמד באולם התערוכה, דרך חוטי חשמל באורך של כמה קילומטרים לתחנה אחת; אחרי הקונטאקט התחיל קרון — שהונח שם על פסי רכבת — לסובב בעצמו את גלגליו ולהתקדם. באותו יום „עליון" נהרו המונים למינכן, להיות נוכחים בשעת ההצגה; ועוד לפני כן קשטו האנשים את המאורע בכל מיני אגדות. המתיחות היתה גדולה מאד, והאנשים חכו לרגע הגדול בכליון עינים ומתוך קוצר רוח. יתר על כן, הוסיפו העתונים נופך משלהם, וידעו לספר „מעשים נפלאים" על אישיותו של דפרה. מי יודע אם קריעת ים סוף פעלה על יוצאי מצרים במידה כזאת, שדפרה ונסיונו השפיעו על ההמונים בשעה ההיסטורית הזאת במינכן. בראותו כל זאת פקעה מידת סבלנותו של פופר, כי ידע, כי לו כל הנצחון המדעי והמעשי הזה, וקרא בקול גדול: „א ת ז א ת מ צ א ת י א נ י כ ב ר ל פ נ י ע ש ר י ם ש נ ה!" המלים הספורות הללו עוררו תשומת לב רבה והדהימו את הקהל העצום והנלהב. היו כאלה אשר חששו שמא נטרפה עליו דעתו, כי לא הבינו פשר דבר. בעיקר התנפלו עליו בני ארצו הפאטריוטים האוסטרים, ושאלוהו כיצד יכול היה — הוא פופר — להעליב בצורה כזאת את מולדתו, בעיני העולם המדעי. מיהו, פופר לא נרתע לאחוריו והבטיח להוכיח את אמיתות דבריו בהקדם

האפשרי. באותו מעמד הריץ טלגרמה מאולם ההנהלה של התערוכה לאקאדמיה המדעית הקיסרית בווינה. במברק ההוא דרש פופר מהאקאדמיה המדעית לפתוח את האיגרת החתומה, שהוא מסר לה ב-6 בנובמבר 1862, ולפרסם את תכנה בדין וחשבון של ישיבותיה. למחרת היום נתקבלה טלגרמה אצל הנהלת התערוכה מאת האקאדמיה המדעית הקיסרית בווינה שבה היא מאשרת, כי את העיקרון להעברת כוח החשמל הודיע לה יוסף פופר כבר לפני ע ש ר י ם ש נ ה, היינו, ב-6 בנובמבר 1862.

העובדה הזאת, שאנשי המדע, היושבים במרומי האקאדמיה הקיסרית אישרוה, היא פשוט מזעזעת. עתה נוכל לתאר לעצמנו את שברון לבו של פופר בשעת המתיחות הגבוהה באולם התערוכה במינכן. במקום אחד הוא מספר: „בשבילי היתה כל הסיטואציה הזאת מדאיבה ומרגיזה, כי כאשר ראיתי את ההתפעלות הגדולה ואת תרועות הצהלה שדפרה נחל, ידעתי אנוכי, כיחידי מבין כל האנשים, שאני מסרתי לאקאדמיה המדעית בווינה חיבור בשם „השימוש בכוחות הטבע״, במעטפה התומה, שבה הוצעה באופן ברור העברת האנרגיה, ובזה גם העברת כוח החשמל“.

וכיצד אפשרי הדבר? ישאלו רבים. הלא לפופר מגיעה הזכות על ההמצאה הזאת. ולמה שתק במשך עשרים שנה רצופות, וגרם על ידי כך לפיגור הציביליזאציה במשך תקופה זו. התשובה פשוטה: הוא פנה אמנם למלומדים ואנשי שם, והודיעם עליה; אבל איש לא מצא לנחוץ לנקוף אפילו אצבע למען היהודי. כן, כן, יהדותו העמידה מכשולים מרובים בדרכו. ופופר ידע זאת, והכיר גם את הדרך הבטוחה המעלה את האדם, ובעיקר גאון אוניוורסאלי מסוגו הוא. רק צעד אחד היה צריך לעשות, היינו להמיר את

דתו, להעשות נ ו צ ר י; והצעד הזה היה פותח לפניו את כל השערים. אך פופר היה נאמן ליהדותו, לעצמו, ובזה גם לצור מחצבתו. הוא לא חשב מעולם אפילו בחלום, לעשות דבר המתנגד למצפונו הטהור, ולכן היה נידון מראש לסבל.

פופר הביא את המצאתו לא רק אל אנשים „גבוהים", אלא גם לחרשתנים, אולם ללא תועלת. והגם שיכול היה לפרסם את המצאתו החשובה הזאת גם בלי כל נסיון מעשי, אבל כאמור לעיל, פחד שמא, ושמא... שמא ילעג לו העולם, אם לא יצליח. ולכן לא היתה לו דרך אחרת מאשר לגנוז את העקרון של העברת כוח החשמל באיצטבאותיה של האקאדמיה הקיסרית בווינה.

ידוע הדבר יפה, כי גם במאה שעברה, כמו בימינו אלה, אין איש מייגע את מוחו להמציא ולגלות לשם האידיאל גרידה. רובם הגדול של החוקרים, חושבים בראשונה להיטיב את מצבם ולהבנות מן ההמצאה. מאושרים האנשים שעמדתם החברתית מרשה להם להפוך את חקירותיהם בשטח המדע והטכניקה לשעשוע עצמי ולספורט. ומועטים מאד אנשי המדע הזוכים להתמסר להמצאות ולתגליות לשמן הן, זאת אומרת להעשיר את המדע. אבל עד כמה שידוע, עוד טרם ניגש אדם לפני פופר-לינקיאוס, במשך כל תקופת הציביליזציה המודרנית, לגלות את נסתרי הטבע במחשבה וברגש הטהורים: אך ורק כדי להיטיב את מצבם הטראגי של העניים והדלים הרעבים ללחם, ובזה לתקן את החברה ולהשליט מוסר ומידות טובות בקרב הנבראים בצלם.

ברור כי אף הלחם וההתענינות במדע, לחצו על פופר לגלות את הצפונות, אולם הצורך הפנימי לעזור לנדכאים, והחמלה הגדולה שבנפשו הקדושה, עלו במשקלם

על כל יתר הגורמים גם יחד. ובאמת עוד לא נשמע, שממציא העומד להסביר את ערך המצאתו בפני בעל בית חרושת וכו׳, ינמק את התועלת שבה בארגומנטים מוסריים, וידגיש את שאיפתו לשעבד את המדע ואת הטכניקה לטובת הכלל. רצוי להזכיר כאן כמה מלים בקשר עם המאמר: „על השמוש בכחות הטבע", בו מסר פופר את המצאתו לאקדמיה הקיסרית האמורה ב-1862, שנתפרסמה על ידה בשנת 1882. לאחר שהסביר לראשונה את עקרון העברת כוח החשמל ממקומות מתאימים — מפל מים וכו׳ — לערים ולכפרים, כדי להשתמש בו לצרכי תעשיה ועוד, בא פופר במאמר הנ"ל לידי מסקנה זו:

„אני מאמין ומניח, כי על ידי העברת האנרגיה תאופשר הושטת עזרה להרבה מחוזות נגועי עוני, ואף לשפר בכלל את החיים הסוציאליים ולעדנם. השימוש בשיטה הזאת יועיל גם למדינות שלא נתברכו על ידי הטבע".

בן ארבעים וארבע היה מחבר השורות הללו כאשר נתפרסמו על ידי האקדמיה המדעית. ומה מרה היתה אכזבתו בהוכחו, כי מעולם אין דנים על המצאות מנקודת ראות סוציאלית, ולכן החליט פופר-לינקיאוס בכל נפשו ומרצו, להתמסר מן היום ההוא ואילך לשאלת החברה, ששקד עליה בהתמדה כארבעים שנה, עד סוף ימיו. אמנם השאלה הסוציאלית תפסה מקום חשוב מאד בעבודותיו הספרותיות אף לפני כן, כפי שנראה בפרקים הבאים; אולם מתקופה זו ואילך, העמיד את הבעיה הסוציאלית בעליל כבעיה שפתרונה אינו סובל כל דיחוי.

בפרק הבא נראה את הגאון בחפשו ובמצאו את הדרך לתכנית הנועזה והמחושבת לפתרון שאלת החברה האנושית עלי אדמות.

חובת ההזנה הכללית

החלק הטוב שבאנושות מודה מאז ומקדם, שהחברה זקוקה לתיקון יסודי. אולם אף סבלו של האדם „הקטן" הגווע ברעב הולך ונמשך בלי הרף זה אלפי שנים. לא הועילו כל התכניות של מתקני עולם למיניהם להיטיב את מצבו אף במשהו. לכל היותר נתרחבה פה ושם שיטת הפילאנטרופיה, אך ברור לכל, כי לא ממנה נוושע.

במאה שעברה התפתחו בד בבד עם יתר ענפי המדע, גם תורות איקונומיות שונות. ואם נתבונן נראה איזה תהום מבדיל בין האיקונומיה ליתר המדעים. אם על מדעי הטבע היה מוטל למשל לגלות את הצפונות שבבריאה, יכולים אנו להגיד שאמנם הצליחו לעשות ולפתח יותר מכפי ששערו, בהלכם מחיל אל חיל, מנצחון לנצחון, וכבשו את מעבי האדמה, את הימים ואת השמים. כמעט שחסר הבטוי הפרוזאי לתאר את כל הנוחיות שהשיג לו האדם. ואילו המדע המסכן ששמו „כלכלה מדינית" בעלת התכלית הנעלה, לספק באופן תמידי את האמצעים הדרושים לצרכי קיום המין האנושי, נשאר רחוק מאחורי החזית של המדעים הכלליים. אמנם בשטח אחד עלה באמת על יתר המדעים והוא: הספרות. אין לך מקצוע שכתבו עליו כל כך הרבה, כמו על האיקונומיה. אבל עשרות אלפי הספרים האלה, לא רק

שנעדרה מהם כל הצלחה, אשר לפי רעיונותיהם יוגשם האידיאל היפה של הדאגה לסיפוק צרכי הבריות באופן תמידי, אלא שלא הצליחו אפילו להציל את הבריות מחרפת הרעב, שהוא האויב האכזרי והנורא ביותר של בני האדם. אכן התגברנו על איתני הטבע, אך לחם לרעבים אין לנו.

באותה המאה, המצטיינת בשפע ספריה על השאלה החברותית, יודעת הכרוניקה לספר, כי בברוקלין הכריזו 3000 מחוסרי עבודה, בלבשם מסכות על פניהם, שמוכנים הם להתמכר לעבדים — „בני חורין" על פת לחם. או מה שקרה באחד הגנים העירוניים בווינה, שאדם הרג חסידה, משום שקנא בה, שלה יש מה לאכול ולו אָיִן.

ובימינו אלה?

רואים אנו ברחובות כל בירות אירופה העשירות, ואף בירושלים עיר הקודש, אנשים קפואים מקור השוכבים בימות הגשמים מתחת לגשרים או על המדרכות על יד הבתים הסגורים על מסגר. פוגשים אנו אנשים זקנים ובעלי מומים הנמצאים בכל רע, והמתעלפים בראש כל חוצות מחמת רעב. תינוקות נמקים בחיתוליהם מחוסר טיפת חלב, בשעה שגבירות עדינות תרחצנה את בשרן באמבטיות חלב. והאיום ביותר הוא, שאנו התרגלנו כבר למצב הזה, ועוברים ליד מנמנמי המדרכות מבלי שתפרוץ מחאה וזעקה גדולה מעמקי נפשותינו. המחזה הטראגי של העוני המתרחש יום יום כמעט סילף את עינינו מלראות נכוחה את הדברים כהווייתם.

ועד כמה מתפתחים הענינים לרעה, תלמדנו עובדה אחת שראוי להפגינה כאן: ביומן ניו-יורקי נתפרסמה בשנת 1938 מודעה, שבה מציע אדם למכור את עינו במחיר של 2500 דולאר. המוכר ששמע כי רופא אנגלי הצליח להחזיר מאור לעין שנסתמאה על ידי הרכבת קרום מעין חיה, רצה

לנצל את ההזדמנות הזאת, למכור את עינו למען יחלץ מעניו. והדבר הזה קרה בארץ עשירה מאד כמו אמריקה, בארץ המשמשת סמל לחופש ושוויון.

המשברים הכבדים האלה הניעו את פופר-לינקיאוס לתכן תכנית סוציאלית משלו. ואנו רשאים להכריז ולהטעים, כי איש לא הצליח עד היום לסתור את הרעיונות המוצקים, שהניח ליסוד תכניתו. ומעלה יתרה לו, שהוא באמת לא התכוון להוסיף עוד כרך לאותם עשרות אלפי הספרים שנכתבו על הכלכלה המדינית, אלא אמר בפשטות להיות נאמן לאותה מטרה שהמדע האיקונומי קיבל עליו להגשים בחברת בני האדם, והיא: להבטיח את צרכיה החיוניים של כל בריה ובריה. פופר בא לידי מסקנה, כי הקאפיטאליזם והמארכסיזם המתגוששים ביניהם, אף אחד לא יביא את התשועה לבני האדם, לכן הציע הוא תכנית סוציאלית, שתאחד בקרבה את ההגנה על קיום החלשים, עם חופש הפעולה והתחרות חפשית של החזקים ובעלי המרץ והיזמה. הפרוגראמה החברתית של יוסף פופר-לינקיאוס מושתתת ומחושבת על פי תכונותיו הנפשיות של האדם ושאיפתו בחיים. פופר ראה בעצם מהותו של האדם את היצירה הנפלאה, הנעלה והקדושה ביותר בעולמו של הקב״ה. חיי האדם עולים בעיני פופר על הכל. אין אידיאל—לדעתו— שיוכל לדרוש מאת האדם את חייו. וכך מתרומם הוא לאוהב הבריות, במידה שאין למעלה ממנה בהצהירו:

„אם אינדיווידואום שאינו מסכן את חיי הזולת במתכוון, יעלם מן העולם הזה בלי רצונו ומכל שכן נגד רצונו, ויהא זה אפילו אדם בלתי חשוב לגמרי, הרי זה מאורע כבד משקל לאין ערוך הרבה יותר מכל המאורעות הפוליטיים, הדתיים או הלאומיים, ומן הקידמה של כל

המדעים, אמנויות וטכניקה של כל הדורות ושל כל העמים גם יחד.״

מתוך אהבה מרוכזת ומגובשת כזאת לכל פרט ויחיד שבמין האנושי, השכיל פופר להחשיב את כל תכונותיו של האדם, הן הטובות והן אותן הנראות לנו כרעות. והוא לינקיאוס, החוזה, ראה באדם גם את האיגואיסט, את ה„אני״ הדורש הכל למענו.

כל רעיון ובעיקר רעיון חברתי, ויהא היפה והנועז ביותר, לא יצליח להתגשם, אם לא הותאם קודם לשאיפת האדם בכלל. פופר הוא אולי היחידי שניגש בראש וראשונה אל החברה כגשת הרופא אל החולה לקבוע לו לפני הכל את הדיאגנוזא. רצונו היה להבריא את החברה, ומשום כך אמר ללמוד תחילה את יתרונותיה ומעלותיה, חסרונותיה וחולשותיה. בהתחשב בעובדה הנסיונית, כי בחובו של האדם מצויים גרעינים איגואיסטיים נצחיים, זאת אומרת, שהאדם מעמיד את אישיותו מעל לכל שאר הענינים בחברה האנושית, ניגש פופר בכל יראת הכבוד לעצם הבעיה האלמנטארית הזאת, ושם לו לחובה קדושה לחפש ולמצוא פתרון, העלול לספק גם את האיגואיזמוס של הפרט וגם את דרישותיה החיוניות של החברה האנושית. ואנו נראה כי פופר-לינקיאוס גם מצא את הפתרון היחידי להבראת החברה כולה ולעמידתה על יסודות איתנים.

ומחמת זה יצא פופר בחריפות נגד שתי השיטות החברתיות והכלכליות המקובלות גם כיום. לסוציאליזם המארכסיסטי התנגד, באשר זה נותן פריווילגיות למעמד הפועלים, ולדעתו אין כלל להבדיל ולהפלות בין רעב לרעב ובין נצרך לנצרך. העני והדל שאינו פועל, רשאי וזכאי להשביע את קיבתו לא פחות מאשר הפועל; ושנית

כפר פופר באמונת המארכסיסטים בשוויון המוחלט של כל בני האדם בחברה. אכן, קל מאד להכריז על שוויון, ומבחינה פילוסופית נעים מאד לשלול לגמרי את האיגואיזם באדם ולהתכחש לו. אבל השאלה היא, אם אין השוויון המוחלט עומד בסתירה למציאות ולטבע של האדם? והאם באמת אין „השוויון" הזה מתנקש בתכונותיו „האנוכיות" של כל אדם, בלי יוצא מן הכלל כמעט? ואין לנו כל צורך לפנות בשאלות הללו אל נציגי המדע המארכסיסטי, כל קורא וכל אדם, שאינו משקר לעצמו ואינו רוצה להשלות את נפשו, יכול בעצמו לתת תשובה מוחלטת על השאלות האלו.

הסוציאליזם לא החשיב ולא העריך את האדם כמו שהוא, אלא רצה ל ש ע ב ד אותו לרעיון זר לרוחו, ולכן מה עגומות התוצאות.

פופר אסר מלחמה על הסוציאליזם, באשר זה מעמיד את החברה, היינו את הכלל, מעל לפרט, ולפי האמת חשוב כל יחיד ויחיד כמו החברה כולה, המורכבת סוף סוף מיחידים מרובים. פופר-לינקיאוס מתיחס לכל פרט באותה הרצינות ובאותה האחריות המוסרית המתמיהה פשוט. הוא מכריז ומצהיר: ש„כל עוד ירעב אפילו יצור אנושי אחד ויחידי אין סדרי החברה שווים ולא כלום".

התנגדותו הנמרצה של פופר-לינקיאוס לתסביך הסוציאלי המארכסיסטי היתה במידה גדולה גם משום שאין המארכסיזם מיחס למוסר חשיבות גדולה בהגשמת הסוציאליזם, ובניגוד לכך בונה פופר את כל הפרוגראמה שלו על צו המוסר האנושי. בתכנית של פופר ממלא המוסר תפקיד מכריע. ולאחרונה אין פופר גורס כלל את האיבולוציה הסוציאלית, וגם לא את התפקידים ההיסטוריים

שההשגחה הטילה לפי המארכסיזם על שכמי מעמד הפועלים. המוני העם הסובלים, העניים, הדלים והפועלים בכללם, לא שיחקו מעולם שום תפקיד היסטורי, מצהיר פופר. ולכן הוא מניח כי, כדי לתכן תכנית סוציאלית בריאה, אין צורך „באבולוציות סוציאליות" ולא „בתפקידים היסטוריים" ואף לא בביולוגיה ומדעי הטבע; לפתרון השאלה הסוציאלית דרוש רק רגש חברותי מוסרי ורעיון קונסטרוקטיבי טוב. ואכן, רגש סוציאלי מוסרי ורעיון קונסטרוקטיבי טוב הניח פופר כיסוד מוצק למפעלו הסוציאלי-איקונומי הכביר.

ביתר עוז וביתר שאת, יצא פופר נגד השיטה הכלכלית של הקאפיטאליזם המודרני, אשר בה שורר כביכול חופש הפרט, ואשר לפי זה רשאי כל אדם לעצב את צורת חייו לפי טעמו הוא. התורה הקאפיטאליסטית מרחיקה לכת, בהרשותה לכל אינדיווידואום להתעשר ולחיות חיי מותרות. אבל מה יעשה אדם שאינו מצליח בחיים? לאן יפנה זה שאין הגורל מאיר לו פנים? וכיצד יתקיים האיש, אשר אינו מחונן בכל אותן הסגולות והתכונות, השליליות ברובן, כמו מירמה, גנבת דעת וכו׳, הדרושות בעליל בעולם של התחרות חפשית. על השאלות האלו אין תורות החברה והאיקונומיה יודעות לתת כל תשובה. השיטות הסוציאליות של תקופתנו מתגדרות רק במשחק מלים יפות על חופש הפרט או על שוויון מוחלט, מבלי לשים לב לאנשים שאין להם מה לאכול, המתגוללים בראש כל חוצות, הגוועים ברעב והמתאבדים בשל מצוקתם בעולם הדומה במובן החמרי לגן—עדן מלא כל טוב.

אל נא נתעלם אף לרגע מן העובדה המרה, שבימינו, במשטר הקאפיטאליסטי, לא רק שאין איש מחוייב לדאוג

לחברו ולהשתתף בסבלו, אלא אין אפילו חוק שיחייב את המדינה להשתתף למצער במקצת בדאגותיהם של אזרחיה הרעבים והנצרכים.

אלה הם איפוא ההישגים „המזהירים" של המארכסיזם, הקאפיטאליזם ושאר השיטות והתורות החברתיות הבלתי ספורות.

*

עתה נביא את התכנית הסוציאלית של פופר-לינקיאוס בקוויה היסודיים והעיקריים:

א

ה מ ט ר ה

1) לכל אדם בלי יוצא מן הכלל, זאת אומרת, בלי הבדל מין, גיל, דת, גזע, לאום, והשתייכות לזרם רוחני או פוליטי, ובלי התחשבות בכושר יצירתו הנפשית והפיסית, יש להבטיח את המינימום לכלכלת נפשו, מיום הוולדו עד היום האחרון לחייו;

2) לתת לכל אדם את האפשרות המלאה להתפתחות תרבותית לפי מאווייו ונטיותיו המיוחדים.

ב

ה ה ס פ ק ה

1) המינימום היסודי:

מ ז ו ן, ד י ר ה, ת ל ב ו ש ת ו ר פ ו א ה, אשר ינתנו ב נ א ט ו ר א.

2) המינימום התרבותי:

סכום כסף מסויים, לשם סיפוק צרכיו התרבותיים.

ג

ה י ו צ ר י ם

1) כדי ליצור ולספק את הצרכים המינימאליים בכל התנאים ובבטחון גמור נחוץ צ ב א מְ זִ י ן (Naehrarmee) שיישרתו בו כל הגברים המוכשרים לעבודה, מגיל 18 עד 30, וכל הנשים המוכשרות לעבודה, מגיל 18 עד 25.

2) זמן העבודה היומית לא יעלה בשום אופן על 7 שעות ומחצה, ויופחת תמיד לפי הקושי או הסכנה הכרוכים בעבודה.

3) אחרי גמר השרות בצבא המזין, יהא כל אדם ואדם חפשי לבלות את זמנו לפי רצונו וטעמו עד סוף ימיו.

4) חֶבר ההנהלה, הפקידים ומנהלי העבודה בצבא המזין, היינו במשק המינימום, יהיו מורכבים אך ורק מאנשים שגמרו את חוק שרותם בצבא הזה.

ד

צ ו ר ת ה מ ש ק י ם

1) משק החובה, הנקרא משק המינימום.

2) המשק המדיני החפשי.

3) המשק הפרטי החפשי.

החמרים השייכים לסוגים המהווים את המינימום למחיית הכלל, יוצאו מן המשק הפרטי החפשי, יתר החמרים יימצאו ברשותה של ההתחרות החפשית כנהוג בימינו.

*

1) משק המינימום.

מכיוון שהאדמה מצמיחה די לחם לכלכל בו את כל יצורי העולם, הרי יסוד היסודות של חחברה האנושית החותרת לתיקונה, הוא לסדר סדרים כאלה, שהדאגה ללחם תעלם מן העולם, וכל בריה הממלאת את חובתה בעבודה תקבל את סיפוקה. זה יהיה הישג גדול מאין כמוהו, אם האדם ישתחרר מן הדאגה התמידית הזאת, הגוזלת ממנו את כל חייו והמותחת את עצבי האנשים עד כדי שגעון.

התכנית תמנע בלי ספק הרבה אסונות וטראגדיות, ותרבה את האושר בקרב החברה, אם רק יצליחו להשיג ולתפוס את האושר באורו הנכון. האושר הוא מושג יחסי, מופשט וגמיש. פופר אומר, אושר הוא: אפשרות לכל אדם לחיות באופן המתאים והנוח לרוחו, בלי שיתערב מישהו במישרין או בעקיפין בחייו הפנימיים והפרטיים. ולכן הוא חושב: אם ירצה האדם לחיות חיי נזירים וצער, זאת אומרת שהוא מוצא את אושרו בחיים מעין אלה, יוכל לעשות זאת, ואל יופרעו חייו על ידי איזו שיטה כלכלית או מדינית. ואם מצד שני, ירצה מישהו לחיות חיים עליזים, יוכל לעשות אף זאת, כי הדאגה האלמנטארית ללחם לא תעיק עוד על לבו. ואם לבסוף תתאוה נפשו של האדם להתמסר למדע, לאמנות, לפוליטיקה, לעסקנות ציבורית או לאידיאלים ורעיונות שונים, אסור למדינה לעכב את התפתחותם של אזרחיה בכיוון זה.

בתבונה גדולה תוכנה התכנית הזאת, וזה מפני סיבה גדולה ופשוטה כאחת: התכנית היא טהורה מכל יתר הבעיות המנסרות במוחותיהם של פילוסופים מוראליסטים וכדומה, ואינה מטפלת בשום בעיה עיונית ומופשטת, שאינה שייכת באופן הכרחי למטרת השבעת הקיבה. פופר לינקיאוס מצהיר:

„לא הכנסתי בתכנית זו את בעית הנשים ולא כל שאלה מינית וכן גם לא בעיות של מדעי הטבע וכו׳, אף לא קבעתי כאן השקפת עולם סוציאליסטית מפני שמכל הענינים האלה לא ישבעו בני האדם".

ועד כמה צדק, רואים אנו באופן בהיר למדי מוויכוחי הסרק של מייצגי „השקפות עולם" שונים, המציפים את שדה הספרות והמדע החברתי בתיאוריות נפסדות, ומעייפים על ידי כך את מיליוני בני האדם המעונים במידה כזאת, עד כי סבלנותם עלולה להתפקע.

כאמור, יתגייסו לצבא המזין כל האנשים והנשים המוכשרים לעבודה, וייצרו את אותם הדברים, אשר לפי עקרונות הפיסיולוגיה וההיגיינה הם נחוצים וחיוניים ביותר לאדם. את החמרים האלה נכנה: דברי מינימום. פופר מחלק אף את המינימום לשנים: א) מינימום יסודי או ראשוני, ב) מינימום משנה. המינימום הראשוני יכיל דברי הזנה לסוגיהם, דירה עם הסקה וריהוט, הלבשה ועזרה רפואית לסוגיה. המינימום הזה יינתן כאמור, אך ורק בנאטורא, ובשום אופן לא בכסף. על הסיבה הזו עוד נתעכב.

מינימום המשנה יכיל את יתר הדברים הנחוצים לאדם תרבותי, ולפעמים הם נראים להיות אפילו חיוניים, מיהו, הם אינם מעמידים את קיומו של האדם בסימן שאלה. במסיבות ידועות יוכל האדם לוותר עליהם. החמרים האלה נקראים לכן: מינימום תרבותי, כי יש להתיחס אל הצורך בהם רק מבחינה תרבותית.

צרכי המינימום התרבותי ייצרו לא במשק המינימום, זאת אומרת לא על ידי הצבא המזין, אלא במשק הפרטי החפשי. וכדי לאפשר את רכישת מינימום המשנה, יקבל

כל אזרח סכום כסף מסויים מאת משק המינימום, ובתמורתו יוכל להשיג את הדברים האלה במסחר החפשי. יש להדגיש שגם בנוגע למינימום המשנה, יתחשבו רק בצרכים כלליים מאד כמו ספרים, נסיעות, בולי דואר, נייר כתיבה, תיאטרון ועוד, דברים שאין להם כל אופי של מותרות. האדם יקבל אחת לשנה סכום כסף מסויים ועליו יהיה לחלק את זה באופן שיספיק לו לרכישת צרכי המינימום התרבותי במשך כל השנה.

הצבא המזין עובד אם כן, בייצור החמרים למינימום היסודי הראשוני, למען עצמו ולמען הכלל כולו. אולם הוא לא יתעסק בתעשית דברי מותרות, ואפילו צרכי מינימום המשנה התרבותי יעשו במשק החפשי. הטעם הוא פשוט: החברה חייבת לדאוג למחיה, להלבשה, לדירה ולצרכי רפואה הדרושים לכל איש, אך אין זה מתפקידה של החברה לספק לחבריה יהלומים או מכוניות חינם אין כסף.

את השלטון העליון, שמתפקידו יהיה לעסוק ברכישת המינימום ובחלוקתו, קורא פופר-לינקיאוס: מיניסטריון לכלכלת החיים. המוסד הזה צריך לפי דעתו, להיות בעל אופי משקי בהחלט ובלתי תלוי לגמרי מכל שלטון או מוסד פוליטי, וזאת היא באמת שאיפתנו: לשחרר פעם ולתמיד את הכלכלה מצפרני הפוליטיקה המורעלת. במדינה המקווה של פופר יוכלו האנשים לעסוק כמובן בפוליטיקה כמו שיורשו להתמסר למדע או לאמנות, כל אחד באופן נאמן למצפונו; לכפיית המצפון לא יהיה כל מקום בחברת המינימום, וכלכלת האדם לא תהיה עוד משועבדת לפוליטיקה.

אם נתבונן באופן יסודי בשטח הפוליטיקה, נגיע לידי תוצאות עגומות ואיומות. רוב בני האדם מצדדים

במפלגה פוליטית זאת או אחרת, לא מתוך נטייתם הנפשית אליה, ולא מתוך אידיאליות פוליטית, אלא בעיקר מתוך פחד... או מתוך אמונה להבנות ממנה. אבל יודעים אנו מהחיים מקרים שפקיד או פועל, אין לאל ידו להביע את השקפתו הפוליטית או סוציאל-פוליטית בגלוי, ומכל שכן שלא יעיז להגן עליה בפומבי, בלי לסכן את עמדתו הכלכלית, זאת אומרת, את פת לחמו. ולא רק פועל ופקיד, אלא גם סוחר או בעל מלאכה „עצמאי", ואפילו איש בעל מקצוע „חפשי", עלול לאבד את לחמו אם יתפסוהו או אף אם יחשדוהו באי-לויאליות לרעיון הפוליטי או למשטר המקובל. מקרים של נישול מפאת חשד פוליטי, הן תופעות רגילות גם בארצות „דימוקראטיות". כמובן שאין כלל מקום לדבר על נישול וחרם בשלטון פראי מסוגו של הרייך הנאצי; שם מסכן האדם את חייו אפילו אם לא השכיל לשמור בסוד את רגשותיו ומחשבותיו.

פופר משוכנע כי אפשר להתקין סדרי מדינה כאלה אשר לפיהם יוכל כל אדם להיות מאושר לפי טעמו. ואין זה מענין אותו כלל מה תהיה צורתה הפוליטית של המדינה: דימוקראטיה או אריסטוקראטיה, מונארכיה או ריפובליקה; כי המדינה הפוליטית כשהיא לעצמה, לא תהיה לה כל השפעה מכרעת על משק המינימום. כמו כן יש להניח, שגם המוסדות הפוליטיים יהיו יותר מוסריים. כי איש לא יהיה מעונין להצטרף למפלגה או תנועה פוליטית אשר מצפונו מתנגד לה. ואיש לא יופקר בידי הרעב או יושם בכלא, רק משום שיהיה לו עוז בנפשו לגלות את השקפותיו ורעיונותיו.

והוא הדין בנוגע למדע ולאמנות. המחקר בכללו יוכל להתבסס על טהרת המדע. האפשרות תינתן לכל אדם

לחקור, להמציא ולגלות לפי כשרונותיו ונטיותיו. ובקשר עם זה מן הראוי להעיר את תשומת לב הקורא לשני מומנטים:

א) בחירת המקצועות האקדמיים והאינטלקטואליים.

בוגר בית ספר עומד בפני עובדה מזעזעת הגוזלת ממנו את האפשרות לבחור במקצוע הקרוב לנפשו. כי לא הגורם האידיאלי מכריע בשעת בחירת המקצוע, אלא אך ורק הצד המעשי והפראקטי. השאלה הראשונה שהסטודנט הצעיר מוכרח לשאול את עצמו בתקופתנו היא זו: „איזה מקצוע יבטיח לי את מחייתי?". הרי יתכן מאד כי בנפשו של הצעיר הזה שוכן ווירטואוז מוסיקאי או כשרון אומנותי אחר צפון בו, שיוכל להפרות את האמנות לטובת האנושיות ולאשרה? אבל אין מתחשבים, ואין כל אפשרות להתחשב בענינים כאלה בחברתנו אנו. כשרונות גדולים הולכים לאיבוד מפני שלא הכשרון אלא רק הדאגה ללחם היא היא הקובעת אם על האדם להיות גאון המדע והאמנות, או סוחר, בעל מלאכה וכדומה.

ב) כאן ידובר על מטרת החוקרים, הממציאים והמגלים תגליות. נעמיד נא פעם את השאלה: לשם מה ומדוע מגלים וממציאים? התשובה הרגילה היא: לשם המדע. אבל מי מבין המהנדסים והחימאים, היוצרים והמגלים גאזים מרעילים וכל מיני כלי משחית אחרים לשם השמדת צלם-אלהים מעל פני האדמות, כן, מי מהם יכול להגיד במצפון טהור, כי מקדיש הוא את מחקריו המדעיים לטובת ערכיה הקדושים של התרבות והקידמה האנושית? ומי מהם יכול להתפאר, כי הוא מקדיש את המצאותיו ואת תגליותיו לאידיאל המדע בלבד? והאם, כדי לזבוח על מזבח התרבות והקדמה נותנים העובדים המדעיים את ידם

לדברים האיומים האלה? מאמינים אנו שהרבה מהם אינם עושים זאת מחמת תענוג רוחני, אלא ההכרח הכלכלי הוא שמביא את כל השואה הזאת.

המדע יטוהר והאמנות תזוקק בחברת המינימום ובמשטר ההזנה הכללית של פופר-לינקיאוס, כי בה תעלם כליל דאגת הלחם מן העולם.

במשק המינימום יהא השרות חובה על כל אדם המוכשר לעבוד, ואיש לא יצליח להתחמק ממנו. לאנשים חלשים וחולים, שאינם מסוגלים לשרת מבחינה פיסית, תהיינה כמובן כל הזכויות המלאות כמו ליתר עובדי הצבא המזין.

2) משק מדיני חפשי.

מה טיבו ומה תועלתו של משק זה?

את הנחיצות במשק מדיני חפשי מדגיש פופר במיוחד. לדעתו יהא הוא המתאים ביותר למלא את יתר הדרישות והצרכים של החברה, שאינם נכללים במשק המינימום. משק זה יכיל את המחלקות לחינוך, משפט, רכבות, דואר, צבא וכו׳. המשק המדיני נקרא חפשי, כי איש לא יוכרח לעבוד בו. עובדיה של מדינה זו יהיו כולם מתנדבים שיעבדו בשכר. המורים, השופטים ויתר הפקידים והעובדים יקבלו את משכורתם מאת המדינה החפשית הזאת בכסף, כנהוג כיום, ולא בנאטורא כפי שיהא במשק המינימום. יוצא אם כן שכל עובדי המדינה החפשית יקבלו, מלבד הצרכים החיוניים ממשק המינימום, גם משכורות רגילות. יש אמנם לזכור, כי כל עובדי המדינה, על שופטיה ומיניסטריה, יתקבלו לעבודת המדינה החפשית רק אחרי שמלאו את חובתם כלפי משק המינימום, זאת אומרת, אחרי שכבר שרתו בצבא המזין.

ד) המשק הפרטי החפשי.

גם במשק הפרטי החפשי, יורכבו כל הסוחרים, הפועלים והפקידים רק מאנשים שגמרו את שרותם בצבא המזין, ואף מיוחס אחד, אשר יש לו כוח פיסי לעבודת ההזנה הכללית, לא יוכל להשתמט.

המשק הפרטי החפשי לא יהא שונה כמעט במאומה מן המשק הקאפיטאליסטי של ימינו. יהיה רק הבדל אחד והוא: מן המשק הפרטי החפשי יוצאו כל אותם החמרים הדרושים למשק המינימום. בזה בודאי שאין לראות כל אסון, כי המשק הפרטי לא יסבול במאומה, גם אם יוציאו ממנו את הלחם; אדרבא, דבר זה יכול להיות רק יתרון גדול. ואמנם אנו שואפים באמת בכל נפשנו לאותם הימים שבהם יחדול הלחם להיות סחורה עוברת לסוחר. הלחם לא יהיה עוד אותו החומר המאפשר להתעשר בו. הלחם, הבגדים והדירות יוצאו פעם ולתמיד, משדה הספקולאציות והספסרות, וממילא יסחרו האנשים בעלי המרץ והיזמה באוירונים, שעונים, זהב ויהלומים ויתר חפצי לוקסוס כאוות נפשם.

אחרי שיסיימו האנשים את שרותם בצבא המזין, יוכל כל אחד מהם לנסות את מזלו ואת כשרונותיו כדי להתעשר ולחיות חיי מותרות, במשק הפרטי החפשי. והיה אם מזלו של איזה אדם לא יאיר לו פנים, או שלא יהא מחונן מטבעו בכל אותן הסגולות, שכבר הזכרתי, הדרושות בהכרח ובמפגיע במשק הבנוי על ספקולאציות והתחרות, הרי בכל זאת לא יפסיד על ידי כך את לחמו, את תלבשתו ואת דירתו, היות וניתנת לו הזכות המלאה לחיות בלי דאגות פרנסה במשך כל ימי חייו. מי שאינו מוכשר לסחור ישב בביתו, יקרא, יעיין, ילמד, יעבוד או יטייל.

אנו מוצאים במסגרת המשק הפרטי החפשי: כסף, קניה ומכירה, ספסרות וספקולאציה, שיטות של שכר לכל סוגיו, שביתות, מעבידים ועובדים, ועוד.... היות ומשק המינימום מבטיח לכל אדם את צרכיו המינימאליים, מתיחס פופר אל כל „מלחמת הקיום", שבמשק החפשי הפרטי כאל תמרון שעשועים בלבד, לעומת המלחמה על חיים ומות ששוררת כיום במשקנו ה„חפשי" הפרטי.

אם למשל ימצאו הפועלים לנכון להכריז שביתה באיזה מפעל תעשייתי וכדומה במשק הפרטי החפשי, בודאי שיוכלו לעשות זאת בלי לסכן משהו, ותינתן להם גם האפשרות להחזיק מעמד עד הניצחון, כי לא יהיה להם מה להפסיד. ומאידך, גם נותני העבודה יוכלו „לסבול" את השביתות, באשר גם להם חלק במינימום. אבל מה קורה בזמננו? כיום עלולות השביתות להחריב אלפי משפחות, לגרום נזק חמור למדינה, וגם לחולל מלחמות ממש, עם הרוגים ופצועים.

פופר מדגיש באופן מיוחד את נחיצות קיומו של המשק הפרטי הקאפיטאליסטי בתחומים האמורים: א) הזכרנו כי בחלקו של המשק הפרטי החפשי יפלו דברי המותרות וייצורם. כי אלמלא המשק הפרטי בעל ההתחרות החפשית, היינו נאלצים להטיל על משק המינימום גם את ייצורם של המותרות, ודבר זה היה מכביד ומסבך מאד את התוצרת בכללה. ועוד גורם יסודי ישנו המחייב והדורש את קיומו של המשק הפרטי החפשי, והוא: אין כל אפשרות לחלק דברי מותרות בצורה צודקת ובאופן שווה לכל נפש, כי הצורך בדברים אלה הוא יחסי ושונה אצל כל אדם ואדם. אמנם יש באפשרותנו לקבוע באופן מדויק את צרכי המזון ויתר דברי המינימום הראשוני לכל אדם ואדם ויכולים

לחלקם בצורה נוחה.

לא כן הדבר עם צרכי המותרות; בשטח זה קשה עד מאד, ואולי מן הנמנע, לקבוע מסמרים, ואם אנו נקבל על עצמנו ליצור ולחלק את דברי הלוקסוס במסגרת הצבא המזין, יש לחשוש בודאות גמורה, שתתעוררנה תלונות בלתי פוסקות ואי שביעת רצון תמידית. לחברה לא תהיה כל אפשרות למלא בשטח זה את דרישותיו ואת רצונו של כל איש.

ב) כמו כן אין זה רצוי להכניס את עניני המותרות למשק המינימום, מכיון שהשרות במשק זה הוא חובה; ובמקרה כזה יהא צורך להכריח את האנשים לעבוד עבודת חובה זמן ממושך יותר, ובהתחשב בערכו הבלתי חיוני של הלוקסוס, לא יהיה כדאי הדבר.

ג) הכללת המותרות במשק המינימום הסוציאליסטי, יש בה גם משום חשש ידוע, והכונה היא לאמביציה שבאדם· מיותר להדגיש, כי לאמביציה בכללה יש להשאיר כר נרחב, ולא תוזנח אולי במידה גדולה התפתחותה של הציביליזאציה. מרובים מאד הם ההישגים בעולם שיש לזקוף אותם על חשבון האמביציה והשאיפה לפירסום ולתקווה המבטיחה לממציא ולאחרים להגיע לעושר רוחני והומרי כאחד. בנימוקים אלה עלינו להתחשב יפה, כי כידוע, לא תמיד השמחה שבהישג גרידה היא הכוח הדוחף את האדם לפעולות.

ד) בתכניתו של פופר אנו מוצאים התחשבות רבה גם בשאיפתו הטבעית של האדם לרכוש פרטי ולפרוטה משלו. ולכן ניתנת אפשרות לכל אדם, עם גמר שרותו בצבא המזין, לפתח ולהרחיב את מסגרתו הרכושנית, במשק החופשי הפרטי.

ועתה נראה, כי הדרישה לכלול גם את המותרות במשק השיתופי של החברה, ולאסור כל יזמה פרטית, אינה בת ביצוע בחיים.

שופרו של הסוציאליזם האוסטרי בימים ההם „די צוקונפט" (העתיד) — ירחון למדע המארכסיסטי — ניתח את תכנית המינימום לפרטיה ולבסוף הכריז, כי המארכסיסמוס דורש לשעבד לציבור גם את המותרות, ולאסור כל יזמה פרטית.

והנה הסברנו כבר לעיל, כי אין לאל ידינו לקבוע את המותרות בשביל כל איש; אבל אם גם נניח לרגע כי דבר זה אפשרי, אין בכל זאת ביכלתה של החברה ליצור ולספק את הצרכים האלה לכל אדם. הדבר הזה מן הנמנע בהחלט, ודוקה ובעיקר לחברה המבוססת על שוויון מוחלט. ומדוע? מפני שבימינו אנו עובדים בזיעת אפיים מיליוני בני אדם—הן בארצות הדימוקראטיות, הטוטאלי-טאריות, ואף במדינה החושבת את עצמה לסוציאליסטית — אך ורק כדי לספק צרכי מותרות לקומץ קטן של אנשים בעלי פריווילגיות. ולא חשוב כלל אם מתי מספר אלה המשעבדים את החברה, קוראים את עצמם מנהלי טרוסטים, בנקאים, מיניסטרים, נשיאים, שרים, דיקטאטורים, קומיסארים סובייטיים או מנהיגי מפלגות. עובדה היא, ואל נא נשיח דעתנו ממנה, כי 2000 מיליונים מעונים ומושפלים ברחבי תבל, מקצרים את חייהם בעבודת פרך, בכדי שהקומץ הקטן „המעולה" שבחברה לא ירגיש חלילה מחסור בארמונות, מצודות, אווירונים וכל מיני מעדנים.

נשאלת השאלה: כיצד תוכל המדינה לקבל עליה אחריות כה כבדה לספק לכל איש ואיש את רצונו המופרז והבלתי מוגבל למותרות? ולמען השם, מה אנו רוצים בעצם?

הרוצים אנו שחברתנו תהא מבוססת על שוויון גמור ? אם כן, עלינו לבדוק בראשונה עד כמה שאיפתנו זו בכלל קרובה למציאות.

אם החברה תכריז על שוויון מוחלט, היוצא מזה הוא כי כל האנשים צריכים להיות לא רק שבעים ולבושים במדה שווה, אלא גם להנות באופן שווה מכל המותרות. הווה אומר: „לי אווירון ולך אווירון". „אני אערוך טיול סביב העולם ואותו דבר תעשה גם אתה." סדרי חיים כאלה הבטיח המארכסיזם להשליט בעולם, ואמנם הם נראים יפים מאד וגם אידיאליים, אבל לצערנו אוטופיים.

בחברת בני תמותה לא יתואר הדבר שכל בני האדם יוכלו להרשות לעצמם טיולים סביב העולם, גם אם יעבדו ויזיעו לשם זה עד ששערותיהם תלבינה. אולי יטענו אחרים כי לא כל אדם צריך לערוך טיולים הכרוכים בהוצאות מרובות, וכי אין זה מן ההכרח שכל אחד יבנה מצודה לעצמו. אבל איה הבר סמכא, הממונה מטעם הרשות העליונה לפסוק, כי רק לקומיסארים למשל מותר להנות מכל דברי הלוקסוס היקרים ? הרי ממילא יחדל השויון המוחלט להתקיים. ואם בכל זאת יתעקשו וידרשו בכל תוקף מדינה המבוססת אך ורק על שוויון מוחלט הרי שהמסקנה תהא: וויתור גמור ומוחלט של כל בני האדם על המותרות והנוחיות בחיים. אבל יודעים אנו כי כזאת לא יקרה מכיון שזה נגד ההגיון ונגד כל עצמותו של היצור האנושי השואף תמיד אל על.

ברור איפוא, כי המשק הפרטי החפשי — שהסוציאליסטים התנגדו לו מפני שהוא קאפיטאליסטי — הכרחי מכל הבחינות, כי רק שם תינתן האפשרות לכל איש לפתח את חייו ולהתרומם באמת מעל ל„שוויון המוחלט".

טראגי הדבר מאד, ולא פחות קוריוזי, שדוקא אצל

הסובייטים, אשר הכריזו על שוויון מוחלט, נהנים מן הלוקסוס לסוגיו השונים בעיקר אותם החברים „הפרודוקטיבים" אשר מעולם לא מלאו את חובתם האלמנטארית כלפי החברה בעבודה ממש.

מכל האמור לעיל נובעת המסקנה הברורה אשר אינה משתמעת לשתי פנים, כי על השיויון המוחלט יש להקפיד רק לגבי השבעת הקיבה ויתר הצרכים החיוניים, ולא לגבי המותרות. בשטח הלוקסוס אין שוויון ולא יהיה מפני שלא יכול להיות.

ולמרות בהירותן של השקפות אלו, מרובים מאד היו הגורמים שהביאו לידי עצימת עין לבלי ראות נכוחה. פופר-לינקיאוס צדק מאד בדרישתו, להפריד צרכים חיוניים ממותרות, ולשחרר את החברה מעול נפסד ומאחריות שהיא אף פעם לא תוכל לקימה, והוא אומר: „המארכסיסטים מוצאים חסרון דוקה באותו דבר שאני מוצא בו יתרון".

*

המינימום היסודי ינתן כאמור אך ורק בנאטורא ולא בכסף. ואלה הם נימוקיו העיקריים של פופר לכך: ראשית מפני שמצבו של הכסף אינו יציב.

אל נשכח כי במשק החפשי הפרטי יכול הכסף לרדת מערכו הקודם על ידי אינפלאציות וכו׳. ואז תועמד בסימן שאלה כל חשיבותו של משק המינימום, שקיבל על עצמו את התפקיד הנעלה להבטיח לאדם בכל התנאים את צרכיו הנחוצים לו ביותר. וכך עלולות התנודות וההחליפות, שהן תופעה רגילה במשק הכספים, לערער את הבטחון שאותו אמרנו להפיח בנפשו של כל אדם.

ועוד: מי יערוב לנו כי האדם יקנה באמת את צרכיו החיוניים תמורת הכסף? שמא ירצה לנסות את מזלו ולסחור

במשק הפרטי, בכסף המיועד מראש למטרה אחרת? וכידוע לנו, לא תמיד מאירה ההצלחה פנים לאדם. ומה יהיה אם יפסיד את כספו? הילך שוב לפשוט את ידו ולבקש נדבה?

אלה הן הסיבות העיקריות המחייבות את משק המינימום, לתת את המגיע לכל נפש אך ורק בנאטורא, זאת אומרת, שכולם יקבלו מזון, תלבושת וכו׳ ולא ניירות ערך או זהב.

את זכות קיומו של משק המינימום רוצה פופר להבטיח על ידי ערבויות בינלאומיות. הצביון של משק המינימום לא יהיה מדיני מבחינה חוקית. אל המינימום הזה יתיחסו או יצטרכו להתיחס, רק כאל משק שתופי ורכוש קבוצי של כל בני החברה, שיצרו אותו ועבדו בו. יש כאן רק ענין של שכר עבודה המקנה לבני החברה זכות פרטית, ולא יהיה למשק המינימום כל יד ושם במערבולת המדינית.

הטעם העיקרי המחייב את פרטיותו המוחלטת של משק המינימום הוא: כדי למנוע כל אפשרות מן האויב, במקרה של מלחמה, להשתלט על לחמם של המוני העם. כי, כנהוג, עושה הצבא הזר בעסקי המדינה שפלש לתוכה, כבתוך שלו. עד עתה היה שולט חוק בינלאומי שהגן על הרכוש הפרטי בפני הכובש הזר. ויש לדעת מראש כי תכנית פופר-לינקיאוס לא תוכנה בשביל סדרי עולם יותר בארבאריים מאשר של היום. פופר אינו שולל מאת אזרחי המדינה את האפשרות למלחמה וגם אינו מאמין, כי המלחמות תפסקנה בתקופות הבאות; אדרבה, הוא סובר כי עוד רחוקים אנו מהשלום הנצחי. אולם אם המלחמות אינן מן הנמנע הרי לפחות תתנהלנה על פי צורה „תרבותית" יותר. כל אדם המודה בכוחו של הצדק, נאלץ להאמין, שיבואו זמנים אשר בהם ילחמו רק הלוחמים שירצו בכך, ולא האנשים

שאין להם ולא כלום עם המלחמות [1]. ולכן עלינו לבטוח, כי על פי הסכמה בינלאומית, ובערבותם של כל עמי התבל, לא יורשה לכובש להשתלט להבא על הרכוש הפרטי או על משק המינימום, שהוא בעצם גם כן רכושם הפרטי של כל אזרחי המדינה ביחד.

*

בקשר למינימום יש עוד להעיר, כי המושג הזה אין במשמעו שהאדם יקבל רק כמות מינימאלית ומצומצמת מן החמרים החיוניים הדרושים לכלכלת נפשו, אלא יקבל מהם כמובן את המאקסימום הדרוש לו. המושג מינימום אינו מוסב על הכמות שבצרכי אוכל נפש וכו׳, אלא בא רק לציין את החמרים ההכרחיים לאדם לקיומו לעומת המותרות שהם בבחינת מקסימום. וכמו כן אין זאת אומרת, כי משק המינימום יצור רק את הצרכים הדרושים לרגע. על משק זה יהא מוטל כמובן לדאוג לרזרבות בשביל מקרי מלחמה, יבול רע וכדומה.

*

השאלה נשאלת עתה, מה יהא היחס של הצבא המזין לצבא המלחמה הרגיל, שפופר דורש לקיימו? וכיצד יוכלו האזרחים לצאת ידי חובתם כלפי שני המוסדות האלה גם יחד? פופר מצדו מוצא הרמוניה בין שני המוסדות הללו ואין האחד צריך לעכב את פעולות השני.

התחלת השרות בשני המוסדות האלה היא לפי תנאים ומסיבות שונים: יתכן כי ישרתו לראשונה בצבא המלחמה כשנה או לכל היותר שנתיים, ואחרי זה יתחילו לעבוד בצבא המינימום, או להפך.

1) ראה בפרק הבא.

במקרה מלחמה שכל אזרחי המדינה יהיו זכאים להשתתף בה, יורשה לאנשים לעזוב את עבודתם בצבא המזין ולצאת אל החזית. וכדי שהעבודה בצבא המזין לא תסבול במקרה שרבים ירצו להשתתף במלחמה, מצא לזה פופר פתרונות שונים.

נחוץ ליחד כאן את הדבור על שתי בעיות חמורות עד מאד בנוגע לעבודה גופה, אשר פופר-לינקיאוס מצא להן פתרון מלא: א) מי יוציא לפועל את העבודות הפיסיות ה„בלתי נעימות" וה„מלוכלכות", ומי יזכה להקרא מנהיג בחברתו ולשבת על יד ההגה כדי לתת פקודות לאחרים? ב) האם יש ליחס לעבודה רוחנית ערך פרודוקטיבי?

במשטר הקאפיטאליסטי אין נוהגים כמובן לעורר קושיות כאלו, כי במשטר זה מעולם לא היו קימות, אבל הן היו צריכות לתפוס מקום חשוב מאד בתורת הסוציאליזם. הבעיות האלו נעשו אקטואליות מאד, בעיקר בשנים הראשונות אחרי מלחמת העולם, כאשר חשבו בכמה ארצות להגשים את הסוציאליזם. הסוציאלדימוקראטיה האוסטרית למשל, התלבטה בשאלות אלו במשך זמן רב, מבלי להגיע לתוצאות הגיוניות, המתקבלות על הדעת. ומענין הדבר כי ה„ארבייטר צייטונג" הווינאי, עתונו החשוב והמוסמך של הסוציאליזם האוסטרי, בא בשנת 1920 לידי מסקנות מוזרות ואף קוריוזיות. העתון הזה פסק אז, כי עבודה פרודוקטיבית נקראת רק עבודה פיסית, ואת העבודה הרוחנית יש להחשיב כבלתי יוצרת. ועוד נאמר שם כי מן הראוי היה להשביע את רצונם של מנקי התעלות והעובדים בהן, בכל מחיר כי העבודה הזאת הכרחית היא, ואף איש מן האינטלקטואליים לא יסכים לעשותה. נגד פסק דין זה מחה פופר-לינקיאוס [1]

[1] במאמרו: Eine Auseinandersetzung mit dem Sozialismus und sozialisten

באופן הנמרץ ביותר. אבל טרם שנצביע על הפתרון, כדאי לשאול: מה ומי אילץ את הסוציאליזם האוסטרי, זאת אומרת את מנהיגיו ואת משכילי המדע המארכסיסטי שעמדו בראשו, להוציא לאור השמש השקפות המבטלות את ערכם של אנשי הרוח, במידה כה מעליבה? והנה, מאחר שהתמרמרותם של הפועלים „הפשוטים", המבצעים את העבודות הפיסיות הקשות, הלכה וגברה נגד המנהיגים היושבים על יד שולחנות הכתיבה וחיים חיי תענוגות, לא מצאו „הריבולוציונרים" הרוחניים דרך אחרת מאשר להשפיל את עצמם ואת כבודם כל כך, עד שהכריזו על פרי עבודתם כבלתי פרודוקטיבית. אכן, הכוונה היתה כמובן להחניף למסכן הנאלץ להכנס לתוך התעלות, ולשבח בכלל את העבודות הפיסיות הקשות שאנשי המדע השתמטו מהן. זוהי באמת שיטה נהדרת.

אם באמת אין ערך פרודוקטיבי לעבודה הרוחנית, הרי נשאלת השאלה: באיזו זכות מתיימרים האינטלקטואלים הדוגלים בשוויון המוחלט, כי הם המה הנבחרים מטעם ההשגחה לפקח על אלה המבצעים את העבודות הפרודוקטיביות? ואולי גם הם יושבים על כסאותיהם בחסד עליון? ידוע לכל כי ההנהגות הסוציאליסטיות למיניהן, מורכבות ברובן הגדול מאינטלקטואלים, שמעולם לא טעמו את טעמה של אותה עבודה, שהיא היא לדעתם „המוסמכת" פ ר ו ד ו ק ט י ב י ת. ואין להתפלא אם פופר יצא חוצץ נגד האינטלקטואלים החושבים, כי אין זה לפי כבודם לנקות את התעלות. הוא לימדנו להעריך באופן שווה את כל העבודות, וכי העבודה הרוחנית לא פחות פרודוקטיבית מאשר הפיסית. ביצועה של העבודה הפיסית כהוגן, תלוי במידה רבה בעבודה הרוחנית. „וכי מי הוא המוסמך לשפוט, באיזו מידה מבצע המכונן למשל עבודה פיסית ובאיזה שעור עבודה רוחנית"?

שואל פופר-לינקיאוס.

מבלי להגזים אף במשהו, עלינו להצהיר כי היחידי שעלה בידו לתת פתרון הגיוני, צודק וסופי לבעיות החמורות האלו הוא פופר-לינקיאוס. פתרונו מבוסס על הצדק ובמקרה זה גם על השוויון המוחלט. במשטר המיוסד על שוויון אין מפלים במאומה — בענינים הנוגעים לעבודה — בין מלומד גדול לבין כובסת, או כורה וכו'. במשק המינימום יעבוד כל אדם במשך תקופה מסויימת, באופן שווה לגמרי, את כל העבודות למיניהן: מסוכנות ובלתי מסוכנות, קלות וקשות, נעימות ובלתי נעימות, נקיות ומלוכלכות, מבלי להתחשב בכשרונותיו האינטלקטואליים.

ואם תתאוה נפשו של משכיל להיות נשיא או מנהיג בעמיו הרשות בידו, אך קודם כל עליו לעבוד עבודה „פרודוקטיבית" ממש.

יוצא איפוא שהחברה המבוססת על עקרונותיו הסוציאליים של פופר-לינקיאוס היא פועלית במלוא מובן המושג, וזה בודאי יתרון גדול שאולי רק הדורות הבאים ידעו להעריכו כראוי.

בקשר לחלוקת העבודות הבלתי נעימות, הקשות או מסוכנות, מבחינות ידועות, מציע פופר כמה דרכים. ראשית קיימת האפשרות של התנדבות, זאת אומרת, שמטעם האדמיניסטראציה של משק המינימום יפנו ישר אל העובדים וישאלום, מי מהם מסכים להוציא לפועל את אותן העבודות, שאין עליהן קופצים. אפשרות אחרת היא הפלת גורל. אך הדרך הטובה ביותר היא: שיטת החליפין, הווה אומר, כי במשך עשר שנות עבודה יעבוד כל איש בדרך אוטומטית בכל העבודות לסוגיהן השונים.

מכל האמור כאן יכול אולי להווצר הרושם, כי העבודות

במשק המינימום תעסקנה את האדם במידה כזאת, עד כי לא תשאר לו יותר כל אפשרות ללמוד איזו מלאכה או מקצוע רוחני. אך לא כן הוא הדבר. משק המינימום אינו מעונין כלל להנמיך את רמתם הרוחנית של האזרחים; אדרבה, למרות שאיש לא יצליח, על ידי שום המלצה, להתחמק בכלל מן השרות בצבא המזין, אף לא כדי להתמסר ללימודים מדעיים או אמנותיים, בכל זאת יתחשבו יפה בתכונותיו, כשרונותיו, וסגולותיו הרוחניים של כל אזרח. ומאחר שהשרות בצבא המזין לא יתחיל לפני הגיל של שמונה עשרה, תינתן על ידי כך האפשרות והזכות המלאה לנוער לסגל לעצמו את הידיעות הכלליות עד הגיל הזה. האנשים שלא ירצו להמשיך בלימודיהם, או לבחור לעצמם מקצוע מדעי או אמנותי מיוחד, יתחילו לשרת מיד בשנת ה-18; וכפי שהנסיונות מלמדים אותנו, יהא הרוב המכריע מבין ציבור העובדים מסוג זה. אך לאלה שימצאו צורך להמשיך בלימודיהם, תנתן האפשרות על ידי זה, שיורשה להם להתחיל בשרות העבודה בצבא המזין, שנים אחדות — הכל לפי המסבות והתנאים — אחרי המועד הקבוע. לאחר גמר חוק לימודיהם, יצטרכו המתלמדים האלה לשרת בצבא המזין במשך מספר השנים הקבועות ולא פחות מזה. אם מישהו יתחיל למשל לשרת בצבא המינימום בגיל של 23 — אחרי גמר לימודיו האקאדמיים — הרי יהיה עליו לשרת לא עד שנתו ה-30, כרגיל, אלא עד שנתו ה-35. ואם המסיבות לא תאפשרנה להתחיל בלימודים בגיל של 18, יוכל הסטודנט לעשות כן אחרי סיום השרות בצבא המזין. ואם הגיל של שלושים לא יתאים עוד ללימודים מסוימים, גם אז נתנות כל מיני אפשרויות: התלמיד יוכל לעבוד חצי יום — זאת אומרת פחות מארבע שעות ביום — ואת שארית הזמן ינצל בשביל

לימודיו. ומובן שעל התלמיד יהיה גם הפעם להשלים את החסר בעבודה אחרי תום חוק לימודיו.

פופר-לינקיאוס מניח, כי מספר האנשים שירצו להמשיך את שרותם בצבא המזין גם לאחר שמלאו את חובתם כלפי החברה, לא יהיה קטן כי יתרגלו לסדרי העבודה בצבא הזה, עד שלא ברצון יסכימו לעזבו, או שלא ירצו לנסות את מזלם במשק המדיני החפשי ובמשק הפרטי החפשי. מובן שאנשים מסוג זה יוכלו להמשיך את שרותם במשק המינימום בשכר שינתן בכסף.

גדוד כזה של מתנדבים מן הותיקים רצוי מאד, מכמה טעמים, בשביל משק המינימום. עצם קיומו יקל בהרבה את הלימודים על המתלמדים שהזכרתי לעיל. אולם הטעם העיקרי הוא, כי רצוי למסור בידי מתנדבים כאלה את המשרות השונות ואת הפקידות בכלל, בצבא המזין ובכל האדמיניסטראציה שבמשק המינימום. היתרון הגדול הוא, כי על ידי זה אפשר יהיה לפתור כמה בעיות חשובות; ובין אלו כדאי להזכיר את הקנאה ואת היחס השלילי היכולים להווצר בקרב חברי הצבא המזין אל מנהלי העבודה והפקידים, הנמנים בעצמם על העובדים הרגילים במשק המינימום. שונה הדבר אם הפקידות תהא מורכבת כולה ממתנדבים ותיקים.

הדגשנו לעיל כי פופר-לינקיאוס קבע על פי סטאטיסטיקה מדוייקת את מספר השנים של כל אחד ואחת לעבוד: 12 (עד גיל של 30) לגברים ו8 לנשים. שעות העבודה 7 — 7 ומחצה ליום. אולם יתכן כי בהתחשב בהישגים הטכניים כיום, אפשר יהיה להפחית באופן ניכר, הן את מספר השנים והן את שעות העבודה היומית בצבא המזין. ההפחתה הזאת תהיה תלויה במידה לא מעטה גם בגודל מספר המתנדבים הנ״ל.

בתכנית זו בולטים במידה מספקת רעיונותיו והשקפותיו החברתיים של פופר-לינקיאוס. האינדיוידואום, שהוא לדעתו מרכזה של החברה, מופיע בכל פינה נידחת בכתביו ובתכניותיו, ואפילו באלה אשר לכאורה אין להם כל קשר לנושא העיקרי הנידון. פופר אינו שוכח את היקר ביותר בעיניו — את האדם לא בבית החרושת, לא בתיאטרון ואף לא במטבח, ואולי בעיקר לא במטבח. בהתחשבו בכל הרגשות העדינים, הדקים והאינדיוידואליים של כל בני החברה, מקים פופר ארמונות אגדיים ופאנטאסטיים, ובכל זאת מעשיים וריאליים, שהגשמתם תלויה אך ורק בנו, בבני האדם.

לא יאומן כי יסופר, עד כמה טרח פופר לערוך שולחן לפי טעמה של כל בריה ובריה הקיימת בעולמו של הקב"ה.

הנה דורש פופר-לינקיאוס למשל, לתת ולחלק את צרכי המינימום הן בצורה חיה — בלתי מבושלת — והן בצורה מבושלת. האדם יכול לקבל איפוא את מנת הבשר המגיע לו מן האטליז, ובביתו יבשל אותו לעצמו לפי רצונו; ואם אינו יודע לבשל או שאינו רוצה בכך, יקבל את ארוחתו במסעדה המדינית. אולם לא על כל אדם נוחה הסעודה במוסד שבו סועדים רבים, כגון מסעדה ציבורית; אלה יוכלו כמובן לקבל את מנתם מן המסעדה של משק המינימום הביתה. אנו רואים איפוא שבטיפול הזה של פופר-לינקיאוס יש כדי להניח את דעתו של כל איש.

דבר דומה לזה אנו רואים גם בנוגע לדירות. כל אדם יכול לבקש את דירתו המרוהטת, באותו חלק המדינה — העיר או הכפר — הרצוי לו; את הבקשה הזאת דורש פופר למלא באופן קפדני ומדוייק. מצבם ההיגייני והאסתטי של כל חלקי העיר ורובעיה וכן גם של הכפר צריך להיות

שווה. במשטרו של פופר-לינקיאוס לא יהיו רובעים אריסטוקראטיים או פרוליטאריים; באופן כזה לא יהיה מקום לחרדה ולחשש שמא ירצו רוב התושבים לדור באיזור מסויים של העיר ולא תהיה אפשרות למלא משאלה כזאת. בדלית ברירה ישתמשו גם לגבי הדירות בהפלת גורל.

אזרח שירצה לנסוע למקום מסוים במדינה, יקבל את צרכיו המינימאליים באותו מקום שיבוא אליו; כמובן שעליו יהיה להודיע קודם לכן לשלטונות המתאימים על נסיעתו למקום החדש. ברור כמו כן, שהנוסע יוכל להשתמש רק באותם בתי המלון ששלטונות המינימום המקומיים יקבעו למענו. שונה מזה הדבר אם ברצון הנוסע להשתקע באותו מקום; במקרה זה, יעשו כמובן כל הסדרים הדרושים, כדי שיוכל לקבל את מעונו באותן מסביבות העיר או הכפר, הנוחות לו ביותר.

*

ומה שנוגע להלבשה, יחולקו הבגדים לאנשי הצבא המזין וליתר אזרחי המדינה, הזקוקים לצרכי המינימום, ממחסני המשק השיתופי להלבשה שיעשו בצורה קונפקציונית. מי שירצה חליפה מוזמנה לפי המידה, יצטרך לפנות אל המשק החפשי הפרטי ולהזמין שם בכסף מלא; אם כיסו לא ירשה לו זאת, יהיה עליו להסתפק בקונפקציה. ואמנם אין זאת אומרת כלל שהקונפקציה לא תהא טובה באיכותה ובעבודתה; להפך, המדינה תהיה מעונינת לא רק להשביע את רצון אזרחיה, אלא גם לעבוד לפי שיטה איקונומית; ואם היא תתן סחורה רעה הרי יצא שכרה בהפסדה, כי יהיה עליה לספק את הצרכים האלה בכמות יותר גדולה. ובכל זאת יש הבדל בין חליפה מן הקונפקציה לזו המוזמנה

לפי המידה והאפנה האחרונה. ובהבדל הזה אין לראות כמובן כל סכנה. אם האדם יעמוד על כך, להתלבש בחליפה ממדרגה ראשונה הרי יצטרך לעבוד ולהשתכר במשק הפרטי החפשי או המדיני, ולרכוש לו את אשר ירצה.

פופר מתנגד מאד שאנשי הצבא המזין ילבשו מדים מיוחדים כי לדעתו משמשים המדים רק כדי להפריד בין הבריות ולא לאחדן. המדים מביאים לידי יהירות ושחצנות והם עלולים להחדיר באדם יחס של השפלה ושנאה לזולת. ועוד סיבה לדבר: האנשים מבין האמידים יקנו בודאי את מלבושיהם האֶלגאנטיים מן המשק הפרטי, ובעיניהם יראו לבושי המדים כאזרחים ממדרגה שניה.

*

כוונתי היתה להציג בפני הקורא את תכניתו הכלכלית של פופר-לינקיאוס רק בקווים כלליים ועקרוניים, כי אין זה מן הצורך לגולל כאן את כל הסעיפים וסעיפי הסעיפים של המפעל הגדול: „חובת ההזנה הכללית" (Allegemeine Naehrpflicht). העיקר הוא שהקורא ישיג ויתפוס את האוביק-טיביות שבמציאות, אשר פופר מאירה באורו המזהיר; ובכל זאת מוצא אני צורך להעביר כאן אחד או שנים מאותם הסעיפים השייכים למעשה לאדמיניסטרציה הפנימית, ואינם נראים לענין אותנו כאן במיוחד.

כפי שאמרנו, יקבל כל אדם את המינימום שלו אם לא יוותר עליו. אולם נשאלת השאלה: מי יוותר, ולמה יוותר מישהו על דבר המגיע לו בזכות? אבל בכל זאת יוותרו וכפי שיש לשער, לא יהיה קטן לגמרי מספר המוותרים. אל נשכח, כי באופן מקביל למשק המינימום קיימים גם המשק המדיני החפשי והמשק הפרטי החפשי.

בשני המשקים האחרונים הדומים לאלה של ימינו, ימצאו הרבה סוחרים, רופאים, מורים, עורכי דין, פקידים, אמידים ועשירים, שלא ירצו להסתפק במינימום, כי מצבם החמרי ירשה להם לחיות חיים יותר נוחים. האנשים האלה ירצו לגור בדירות יותר גדולות ומרווחות ויותר אלגאנטיות מאשר הם מקבלים ממשק המינימום; הם גם ירצו לסעוד במסעדה מפוארת ולהתלבש באופן מתאים למצבם החמרי. ולמה להם איפוא המינימום הזה? הם יוכלו כמובן לקבלו גם אם לא ישתמשו בו; אבל מה יעשו בדברים כאלה? לתיתם לאחרים במתנה? שום איש לא יהיה זקוק להם, כי כל אחד יקבלם בשעור מספיק בהחלט. ועל כן ממילא יוותרו עליו, ואלו הן התקנות בנוגע לוויתור: כל האנשים או המשפחות, האומרים לוותר על צרכי המינימום, יצטרכו לסור אל משרדי ההזנה בכדי להודיע על וויתורם זה למשך השנה הבאה. בדרך כלל יש להודיע על הוויתור באמצע השנה, כלומר, חצי שנה לפני התחלת שנת הוויתור. יצויין עוד, כי הודעת הוויתור כוחה יפה רק לשנה אחת; ואם ירצה מישהו לוותר לזמן ארוך יותר עליו להודיע על כך בכל שנה, כי לשום אדם לא יורשה לוותר על זכותו זאת לעולמים. ועתה נראה עד כמה דאג פופר לרגשותיהם האלמנטאריים של הבריות, לאותם הרגשות הנפגעים כיום באופן גס ביותר. הרי אפשר לשאול: למה אפשר לוותר רק לשנה אחת, ומדוע מצווה המוותר להודיע על וויתורו בכל שנה? ואלה הם הטעמים המענינים והפשוטים של פופר: היות והאדם הנתון כיום במצב חמרי טוב, אינו יכול להיות בטוח בהחלט, כי עשרו יהא אתו לנצח, כך גם במשק הפרטי החפשי של פופר. יתכן שהרבה אנשים יהפכו למיליונרים, אולם אפשר שביום אחד בהיר יהפכו

שוב לעניים. התופעות האלה רגילות הן בחיים: מתעשרים וגם הולכים ודלים. ומה יעשה אדם שירד מנכסיו במשק הפרטי החפשי אחרי שוויתר על המינימום לתמיד? לפי החוק הפורמאלי אין לו עוד כל זכות על הדברים שוויתר. אולם במשק המינימום של פופר הרי יקבל בחזרה את המגיע לו בכל רגע שידרוש זאת.

לא על תוכן הענינים האלה ידובר כאן אלא על צורתם: האדם שוויתר על המינימום בהיותו במצב חמרי טוב, בודאי יפנה שוב אל משרדי ה„מינימום" לבקש מחדש את לחמו כאשר ירד מנכסיו. אולם הפניה הזאת מצדו של העני תראה עלובה, כי ירגיש כאילו בא להתחנן בפני איזה מוסד פילאנטרופי שיתן לו לשבור את רעבונו. לכן אין עליו לוותר מלכתחילה על המינימום לתמיד; וזוהי גם הסיבה מפני מה עליו להודיע על וויתורו מדי שנה בשנה. בדרך כלל יודע כל אדם אם יוכל להחזיק מעמד עוד שנה. התקנה הזאת אומרת, כי מוטב שהאדם „יטריח" את עצמו ויתקשר בכל שנה עם המוסדות הדרושים ולהודיע על וויתורו, מאשר יהא נאלץ להופיע שם כעני בפתח, למרות זה שבא לדרוש את חלקו בזכות. וההבדל הוא בזה: אם האדם יוותר בכל שנה, ובאחד הימים יעשה לעני, הרי לא יוותר יותר, וב„שב ואל תעשה" זה, ירמוז לשלטונות במשק המינימום, כי עליהם לספק לו לשנה הבאה את צרכיו החיוניים.

מובן שהאזרחים יוכלו לוותר גם על חלק מן המינימום. נניח, כי יש ביכלתו של מישהו לגור בדירה יותר יפה מזו של המינימום, אבל אין ביכלתו לוותר על המזון והתלבושת; במקרים כאלה יוכל לוותר על הצרכים המיותרים לו.

הענינים הפורמאליים שגוללתי כאן, יראו אולי בעיני אחדים מן הקוראים כמיותרים; אולם, מה גדול ערכם. כל אדם יודע כמה קשה לגשת אל מישהו, להתחנן לפניו ולבקש ממנו דבר גם אם זה מגיע לו בזכות ולא בחסד. לא מעט הוא מספר האנשים שתכונת נפשם רגישה מאד, והם מוכנים לוותר על זכותם, ובלבד שלא להחניף או להתחנן.

שאיפתו של לינקיאוס, הגדול בבני האדם, היתה לחוס על רגשותיהם של בני האדם ולכן סידר את צורת חיי חברתו באופן כזה ששום אדם לא יוכרח לבקש מהזולת.

ועתה יודגש, כי למרות שאנשים מסויימים יוותרו על חלק מהמינימום או על כולו, לא ישחרר אותם, או את בני משפחתם, הוויתור הזה מהשרות בצבא המזין. אם הצליח מישהו לעלות מעלה מעלה במשק הפרטי החפשי, ואת הונו שצבר או רכש שם, הוריש לבניו ולבנותיו, לא יהיו בנים אלה פטורים בכל זאת מעבודת החובה במשק המינימום. ושתי סיבות לדבר: א) באופן פרינציפיוני, על כל אדם בלי יוצא מן הכלל — מלבד הבלתי מוכשרים — לטעום את טעם העבודה. ב) אין כל ערובה והבטחה, שהעשיר של היום לא יתרושש מחר. ומחמת זה יש לדרוש, כי כל אחד יבטיח לעצמו את עתידו על ידי ערובות שיתופיות.

*

את תכניתו הסוציאלית של פופר-לינקיאוס תקפו מלבד הסוציאליסטים המארכסיסטים, עוד סוג של מתנגדים. אלה הם הדואגים לטמפו בתנועת החברה. כל התנגדותם נבעה מן „הצו הקטיגורי" (שלהם) האומר, כי החברה נזקקת לחיים ערים, וחיים ערים מקורם במעשים, זאת אומרת בעבודה, ובאותו רגע שהאנושות תשבות ותתעצל, לא יהיה יותר כדאי בכלל לקיים את החי באוניברסום. ומכיון שבמשק המינימום של פופר-לינקיאוס יהיו האנשים חפשיים לגמרי, בלי הכרח לעבוד מאותו יום בו סיימו את שרותם בצבא הכלכלה של המדינה, הרי לדעת המתנגדים הללו תסכן התכנית הזאת את קיום העולם. ומשום כך, יש לדעתם לאסור מלחמה גלויה על כל תכנית מעין זו. עד כמה שהחששות האלו הן ילדותיות, יודע כל איש בעל שכל בריא. אבל, גם אם נניח כי ימצא אחוז קטן מבין הבריות שירצה לסלסל בשערותיו, ולבלות בעצלתיים את ימיו משנת ה-30 ומעלה — הגיל שלאחר שרות החובה בצבא המזין — ויבכר את הבטלה על פני הקנאה והאמביציה, האם רק משום כך יש להרעיב את רוב מנינה ורוב בנינה של החברה? ל„החוששים הנצחיים" האלה יש להשיב: הבעיה החמרית הקשה אפילו של נפש אחת ויחידה עולה בערכה ובמשקלה על כל רקמת החרדות ל„התנוונות" החברה כתוצאה מהבטחת המינימום לכל נפש חיה.

לא חסרים גם כאלה, שאינם מסכימים לשיטת המינימום של פופר-לינקואוס כי לדעתם, עשר או שתים עשרה שנות עבודה אינן מספיקות כדי לרסן ולרכך את היצרים „הרעים" שבאדם; ומה יעשה פלוני אחרי שמלא את שרותו בצבא המזין? אלה חוששים כי מרוב בטלה הוא יהפך לפושע! אולם, אומר פופר-לינקיאוס: כל האנשים

האלה הרועדים מסכנת הבטלה, שוכחים שמאות ואלפים מן המחנה האריסטוקראטי, ובני עשירים בכלל, מתבטלים ואינם יוצאים לתרבות רעה. כן, הם יכולים להרשות לעצמם שעשועים מכל המינים כגון ציד, משחק-קלפים, מרוץ סוסים וכו׳. ואם באמת חוששים, שמא יצאו פושעים מקרבנו, על אחת כמה וכמה מוטלת עלינו החובה לפתור את שאלת הקיבה. כי נהפוך הוא: רעבים ללחם ומחוסרי כל, ובכל זאת בעלי רצון לחיות, דוקה הם נעשים לפושעים מאין ברירה.

החששות האמורים של כמה סוציאל-איקונומיסטים נזכרו כאן, אך ורק כדי להבליט את התוהו ובוהו השורר, בשטח הכלכלה המדינית. לא חסרים מלומדים — שכל תפקידם הוא, להרעיש עולמות ולהזהיר את נושאי דגלה של החברה מפני הסכנה הכרוכה בתכנית זו או אחרת, העלולה, לדעתם להשתיק את קצב התנועה של המין האנושי. המטרה העליונה של החי על פני כדור הארץ היא כנראה, לפי השגתם האבסורדית של „מתקני" עולם אלה, המוטוריזציה ומהירות הטמפו בתבל, ולא חס וחלילה האושר של כל בריה אנושית... כן, האנשים האלה מתקוממים נגד כל תיקון חברתי שיש בו כדי להקל במקצת את סבלו של האדם, אם התיקון הזה „מאיים" להחליש את הקצב שבחיים, או סכנת עצלות נשקפת ממנו כביכול.

אליבא דאמת יכולה המציאות גופה להעיד, כי אין כל שחר לחששות הנ״ל. אדרבה ואדרבה, אנו עדים יום יום ושעה שעה לתופעה הטבעית, שהאדם אינו חושב אף רגע לחדול מעבודה. חיים עוד רבבות בני אדם כיום, שמצבם הכלכלי אינו מעורר כל דאגה, וכספם ורכושם היו מרשים להם לנוח, לו רק רצו, אבל אין הם מראים כל

נטיה אל המנוחה. להפך: בה במידה שהאדם מצליח בחיים, הוא שואף להצלחה עוד יותר גדולה; ולקראת ההצלחה שאין לה סוף, בחינת „יש לו מנה רוצה מאתיים", צועד האדם ביתר מרץ ובאנרגיה כפולה. „הגורמים הדוחפים את האדם לעבודה תמידית—גופנית או רוחנית או שתיהן גם יחד—טמונים לא פחות בשאיפה העזה לרכישת ממון ונכסים, בקנאה, ברדיפה אחרי כבוד, בפחד מפני השיעמום ובסיפוק והנאה מהמלאכה או האמנות גופה, מאשר בפחד מפני הרעב" מדגיש פופר-לינקיאוס.

הנסיונות היום-יומיים מלמדים אותנו, כי בה במידה שהאדם משתחרר מן הדאגה האלמנטארית ללחם, מתגבר בו הרצון לחיים ומתעוררים בו רגשות האמביציה. ודוקא אותם האנשים אשר הדאגה הנצחית לאמצעי הקיום הראשוניים מעיקה על לבם ואוכלת את עצביהם בלי הרף ובלי חמלה, דוקה אלה נופלים ברוחם ומתיאשים.

*

וישאלו עוד: באיזו זכות תכריח המדינה של פופר-לינקיאוס את אזרחיה המוכשרים לעבודה, לשרת בצבא המזין ולדאוג על ידי כך לכלכלתם של כל אנשי החברה? היינו, אפילו לאלה שאינם עובדים — כמו חולים חלשים בעלי מומים וכו׳. — בשלמא בחברה המארכסיסטית, המפלה בין מעמדות פועלים ומעמדות לא פועלים ניחא, כי שם לא יוכרח אחד לעבוד בשביל השני; כל אחד יעבוד רק למען עצמו. וגם במשטר הקאפיטאליסטי הכל בסדר, כי גם שם לא מכריחים את מישהו לעבוד עבור הזולת, ורק בחברה המקווה של פופר-לינקיאוס יצטרך החלק העובד לדאוג לכלל כולו... אמנם כן! החברה של פופר-לינקיאוס מכריזה על חובת ההזנה הכללית; כלומר, ביסוד המדינה

יונח האידיאל הנשגב לדאגת החברה כולה, בלי כל הפליה או הבדל. וכל החשבונות שעל המדינה יהיה לעשות עם המשתמטים מן העבודה, לא יעשו על חשבון הלחם; כי אין חטא או פשע כה חמור — ותהא זו אפילו העצלות וההשתמטות מן העבודה — שעבורם ייענש האדם בגזילת פת לחמו. כל בריה, לא רק רשאית אלא אף חייבת לחיות בעולמו של הקב״ה. זהו יסוד היסודות של מוסר החברה לפי פופר-לינקיאוס.

את אותם הטוענים והמקשים, כיצד מרשה לעצמה חברה מוסרית מסוג זה להכריח אחוז מסויים מאזרחיה לעבוד בשביל הכלל כולו, יש לשאול: האם נתנו לעצמם דין וחשבון על חובת השרות הכללי בצבא? והאם חשבו כבר פעם באיזו זכות מרשות לעצמן מדינות מודרניות — ו,סוציאליסטיות' בכללן — להכריח את האנשים המוכשרים לשאת נשק, להלחם בחזית ולהגן על ידי כך על כל אזרחי המדינה ורכושם בלי יוצא מן הכלל? למה לא משתמשים באותה הסיסמה המפורסמת: „העובד יאכל והמתבטל או משתמט לא יאכל", גם לגבי ההגנה נגד האויב מבחוץ כלומר: „היוצא אל החזית יוגן והיושב בבית יופקר בידי האויב". אף על פי שרק אחוז ידוע מן האוכלסיה הכללית יוצא למלחמה, בכל זאת עוד לא עלה במחשבתו של מישהו להקשות: למה לא שולחים את כל החברה — ואף את הבלתי מוכשרים — אל החזית? הרי זו עובדה שאין לערער עליה כי החברה השלימה — מרצונה הטוב או נגד רצונה — עם הצורך בצבא המגין על המדינה בפני אויב מבחוץ, ואפילו הפאציפיסטים ורודפי השלום למיניהם, לא יעיזו לשבת בחיבוק ידים במקרה שזאבי יער יאיימו להחריב ולהשמיד את כל הבא לידם. נבין איפוא, שאם כולי עלמא רואה

צורך חיוני והכרחי בהגנת החברה בפני האויב מן החוץ, למה זה לא נשכיל להבין ולדעת, כי שבעתיים מאיים על החברה אויבה האכזרי והתמידי, שהוא הוא הרעב?

*

יש לצפות ולקוות שבני האדם יתידדו סוף סוף עם הרעיון הבריא, הדורש מן המדינה לדאוג לכלכלת כל אזרחיה על ידי הקמת צבא כלכלה, וגם הטענה כי לא מן היושר הוא שאיש אחד יעבוד בשביל השני, תתנדף כליל. גם עם הרעיון של צבא מיליטאריסטי תמידי על ידי הנהגת שרות חובה כללי, התידד העולם בעל כרחו. ומענין לציין שהחובה לשרת בצבא, הונהגה באירופה באופן כללי, רק לפני כמאה שנה, ולפני כן לא רצו האנשים לדעת מאומה מזה. עד המאה ה־19 נלחמו באירופה מדינות, מלכים, או נסיכים יריבים, בעזרת חיילים שכירים, שאנו מכנים אותם בשם Soldat, Soldier וכו׳ מן המלה Solidus ברומית, שפירושה מטבע, ובנידון דידן שכר. מנהג זה קיים עוד כיום באנגליה. וכמו שכיום מזמין המעביד את הפועלים לעבודה, כך הזמינו אז את החיילים השכירים למלחמה. וכמו שבימינו אלה ישנם נותני עבודה הדורשים מאת הפועלים להביא אתם את כלי עבודתם, כך גם על החייל השכיר היה מוטל לעתים קרובות להצטייד במדים ותחמושת על חשבונו הוא. פופר־לינקיאוס רואה בהרבה תופעות של המאה העשרים, את אותם הסימנים שאנו פוגשים אצל החיילים השכירים בימי הבינים. על השאלה הזאת נרחיב עוד את הדיבור בפרק על מלחמה ושלום לפי פופר־לינקיאוס. ובצדק דורש פופר את הצבא המזין, וטענתו היא: החברה הכירה בנחיצות הצבא המיליטאריסטי שזכות קיומו הוא רק הודות למלחמה שאינה

תופעה תמידית, על כל פנים לא מן ההכרח שתהא תמידית. ישנן לפעמים הפסקות גדולות כל כך בין מלחמה למלחמה עד כי הצבא הרגיל נראה כמיותר. ועל אחת כמה וכמה ישנה נחיצות אנושית ממדרגה ראשונה לצבא המזין כי המלחמה בעד קיום הנפש של כל פרט ופרט, ובזה גם בעד הבראתה של החברה כולה, היא יום יומית ואינה פוסקת אף לרגע.

המסקנה הפשוטה ביותר מן האמור היא, שכל זמן שהמדינה לא תדאג לכלכלתו של כל איש ואיש מאזרחיה, יש להתיחס אל חובת השרות בצבא המלחמה כאל פשע פלילי ביותר. כאן יש לשאול: אם המשטר הנוכחי בארצות אירופה מבוסס על יסודות החופש המוחלט מסוג של „שלי — שלי, ושלך — שלך", כלומר שאין איש רשאי להתערב בעסקי חברו ואין אחד זכאי לדרוש מחברו או מן המדינה לו גם פרוסת לחם לשבור את רעבונו, אם כן באיזו זכות מוסרית או משפטית מרשים לעצמם מכווני משטר „החופש" לשלוח בני אדם לשדה ההרג ולהרצח שם נגד רצונם? הקשיבו לדבריו הנכונים של פופר-לינקיאוס בענין זה: „האין זו סתירה בולטת במשטר של דורנו, הלוחש באזני כל איש ואיש: ,כיצד אתה מפרנס את נפשך, ודואג לקיומך לא איכפת לי; הרי זה ענינך הפרטי ואין איש רשאי להתערב בו — אולם, אם ישלחו אותך לחזית ותהא נשקפת לך סכנה להרצח או להעשות לבעל מום, זה לא איכפת לך, על זה יכריעו כבר אחרים".

המשטר של פופר-לינקיאוס אינו שואף לשעבד את האזרחים על ידי הצבא המזין. אדרבה, אלה העומדים בראש החברה הנוכחית, ומדברים גבוהה על היושר והחופש, וביחד עם זה מכריחים בני אדם להרג במלחמה, הרי הם המשעבדים

את אזרחיהם ועושים אותם לעבדי החברה. ואם כן הדבר, יתיחסו נא אל עבדים אלה לפחות כמו שהתיחסו אל עבד עברי בימי קדם, על פי תורת משה, כשאדוניו היה מחוייב לדאוג לכלכלתו המלאה. אנשי דורנו אינם עושים כן; אין הם מוצאים לנחוץ לפרנס את עבדיהם. ואם נעמיק במקצת בבעיה חמורה זו, נראה שאפילו בימים החשוכים ביותר של ימי הבינים לא זלזלו באדם כמו היום; הפרט לא היה משולל זכויות חברתיות ומשפטיות כמו בימינו. בזמנים ההם היו שתי אפשרויות: א) אם האדם היה חפשי, איש — והמלך בכלל — לא היה יכול להתערב בעניניו, וגם לא היתה כל אפשרות חוקית לשלוח את מישהו אל החזית בעל כרחו. ב) אם האדם הוכרז לעבד, אזי היו כל צרכיו החמריים על חשבון אדוניו. וכיום משעבדים את האדם ואין חושבים כלל לדאוג לפרנסו ולמזונותיו.

*

אחת התופעות הטראגיות ביותר, הנובעת מסדרי הציביליזאציה המודרנית ומרחפת בחלל עולמנו כמלאך חבלה מבשר שחורות, היא צרת ההתאבדויות. עוד לא היתה תקופה בהיסטוריה העולמית, שמגפה זו תתפשט באכזריות כה רבה כמו בזמננו. ואת החרפה הזאת יש לזקוף בלי כל היסוסים ופקפוקים, על חשבון הספקולאציות של הכלכלה המדינית ונושאי כליה. ואם החברה לא תדאג לחבריה הרעבים, הרי הם יגוועו בערום ובחוסר כל. ואלה שחסרה להם הסבלנות לחכות למלאך המות במנוחת הנפש, יבכרו את הקץ המידי והמר, על פני הסבל הממושך והמתמיד של הקור והרעב. נגד מחלה ממאירה זו מתקומם פופר-לינקיאוס במלוא שעור קומתו, ושואל: „למה מורידים את האדם לדרגה יותר נמוכה מאשר את כלב הבית, שמזונותיו

מובטחים לו לכל ימי חייו? לכל החברות והארגונים ההומאניים, הדוגלים במלחמה נגד צער בעלי חיים, מטפלים יותר בכלבים ושאר חיות וצמחים למיניהם מאשר בבני האדם". והוא ממשיך ומקשה: „אם באמת יקרה לנו נפש האדם שבה משתקף צלם-אלקים, למה זה מביטים אנו בקרירות הלב להתנוונותם של מיליוני צלמי-אלקים? לו היינו נאמנים למוצא שפתנו, היינו צריכים להזניח את הכל ולטפל בראש וראשונה בצלם-אלוקים, לדאוג לו ולשמור על קיומו".

אם יקרה למשל שהשופטים יוציאו פסק דין של מות על איש חף מפשע, אז עדים אנו להתמרמרות גדולה של המצפון האנושי, בהתעוררו למחות בכל רגשותיו העדינים, הטבועים בקרבו, נגד החוק הקטלני העלול לגרום לרצח יורידי, וכמעט כל העתונות העולמית עוסקת במשגה המשפט הזה, ומשתדלת להציג בפנינו את הצדדים השחורים שבו. ואמנם יש להודות, כי לעתים קרובות מצליחה גם דעת הקהל הערה, להשפיע על ביטול סעיפים בלתי רצויים, מבחינה אנושית כללית, מהיוריספרודנציה הפלילית. והנה שואל פופר, ואתו נשאל כולנו את עצמנו: כלום האדם שאבד את עצמו לדעת מסיבת עוני — היות והחברה לא נתנה לו את האפשרות לכלכל את נפשו — איננו קרבן דומה לרצח משפטי? מדוע אין מגפת ההתאבדויות, שנעשתה לתופעה רגילה בעולם המודרני והציביליזאטורי, מביאה לבקורת כללית וחריפה נגד הסדרים החברתיים הקיימים, הגורמים למחלה איומה ובלתי מוצדקת זו? ואליבה דאמת רואים אנו, שאין העתונות נותנת מקום רב לענינים „פעוטי ערך" כאלה, ועוברת לסדר היום כאילו הכל בסדר בעולמו של הקב"ה. ואל נא יטענו כי רוב ההתאבדויות בזמננו הנן בעקרן פוליטיות — למשל בארצות מסוג ידוע אשר שם הפך

השגעון הגזעי את הבריות לפראי אדם ולברברים — טענה כזאת תהיה התעלמות שלא מדעת אולי מעצם הבעיה אשר את סבתה יש לחפש אך ורק במומנטים כלכליים; והארצות הדימוקרטיות תוכחנה.

הבה ונתבונן במצב הדברים בארצות הדימוקרטיות, אשר שם בודאי שאין ליחס כמעט כל חשיבות פוליטית להתאבדויות; ואנו נוכל בנקל להיווכח על ידי מספרים סטאטיסטיים, כי באירופה משתלט רעל-הקץ על קרוב ל-80.000 נפש בשנה, בימים „כתיקונם". ומן המספר המזעזע הזה מתאבדים יותר מ-60 אחוז במישרים או בעקיפים, מפני המצב החמרי הרע מכל רע. הווה אומר, שקרוב ל-50,000 נפש שולחות יד בנפשן מחמת סדרי החברה הנוכחיים הגוזלים מהן את הזכות הפרימיטיבית ביותר, הנתונה מאלקים ומן הטבע לכל בריה ולכל חי על פני כדור הארץ. ואף ב-30,000 הנפש הנותרות, המתאבדות עקב הפרעות רוחניות ופסיכיות וכו', יש לחפש את הגורם האיקונומי; כי יש והאדם הנואש והמחוסר כל סיכויים להטבת מצבו הכלכלי, נופל לעתים קרובות לתוך זרועות המלאנכוליה וממנה למחלה פסיכית יותר ויותר רצינית, עד שלבסוף הוא מתאבד. זהו אם כן תהליך נורמאלי המביא את האדם, בגלל הלחם, דרך הפרעות נפשיות אל ההתאבדות. אין תקופה בכל תולדות העמים, שמספר המתאבדים יגיע בה לאותו השיא, שהגיע בדורנו אנו, דור המסתמל בשיטותיו הכלכליות והחברתיות המודרניות. ואין זאת איפוא אלא פשיטת רגל איומה של כל המשטר החברתי ומבנהו הכלכלי.

*

במשטר החברתי שלנו העוזב את האדם לנפשו, נוצרו לצערנו הרב, שיטות פילוסופיות המגבירות ומחזקות,

ואף מצדיקות במידה לא מועטה, את ההתאבדויות. השיטות האלה הן כמובן המסקנות ההכרחיות מן המציאות הסוציולוגית השולטת כיום בעולמנו. הרבה מבין החוקרים משווים את גורל האדם החלש לעולם החי והצומח, אשר אצלם קיים החוק הנצחי של מלחמת הקיום, עת החזק משמיד את החלש. אף אצל המין האנושי רק המיעוט הקטן זוכה לעושר ואושר והרוב הגדול מוכרח לחיות בסבל, ולבלות את שנות חייו בצער ויסורים ולמות לפני זמנו. הנה למשל מלומד גדול כמו הֶקל (Haeckel) מניח כי: „תורת הברירה (סלקציה) מורה כי בחיי האדם, כמו בחיי הצומח והחי, בכל מקום ובכל זמן, יכול להתקיים רק מעוט בעל יתרונות; מיהו, הרוב רעב והולך לאבוד לפני זמנו בעוני". והעיקר בדברי הקל: „המלחמה למען החיים וקיומם מוכרחה להיות אכזרית; זוהי עובדה טראגית שאין להכחישה ואין לשנותה. רק המעוט המובחר של המוכשרים יש ביכלתו לעמוד בהצלחה בפני התחרות הזאת".

פסק דין זה של הקל הוא בלי ספק הרבה יותר אכזרי ומסוכן בשביל קיום החברה מההנחה עצמה, כי המלחמה למען החיים מוכרחה להיות אכזרית. ואם מסכימים להנחתו זו, שהאכזריות במלחמת הקיום היא עובדה קיימת שאין לשנותה, בודאי שאין כל תועלת בתיקונים חברתיים ובשאיפת הכלכלה המדינית, ששמה לה למטרה קדושה ונעלה להָקל על האדם את מלחמתו הקשה למען הקיום.

בהשקפות מעין אלו דוגלים מלבד הקל, גם אנשי רוח אחרים, והדברים הגיעו לשיאם בתורת „האדם העליון" של פרידריך ניטשה. תפקיד ההמון הוא לדעתו, להוציא מקרבו גאונים. והיוצא מזה הוא שקומץ האנשים העומדים ממעל להמון רשאים להקריב את חייהם של בני אדם

המוניים על מזבח הקידמה והפרוגרס, ולשם „תעשית גאונים" למען הדורות הבאים.

נכון וטבעי הדבר, כי ההבדלים בין איש לחברו ישארו לנצח כי, כמו שפרצופיהם ודעותיהם שונים, כך גם מצבם החברתי מוכרח להיות שונה. ואמנם אין לראות כל אסון וסכנה בזה. אך מה הקשר בין ההבדלים בפיסיאוגנומיה או בדעת לבין אכזריות? ומדוע מוכרחים החיים להיות אכזריים? ולמה להצביע על הטראגיות הקיימת בעולם כעל חוק מן השמים? ואמנם קיימת מלחמת קיום גם אצל בני האדם ה„עליונים" של ניטשה או ה„מובחרים ומוכשרים" של הקל, אלא שלמלחמה הזאת אין הקל מיחס כל אכזריות וכל טראגיות. לפי הוגי דעות אלה יוצא כאילו האכזריות נולדה עם בני האדם. אבל לא כן הדבר; רק הסדרים החברתיים שלנו אשמים בטראגיות ובאכזריות שבמלחמת הקיום, וסדרים סוציאליים נבונים יכולים להעביר מן העולם את האכזריות המלאכותית הזאת.

גם בחברתו של פופר-לינקיאוס קיימת מלחמת קיום — במשק הפרטי החפשי — אבל זו אינה יכולה להקרא מלחמה טראגית מכיון שלא על פת לחמו ילחם אז האדם, אלא אך ורק למען עלות בסולם העושר; ואדדבא, מלחמה כזאת היא לרוב חביבה על האדם, גם אם היא נראית לפעמים אכזרית במקצת. באותו רגע שהחברה תשכיל להבטיח את הצרכים המינימאליים לכל יצור אנושי, תעבור ממילא מן העולם מלחמת הקיום האכזרית, ואתה תתנדף כליל גם הטראגיות שבה, שפילוסופים ידועים נוהגים להצביע עליה בחיבה יתירה כעל חוק ולא יעבור.

הדואגים להתפתחות התרבות מה הם אומרים? אין לתת כל עזרה לחלשים! ולמה? משום שמבחינה תרבותית

אין זכות קיום לחלשים, כי הם רק מפריעים להתפתחות התרבות. וכאן מדבר פופר-לינקיאוס קשות עם ספנסר (Spencer) הסוציולוג האנגלי הידוע. ספנסר אומר באופן פשוט כי „תכונתה של החברה הולכת ורעה מבחינה פיסית מפני קיומם המלאכותי של החלשים שבחבריה". והוא ממשיך ומסביר לנו כי „איכותה המוסרית של החברה פוחתת אם מקיימים באופן מלאכותי את אלה, שאינם מוכשרים לדאוג לעצמם". האיש הזה מותח קו אנאלוגי בין הטבע — החי והצומח — לבין האדם, זאת אומרת, כי כשם שאת החלק החולה של איזה צמח יש להרחיק למען לא תתפשט המחלה על כל הגוף, כך רוצה הוא לעשות גם בחברת בני האדם. החלשים הם לדעתו, „הענפים החולים" המאיימים להרקיב ולהחליש את הכל. ומשום זה מתנגד הוא „לקיומם המלאכותי" של אנשים חלשים וחולים. ומענין כי ספנסר מנמק את דבריו באופן „מוסרי" כביכול. הוא חושש מאד, שמא תסבול חלילה איכותה המוסרית של האנושות, אם ירפאו את החולים או ישביעו את הרעבים.

ואולם זה עוד לא הכל. ישנם אנשים העולים בהרבה באי-הומאניותם על ספנסר. ניטשה למשל סבור, כי מן הראוי להשמיד אף את הבריאים והלא-חלשים אם אינם נושאים בקרבם את הגבורה העילאית והאסתטית. לדעתו רק המלחמה יש בכוחה לעורר לחיים ערים את העמים ההולכים „ומתעצלים". ומשום כן סובר הוא, כי המלחמה הכרחית בהחלט, כי רק בקְרָב ניתנת האפשרות וההזדמנות למין האדם להוכיח את גבורתו. שגעונו של ניטשה דורש ערנות, השתוללות ואכזריות. וכדי לטפח את היצרים הפראים והבהמיים באדם, מטיף הוא לבארבאריות. האידיאלים של ניטשה הם: שנאה, גסות רוח וקרירות המזג. הוא רוצה לחנך את האדם

להתיחס באדישות ובבטול לכל האבדות הכבדות ביותר בקרב החברה. מדת הרחמים היא לפי דעתו, סכנה לתרבות ומפריעה להתפתחותם הטבעית של בני האדם העליונים. הוא בטוח כמו כן, כי המלחמה והגבורה פעלו ויצרו גדולות יותר מהרחמים.

פופר-לינקיאוס תוהה, ובצדק, כי עוד טרם נמצאו האנשים אשר יתקוממו נגד אכזר האכזרים של כל הדורות והזמנים, „והאם רק בגלל זה, שניטשה נתן לנו ספר מקורי כמו צ א ר א ט ו ס ט ר ה ?" שואל פופר-לינקיאוס.

מיהו, אם סדר החיים של החי והצומח צריך לשמש סמל לאדם, אסור היה לנו, מעיר פופר-לינקיאוס, לבשל את מאכלינו היות וגם החיות אוכלות את מאכליהן בלתי מבושלים. ולמה לבני האדם להקים בתי חולים, מוסדות צדקה וכו׳ בו ברגע שבטבע אין זכר למוסדות מעין אלה? אמנם יתכן מאד כי תלמידי ניטשה היו הורסים את בתי החולים כדי להחיש את השמדת החלשים והעניים, אלא שאף „האדם העליון" אינו בטוח במידה מספקת בפני המחלות. מה לעשות לגבורים כי יחלו? הילכו לאיבוד? מסופקני אם ניטשה היה מסכים לכך, אף על פי שבעולם הטבע אין נוהגים לטפל בחולים. הארי היפה והחזק ביותר כי יחלה במחלה רצינית ימות מחוסר בית חולים. אנו רואים איפוא עד כמה אבסורדית היא ההטפה להכניס את סדרי הטבע אל חיי החברה האנושית. ועד כמה מסוכנות היו המסקנות האוביק-טיביות הנובעות באופן ישר מקווים אנאלוגים כאלה נראה להלן.

*

התוצאות מההטפה לגבורה עילאית ומיַחס הבוז והביטול לחלשים היו עגומות עד מאד. הרבה מן הצעירים בגרמניה שקראו את ספרי ניטשה, הושפעו מדבריו עד כדי

כך שניסו להגיע פעם לדרגת האדם העליון, כלומר לאיזה מין גבורה גופנית-רוחנית עילאית. וכאשר לא הרגישו את הכוח בנפשם להשיג את המטרה הרמה הזאת, לא נשארה להם ברירה אחרת מאשר לשלוח יד בנפשם ברצותם להמלט מהגורל הטראגי לשמש אסקופה נדרסת ועבד בזוי לאדם העליון.

ואולי כדאי להתעכב לרגע על השפעת התורה הנ"ל, דוקה בימים אלה. והשפעה ישנה כי, אם זורעים משהו, קוצרים דבר מה, אם גם לא מיד. ואם לדבר בלשון הנביא יש שזורעים, „רק" רוח וקוצרים לבסוף סופה, המגרפת את הכל.

ברור למדי: היטלר והנאצים לא חידשו הרבה בשטח המדע הגזעי שלהם, אלא רק ירשו את התורה שרבם הגדול ניטשה וחבריו יצרו. אותם העקרונים האבסורדיים שניטשה פיזר לכל הרוחות נתקבלו באופן רשמי וחגיגי על ידי העומדים בראש העם הגרמני, ברי, כי עוד הרבה זמן לפני התפתחותה של התנועה הנאצית היו בקרב האומה הגרמנית אוהדים לכת שהפיצה את רעיונותיהם של הוסטון צ׳מברלין—אבי תורת הגזע המודרנית—אמון, פלץ ועוד. ואמנם רק בשנים אלו תפסנו את הלקח המר מהפצת שנאה ואכזריות בתוך החברה. ומי היה מאמין כי דברי ניטשה יתפסו פעם מקום כה חשוב, נכבד ומעשי אצל אומה גדולה ותרבותית כאומה הגרמנית? הנה טרייטשקה למשל אומר: „פסל של פידיאס עולה במשקלו על כל עינויי העבדים בימי קדם". והאם לא נתקבל העיקרון הזה מטעם האומה שטרייטשקה היה בן לה? וניטשה מה הוא אומר? „לעצם ההויה התרבותית נחוצה עבדות". גם העיקרון הזה הפך לנכס ב„רייך השלישי". ואל לנו להתפלא כלל

שדוקה בארצו של ניטשה התפתחה העבדות בקנה מידה גדול כל כך. דברי ניטשה, שקראו אותם כמעט בכל שכבות החברה בגרמניה בצמאון רב ובהנאה „אסתטית" כבירה, השאירו רושם עצום ועגום מאד על נפש הגרמני. כן, הם נשאו פרי.

וצריך לציין, כי פופר-לינקיאוס היה אולי היחידי, שהזהיר את העולם, עוד באותם הימים, עת החלו לפזר את הנבטים המרעילים בקרב החברה, ובשעה שתורת האנטישמיות הגזעית עוד טרם יצאה מחיתוליה. ספרו "Fürst Bismarck und der Antisemitismus" (הנסיך ביסמארק והאנטישמיות) הוא כולו תוכחה ואזהרה; אזהרה לעמי הנצרות וליהדות. אולם בימים ההם, בפריחת הליבראליזם והשוויון, לא שמו לב לאזהרות כאלו, כי איש לא רצה להאמין שתורות אבסורדיות כאלו תמצאנה באחד הימים קרקע בטוחה להכות בה שרשים.

עתה נכיר השקפת עולם, שהיא אולי הנאמנה והעיקבית ביותר לעצמה, והעולה בטראגיותה בהרבה על ההשקפות של ניטשה, הקל ואחרים. אוהדי הרעיון הזה אינם מסתפקים בהטפה לאדם עליון או לעבדות, אלא הם ניגשים לפתרון יותר ראדיקאלי של בעית האנושות. ופתרונם הוא: החרבת כל נפש חיה והשמדתה מהאוניברסום. הצעד הראשון להגשמת ההשקפה הזאת הוא: הסתלקות מוחלטת מן הלידה. השאיפות של חסידי הרעיון הזה משתקפות בעליל בהכרזותיו של הקל; אף על פי שהקל עצמו נמנע מלתת כל מענה לאותן הבעיות הנובעות באופן ישר ממסקנותיו המסוכנות. הוא רק מסתפק בהנחות ובקביעת עובדות גרידה. והנה קמו אנשים אשר חשבו כי הצליחו למצוא תשובה לבעיה חמורה זו. ומסקנתם היא: אם מלחמת

הקיום מוכרחה להיות אכזרית ואם את העובדה הטראגית הזאת אין לשנות, הרי בתנאים כאלה לא כדאי לקיים ולהחזיק בחיים בעולם כזה בכלל. לדעתם יש לוותר בכל מחיר על המלחמה הטראגית והאכזרית ויחד עם זה גם על החיים.

הראשונים שהטיפו נגד הלידה ובזה נגד החיים, היו הנוצרים הקדומים. נימוקיהם היו כמובן שונים מאלה של הפסימיסטים המושבעים המודרניים. הנוצרים הקדומים יצאו נגד הלידה, לא מפני שהמלחמה בעד הקיום היא אכזרית, או מפני ששאפו לתרבות עילאית הקשורה בעבדות; הם הטיפו נגד החיים מפני שאלה, לפי דעתם, היו צריכים לשמש רק בתור פרוזדור המוביל ומכניס לחיים נצחיים בעולם הבא שכולו טוב. אל החיים, הם אמרו, יש להתיחס כאל מעין מטהר ומכשיר את הנפש בשביל הגן-עדן. ומאחר שאל טהרת הנפש מגיעים רק על ידי צער ויסורים מופרזים, הטיפו לחיים טראגיים ואכזריים; ובמיוחד יצאו נגד הנשואים והלידה.

למעשה אין כל הבדל בין שתי ההשקפות הנ"ל. אלה ואלה מפקירים את החיים בעולם הזה ומבטלים אותם מטעמים מטאפיסיים ועייוניים גרידה. ואולם המציאות מתנקשת בהן באופן יסודי, ולכן אין גם כל חשש שהרעיון של שוללי החיים ישפיע פעם אף במשהו על המוני בני האדם. יתכן אמנם כי פה ושם יפלו חלשים בנפשם קרבן על מזבח „האידיה" של המתנגדים להמשכת החיים.

*

ידוע היטב, באיזה מיטודות פרועות ופנאטיות השתמשה הנצרות הקדומה כדי לשכנע את העולם מהאפסות שבחיים,

ובכל זאת עלו כל ההטפות האלו בתוהו וכעשן ברוח. היא אסרה למשל מלחמת תנופה אכזרית על הנשואים ובזה על הלידה, ויצאה נגד ה„עברינים" בכל מיני גזרות וחרמות, אבל לבסוף נכנעה הנצרות ונצחו החיים. מאין ברירה ביטלה הכנסיה הנוצרית את איסור הנשואים, וכוחו נשאר בתקפו רק לגבי הכמרים ויתר אנשי הרוח של הכנסיה.

אי אפשר בכלל להשוות את ההשקפה הפסימיסטית של שוללי החיים עם הנצרות הערה והתוססת של אז. הנצרות התפתחה חיש מהר לאידיאה אוניברסאלית, וכבשה במשך זמן קצר — באופן יחסי — חלק הגון של העולם. האידיאל החדש הלהיב והפעיל את הנפשות במידה גדולה כל כך, עד כי הנוצרים היו באמת מוכנים להקריב את הקרבנות הכבדים ביותר על מזבח הנצרות; ולמרות שהפנאטיזם אשר הופח בלבבות המאמינים עלה בערכו על חיי האדם, בכל זאת לא הצליחה הדת האדירה הזאת להרחיק את הבריות מאהבת החיים.

בניגוד להשקפות אלו מתיחסת תורת משה בחיוב גמור ומוחלט לחיים, והיא מבטיחה את הפרס היקר ביותר לאדם בעד כיבוד אב ואם — הגורמים האחראיים ליצירת חיים חדשים עלי אדמות — והוא: אריכות ימים וחיים טובים: „כבד את אביך ואת אמך... למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך על האדמה..." (דברים ה׳ ט״ז) ואת המצוה הזאת שהיא אחד היסודות של עשרת הדברות ושל כל חברה הבנויה על הגיון, מוסר ומידות טובות, קבל כל העולם התרבותי.

*

כוונתם של שוללי החיים והלידה היא בלי ספק כנה. הם אומרים להעביר מן העולם את הסבל של הדורות הבאים, על ידי מניעה מלאכותית בעד ביאת הדור החדש. והם

חושבים כמובן בתמימותם, שעל ידי אמצעי כזה יבוטל הסבל מאליו. כל זה אמנם יפה מאד, אבל מה לעשות לנו, לדור הנוכחי החי? האם עלינו לדאוג רק למניעת הסבל והרחקתו מעל „הבאים"? ולמען העתיד הפיקטיבי הזה נטיל עלינו, החיים עדיין, כל מיני יסורים, גזרות וצער כבדים מנשוא?

אכן בשגיאה הפאטאלית שרבים ממחייבי החיים נתפשו, נכשלו גם השוללים, והיא: הקרבת ההווה על „קדושת" העתיד. סוברני כי מיותר להטעים שההווה לא פחות יקר בעיני הבריות מאשר העתיד. אם נסתכל מבחינה זו במהותו של האדם כדבעי, נוכח לדעת וגם נוכרח להודות, כי אין יסורים בעולם שיעלו בערכם על אותן הגזירות המאימות למנוע מהאדם את השמחה של הקמת דור חדש.

יטריחו נא את עצמם כל אלה החושבים להעביר את הסבל מן העולם בדרך „הנוחה" של השתקה כללית, וינתחו את נפש הערירי והעקרה ואז בודאי יבינו עד כמה בני אדם אלה סובלים ואומללים ברובם הגדול. ומאידך אנו רואים משפחות עניות במובן החמרי, אשר הדור החדש שלהם הוא כל נחמתם, שמחתם ואשרם בחיים. וראיה חותכת לשמחה ולאושר שבדור החדש, תשמש העובדה שהאשה מוכנה להביא חיים חדשים לעולם על אף חבלי הלידה הקשים וסכנת הנפשות הכרוכה בזה. ישכיל איפוא כל בר דעת להבין, כי „האידיאל", המבטיח להסיר את הסבל מעל המין האנושי על ידי הטלת נזירות הלידה, עלול להמיט על בני האדם קאטאסטרופה וחורבן שעוד טרם היו כמותם. ולא לחנם אמרו חכמי התלמוד: „השורה בלי בנים שורה בלי שמחה".

*

האדם נברא, או על פי צו ההשגחה העליונה, כמסופר בפרק הראשון של תורת משה, או על ידי התפתחות הדרגתית מחיות נמוכות ממנו, כשם שדארווין ונושאי כליו חושבים. ולכן כדאי היה לשאול את המתנגדים לחיים מפני הדאגה לעתיד, כלומר שהדורות הבאים לא יסבלו: איה הערובה, שההשגחה העליונה לא תחשוק נפשה לברוא מחדש את האדם אחרי שיעבור מן העולם? ומנין הבטחון כי הקופים לא ירצו שנית להוציא בני אדם מקרבם? ומי אומר שלא תמצאנה שוב שתי בנות לוט אשר תרצנה להשקות את אביהן?...

*

והנה מבין כל הרעיונות השליליים והמכוסים עננים כבדים שהזכרתי לעיל, בוקעת השקפת עולמו של פופר-לינקיאוס כזהר מרקיע בהיר וצלול.

פופר-לינקיאוס מעולם לא חשב, כי תכניתו החברתית והכלכלית הזאת, תפתור את כל בעיות החברה, ייתכן שההצעות האלו לא תפתורנה אפילו מקצתן. אך יבין נא כל איש, כי אין כלל מתפקידה של הפרוגראמה האיקונומית הזאת לחסל את הפרובלימות השונות, המרחפות ומנסרות בחלל עולמנו; בעיות החברה מרובות ובלתי מוגבלות. אמנם יוצר תכנית המינימום ניסה להתחשב בכמה שאלות רוחניות ונפשיות, אולם רק במידה שהן נוגעות לעצם הפתרון המרכזי. והאמת היא כי התכנית הזאת תשאיר עוד כר נרחב לאנשי החברה, לפתור בעצמם את מאות הבעיות הנותרות, מתוך גישה הרבה יותר בטוחה ויותר נוחה, הודות למוסד ההזנה הכללית. תכנית המינימום הרי ניתנת לבני תמותה ולא למלאכים; וכל זמן שבני אדם יהיו על פני האדמה לא תחדולנה גם בעיותיהם. אמנם ברור לנו, כי

אלפי הבעיות לא תחלופנה מעל פני האופק האנושי; אדרבא תתוספנה בודאי חדשות גם אחרי מימוש הרעיון החברותי של פופר-לינקיאוס והשתרשותו בקרקע האדם. מיהו, דבר אחד אנו חייבים ונדרשים לזכור: התכנית הכלכלית של אוהב-האדם זה, תפתור בעיה אחת שהיא היא בעית הבעיות של החברה האנושית וחשובה לאין ערוך מכל יתר הבעיות גם יחד.

אם סוף סוף ישכיל העולם לממש את רעיונותיו האנושיים של הגאון הזה, ויצליח לשחרר את האדם מן הדאגה הפרימיטיבית והקטלנית ביותר, הרובצת עליו כמעמסה כבדה במשך עשרים וארבע שעות במעת לעת, ואשר אינה נותנת לו מנוח גם בעת שכבו על משכבו עיף ורצוץ; אז בודאי ישוחרר האדם לא רק מהדאגה האלמנטארית של הלחם שהיתה צריכה למצוא את פתרונה בראשית תולדות האדם, אלא גם מסך-הכל נכבד של בעיות אחרות, הכרוכות בהכרח בפתרון שאלת הקיבה.

התכנית הזאת תמנע בעד כל כך הרבה מריבות וקטטות משפחתיות המתעוררות בעיקר על ידי המצב החמרי הרעוע, ותמנע גם בפני הטבח המחריד והאכזרי, שעמי התבל מחוללים בראש וראשונה מטעמים כלכליים. כמה מאושרים יהיו ההורים עם בניהם ובנותיהם, אם תוסר מעליהם הדאגה של גידול בנים וחינוכם. בודאי לא כל אדם מסוגל לתפוס את כל האמור כאן, ובמיוחד השבעים שאינם יודעים מה היא דאגה וסבל, אבל אני תפילה ואמונה, כי רוב מנינה ורוב בנינה של החברה, הסובל קשה מכל הבחינות, ידע בודאי לשקול עד כמה עלולה תכנית זו להקל ולהמתיק את עול החיים הכבד, וידע גם להסיק את המסקנות ההגיוניות הנובעות ממנה באופן בהיר.

מלחמה ושלום

בפרק זה נעסוק בבעית המלחמה ופתרונה לפי הצעותיו של פופר-לינקיאוס. מובן שאת נקודת הכובד שם פופר-לינקיאוס בפתרון הדחוף של שאלת הקיבה, כי המלחמות תלויות בה בהרבה. אך שאלת המלחמה היא בכל זאת בעיה העומדת ברשות עצמה ובלתי תלויה בכל יתר הגורמים למיניהם, ובכללם אף הגורם הכלכלי.

אם נזכור כי בכל התסביך הפיסי והפסיכי, המחשבתי וההרגשתי של פופר-לינקיאוס, תופסת הדאגה לכל נפש אדם ושמירתה והגנתה בפני אויביה השונים את המקום המכובד והחשוב ביותר, נבין כי מבחינה זו אין בעית המלחמה ופתרונה נופלת בערכה מזו של האיקונומיה. ההבדל הוא רק בזה, שהאחרונה היא תמידית, יום-יומית ובלתי פוסקת מה שאין כן הראשונה.

מתוך אותה הגישה שפופר היה רגיל ללמוד ולחקור את בעית החברה והאיקונומיה הוא יצא גם להראות ולהורות לנו את היחסים שבין חברה-מדינה אחת לחברתה. וכמו שראינו כיצד השיטות האיקונומיות הנפסדות גרמו למצב העגום שהשתלט על החברה, כך נראה שלא פחות עלובות הן התוצאות הנובעות באופן ישר מהיחסים שבין המדינות, אשר בהם התאזרחו העקרונות הגרועים והבלתי אנושיים

ביותר. ואם מבנה החברה של ימינו משמעו רעב ועוני, הרי היחסים בין חברה כזאת לחברתה משמעם רצח. פופר-לינקיאוס רואה את שתי הבעיות האלה, שהן החמורות ביותר לגבי האנושיות, באור אחד. באופן מקביל לבעיה הסוציאלית — הבטחת זכות קיומו האיקונומי של כל אדם — הוא מטפל בגאוניות ובאוביקטיביות בלתי מצויה גם בבעית המלחמה ושלום, כדי להבטיח לאדם גם את זכותו לשלמות פיסית. וכשם שבשטח החברתי-כלכלי מופנית ההתענינות כלפי כל אדם ואדם בלי יוצא מן הכלל, כך גם כאן במסגרת המלחמה והשלום.

את הזכות לשלמות פיסית מבטיח לינקיאוס לכל אדם באשר הוא נותן רק לו את הרשות להחליט אם ברצונו להקריב את חייו על קדושת איזה רעיון. ולכן, אומר הריפורמאטור הגדול, כי עצם הכרזת המלחמה או המשכה יהיו תלויים באלה שימצאו צורך נפשי להשתתף בה. כלומר, לא הגופים המייצגים את המדינה בצורת פארלאמנט וכו׳ וגם לא הרוב של איזה משאל עם ועוד, יוכלו להחליט באופן סופי על הכרזת מלחמה, אלא לכל פרט ויחיד תנתן האפשרות להחליט בעצמו על חייו ועל שלמותו הגופנית. ולפי זה יוצא כי מלחמות תתחלנה ותתנהלנה רק על ידי צבא המורכב מאנשים אשר מרצונם הטוב יחליטו להלחם וליהרג, כלומר על ידי ההתנדבות.

פופר-לינקיאוס דורש כי הסדרים הצבאיים ישארו ויתקיימו כפי שהם כיום. על המדינה יהיה מוטל לדאוג לזה שכל איש, המוכשר ומסוגל לשאת נשק, יתגייס לצבא ויקבל שם חינוך והכשרה צבאית מלאה. ברם, כל זאת בימי שלום. יוצא איפא שגם לרשות המדינה והחברה ההומאנית והאינדיווידואליסטית ביותר, יעמוד צבא מלחמתי

מאומן כהלכה ברוח מיליטאריסתית. אולם בהתעורר שאלת המלחמה והכרזתה, יצטרכו המעונינים לפנות אל כל חייל ואל כל חבר בצבא, כדי שהלה יביע את דעתו בכתב או בעל פה, אם הוא רואה במצב הנתון סבה מספיקה כדי לצאת אל החזית ולהקריב את חייו. וכל מי שיהא סבור כי היציאה לשדה הקטל במקרה הנידון חשובה לעניני המולדת, יוכל להוכיח את הפאטריוטיזם שלו במעשים.

מיהו, מדגיש פופר-לינקיאוס: אם ירצה אותו פאטריוט או מישהו אחר להכריח אנשים שאינם תמימי דעה אתו, ללכת בעקבותיו, לא יהא זה עוד פאטריוטיזם. כי גם אם אותו פאטריוט מתכוון לטובת המדינה ולתועלתה, אין לו בכל זאת כל זכות להוציא לפועל את רצונו בדרך של כפיה. וכן אין לאל ידם של מיצגי המדינה להוכיח לאנשי החברה — המהווה בעצם את המדינה—את הטוב שבמלחמה אפילו על ידי נצחונות מזהירים; הם יוכיחו לנו רק את הרע על ידי גזילת חיינו מאונס. עלינו לזכור, אומר פופר שהמדינה אינה מושג מופשט אלא סך-הכל של עצמים מבשר ודם. והוא דורש מאתנו לא לעשות עוד את השגיאה הגורלית, ליפות את כוחו של אותו מיניסטר עצמו אשר נבחר על ידינו, שיוכל אחר כך לשלחנו לבור שחת בעל כרחנו! ועוד: אל לנו לקבל תמיד את דעתם של צמאי דם ומלחמה כדעה מוסמכת עליונה, ואף לא את השקפותיהם של הפחדנים ומוגי הלב! ולכן אין לפנינו דרך אחרת מאשר לתת את הזכות לכל אדם ואדם להחליט בעצמו מה זה מורך לב ומה גבורה וכן מה פאטריוטיזם, כי הוא הוא הנושא את עורו לשוק.

והנה גם בבעית המלחמה ושלום היה פופר-לינקיאוס באלץ לאסור מלחמה חריפה על הסוציאלדימוקראטיה. כידוע

היתה סיסמתה של זו האחרונה כי „זכות ההכרעה על מלחמה ושלום תנתן לנציגות העם (פארלאמנט וכו׳)". פופר התיחס לדרישה זו בשלילה גמורה.

בתקופתו של רוסו, מסביר פופר, ובעיקר באותו פרק זמן שכתב את ה„הסכם החברתי" שלו, וגם כמה עשרות בשנים אחרי כן, היה המושג „עם" הולם את הכוונה להעמיד אותו כשלמות אחידה ומאוחדת מול העריץ, הדיספוט או המלך. וכן היה נכון ובמקומו המתאים לזקוף על חשבון „הרצון הכללי של העם" את כל הזכויות שנלחם עבורם, ולצפות מזה לאושר לחברה או למדינה. „אבל", שואל פופר-לינקיאוס: „כיצד נוכל לדבר כיום בהתפעלות על השקפות כאלו אחרי כל הזוועות שעברו ועוברים עלינו בקביעות? האם לכל אזרחי המדינה או החברה השקפה אחת כיום בענינים אלה עד שכל אינדיוידואום יכול להיות בטוח, כי שום דבר לא יפגע בזכויותיו היסודיות והחיוניות" ומאידך, שואל פופר: „האם זה כל כך ברור שהרוב בעם— בהצבעות ובחירות — מכיר תמיד את הנחוץ והיקר ביותר בשביל הכלל כולו?" אמנם, מדגיש פופר-לינקיאוס, אולי יהא בזה פחות מן „המרגיז" אם האדם יִשָלַח אל החזית או אל המות מטעם העם או נציגו בפארלאמנט, מאשר אם יומת על פי רצונו של איש אחד כמו הדיספוט. אולם ב„נחמה" הזאת אין כלל משום הרגעה. אם יגידו לאדם שנפצע קשה בשדה המלחמה: „שא וסבול כאֲביך בסבלנות, כי גם אם נגד רצונך יצאת אל החזית, אך, למצער נעשית לבעל מום בצורה נאה..." היינו על פי משאל עם, ברור שהדברים היפים האלה לא יפחיתו את כאביו, ואף את זעמו לא יחלישו. אחרת היה הדבר לו אפשר היה לומר לו: „מרצונך הטוב הלכת, איש לא הכריחך, ועתה עליך

לשאת את התוצאות, שאתה בעצמך יכולת לחזות מראש.״ במקרה כזה לפחות לא יצטרך הלז לכאוב ולסבול את הצער הנפשי שבהתרגשותו, כי האדם מתקומם בדרך כלל, לא נגד מעשיו הוא, אלא בעיקר נגד מזימותיהם של אחרים אשר פגעו בו.

*

השאלה שנסרה במוחותיהם של הרבה מדינאים עוד לפני גמר מלחמת העולם היתה: מה הם האמצעים שבהם יושם קץ למלחמות בעתיד? מבין הדרישות השונות שנשמעו מפי אנשים אחראיים, בעיקר בשנת 1917 וגם לאחריה, נתאזרחה בקרב הצבור גם סיסמת הבוררות המושכת את הלב והמצלצלת דוקה יפה מאד. כן, על המושג האידיאלי הזה הרבו לדבר, ולא מועטים היו האישים החשובים שתלו בו כמעט את כל תקוותיהם. הם היו משוכנעים, כי אחרי שרובם הגדול של העמים יסכימו להיכנע למרותו ולפסק דינו של מוסד משפטי בינלאומי עליון, יסולקו כבר מעצמם הגורמים העיקריים המובילים להרג קולקטיבי וסיטוני.

פופר-לינקיאוס הלך לעולמו שלוש שנים לאחר מלחמת 1918-1914. סמוך למותו הצהיר בפני חוג ידידיו ומעריציו בזו הלשון: „אם זה ימשך כך הלאה, כי אז יהיו לנו כעבור עשרים שנה משפטי מכשפות בגרמניה״.—את הדברים האלה מסר לי לפני זמן לא רב הד״ר פריץ ויטלס, הרופא והסוציולוג הידוע מווינה, שהיה אחד מידידיו האינטימיים ביותר של פופר — ומענין שנבואתו זו של לינקיאוס נתקיימה דוקה בשנת 1938, עת העולם הנאור והתרבותי היה צריך לחוג את יום הולדתו המאה של פופר ולהפגין על ידי כך את הערצתו לגאון עולמי זה ולערכיו החייוביים בכל שטחי החיים.

ואמנם את השקפתו ואת משפטו על ערכה של

הבוררות כגורם למניעת מלחמות, הוציא פופר-לינקיאוס לאור עוד לפני התאריך בו ניגשו להקים את המוסד הבינלאומי הזה בהאאג. אבל הלהוטים אחרי הסיסמאות החדשות לא נטו אוזן לדבריו. אך אנו, שחיינו את ההיסטוריה של שנת 1938 הפאטאלית, ראינו במו עינינו את גבורתו של חבר הלאומים ובית הדין העליון של העמים. אנו, שהזדעזענו בשנה זו מן הפראות והבסטיאליות, נוכחנו להכיר את אפסותה של הבוררות. והבה נשאל: מפני מה לא נשמע קולה של הבוררות בסכסוך הטראגי שנוצר בגבולות אוסטריה וצכוסלובקיה באביב ובסתיו של שנת 1938? היכן היה אז חבר העמים הנערץ כל כך?

אמנם שמענו את המלה הריקה „בוררות" בפי פראג בפרוס הפלישה של הצבא הנאצי לתוך גבולות הריפובליקה הצ׳כוסלובקית. הנשיא בנש דרש אמנם ברגע האחרון בוררות... מדוע איפוא לא טסו ה„בוררים" במשפט הגורלי במינכן, להאאג? ולמה לא בקשו את פסק דינו „הבלתי מפוקפק" של אותו מוסד, אשר התפעלו כל כך ממנו?

וכך אמר פופר-לינקיאוס: „כבני אדם מהעולם הזה, עלינו לדחות את רעיון הבוררות החביב כל כך, וכן את כל ההצעות הדומות לו". ועוד: „אל לנו לדבר על משפט בוררות כלל וכלל, לפחות לא בזמנים אלה; כי האנשים המוכשרים והמתאימים לנהל משפט בוררות עוד לא נבראו. כל האופי הפוליטי של האירופיים הנו, וישאר אולי לעולמים, בלתי מוכשר ליצור מוסד כזה שיהא בעל ערך מעשי". ועתה העיקר: „מי שמציע ברצינות משפט בוררות אינו רואה כלל כי המלחמה הזאת (מלחמת העולם) הסירה בהחלט את המסווה מעל פרצופנו. ומי שחושב על הפרצוף הזה, מוכרח להבין כי אנשים כמונו אינם מוכשרים בשום אופן

להוציא לאור משפטים פוליטיים שיהא בהם ממש". מן הראוי לזכור כי מלים קשות אלו נאמרו בתקופה שחשבוה פחות או יותר „אנושית" בהשוואה לפרצוף הברברי של 1938 והלאה. ואמנם על הפרצוף הברברי של אירופה המודרנית דיבר פופר-לינקיאוס כבר בשנת 1886, בספרו „הנסיך ביסמארק והאנטישמיות" שהזכרתי לעיל. באותם הימים היה הוא אולי היחידי שראה את אירופה הפראית בהתהוותה. אבל לשוא הצביע על התוצאות האיומות שהרגיש בהן עוד אז, ולחנם הבליט את השנאה שטיפחו בגרמניה ה„ליבראלית", כי איש לא היה מסוגל לראות כל זאת. פופר הסיר בעוד מועד את המסווה מעל אירופה ונציגיה המתחפשים, אבל אנו צריכים היינו לחכות יותר מחמשים שנה עד שהפרצוף הזה יופיע ביום אחד בהיר בצורה מסנוורת את העינים. וכיום אין איש יכול להכחיש או להחליש את מציאותו.

*

ברצינות ובזהירות רבה מטפל פופר-לינקיאוס בבעית הבוררות והוא אומר בפירוש כי, אם אפילו יבחרו או ימנו דיפלומאטים מנוסים, מיניסטרים גאוניים, יוריסטים, פרופיסורים, סופרים ואפילו ישישים מכובדים וחביבים על הכל, בתור חברי ועידת שלום או בית משפט לבוררות לא תצמח מזה כל ברכה וכל תועלת בשביל השלום, מפני שכל אחד ממחנות היריבים המשתתפים בועידת השלום או במשפט הבוררות, יתיחס מראש בשלילה ובאי אמון גמור לכל פסק דין שהיריב יעמוד לחרוץ. ואף אחד מבין המשתתפים לא יאמין בצדקתו וביושר לבבו של השופט הנמנה על מחנה הזולת. והאסון הגדול הוא, מצהיר פופר-לינקיאוס, כי אם אפילו נתאר בדמיוננו, כי יקום אדם אשר ימצא עוז בנפשו לשפוט צדק.

אף לרעת אומתו הוא, האם לא ברור לנו מה שיחכה לו? האדם הזה יסכן בודאי את חייו על ידי משפט צודק כזה! אנשי ארצו יאשימוהו בבגידה. והאיש הטוב והישר הזה ישמח בעת שובו אל ביתו. אם לא יפגעו בו לרעה הפאטריוטים חמומי המוח.

*

פופר-לינקיאוס מצביע בין השאר על הנויטראליים כעל האשמים במידה רבה במלחמות, ובמיוחד בתקופות המודרניות. אליבא דאמת, מצהיר פופר-לינקיאוס, אשמים לעתים קרובות מאד, בהולדת המלחמה ובעיקר בהארכתה, המדינות המתכסות באיצטלה של נויטראליות, יותר מאשר היריבים עצמם. המדובר כאן הוא על אותן הארצות הנויטראליות שאנשי התעשיה שלהן מספקים תותחים ופצצות לשני המחנות הנלחמים גם יחד וכך מאריכים את המלחמה. ולכן, אומר פופר-לינקיאוס, עדים אנו לתופעה מוזרה בתולדות המלחמות החדשות: מדינה „נויטראלית", ברצותה לעשות עסקים טובים, תתאמץ לרכוש לעצמה קודם כל את אנשי אחד המחנות האויבים, כדי לרצוח נפש את אנשי המחנה השני, ולהפך.

פופר-לינקיאוס אומר בפירוש, כי העסקים שה„נוי-טראלים" עושים בשעת מלחמה הם שפלים בדיוק כסחר העבדים. ואמנם מסחר הנשק של הנויטראלים הוא הפשע ה„כשר" של תקופת הציוויליזאציה שלנו, שגרם לא רק למשלוח תותחים לצדדים הלוחמים מטעם הנויטראלים, אלא גם למשלוח צבא להם. זהוא ההישג הגדול של המאה ה-20. ובשטח זה יכולה המלחמה בספרד, שהתנהלה באכזריות נוראה במשך השנים 1936—1939, לשמש לנו דוגמה מאלפת.

הטבח הספרדי היה בלי ספק מתקרב לקיצו בזמן

קצר מאד אלמלא אמרו זרים „נויטראלים" להחריב את ספרד, ארץ לא להם. הנויטראלים האלה הסיקו את המסקנות ההגיוניות ביותר מן הזכות שנתנה להם עקב חוק הנויטראליות; והן: שמבחינה מעשית, יותר נוח בשביל ה„נויטראלים" לשלוח ללוחמים בבת אחת תותחים ותותחנים, מטוסים וטייסים. וסוף סוף יודעים הגרמנים והאיטלקים „הנויטראלים" יותר טוב להשתמש בנשקם מאשר הספרדים הזרים! אבל, כדי לא להרגיז יתר על המידה את עולם „התרבות" שטרם הספיק להתרגל להישג החדש הזה ולפאטנט הכפול, המבטיח לקונה לא רק סחורה אלא גם משרתים שמתפקידם לטפל בסחורה זו, חודש המושג „מתנדבים". וכן הובטח לנו כי הזרים לבושי המדים, הנרצחים בהרי ספרד ובעמקיה הנם חיילים ההולכים אל המות מתוך „התנדבות" בלתי מצויה בכל תולדות העמים והמלחמות.

אולם יתרה מזה, ישנן שמועות שהנאצים שלחו נשק, לא רק לידידם הגנרל פ ר א נ ק ו, אלא מכרו פצצות וכל מיני כלי משחית אחרים גם לצד שכנגד, היינו לריפובלקאים הספרדים. והאם לא ידע היטלר שהריפובליקאים ישתמשו בפצצותיו כדי להשמיד את החיילים הגרמנים הנלחמים במחנה השני בארץ ספרד? ודאי שהוא ידע זאת! ואף על פי כן נתנו הנאצים יד לרצח אחיהם. הנה כיצד עם פאטריאוטי גדול מוכר בניו בכסף ומוסר אותם להורג עבור זהב.

והיתכן לשקוע עוד יותר עמוק בברבריות?

*

הבה נפנה עתה את תשומת לבנו לפתרון אחר, שבעזרתו חשבו בסוף מלחמת העולם להבטיח את השלום הנצחי. לתרופה זו קראו: ה ג ד ר ה ע צ מ י ת של העמים.

והגדרה עצמית מאי משמעה? הווה אומר הענקת זכות אלמנטארית ויסודית לכל העמים אשר לפיה יורשו לקבוע ולעצב את צורת חייהם המדיניים, החברתיים, הכלכליים והתרבותיים לפי רצונם וטעמם הם. לכאורה רעיון נפלא! ואמנם, מספר האידיאליסטים אשר האמינו אמונה שלמה בפתרון זה לא היה קטן לגמרי.

והפלא ופלא! פופר-לינקיאוס התנגד ונלחם בכל כוחותיו נגד זריעת הרעיון היפה הזה בקרב העמים. ובזו הלשון התבטא נגד ההגדרה העצמית:

„אם ינסו מאיזה צד שהוא לכוף על האנושיות מעין הגדרה עצמית של העמים, הרי פירושו של העקרון המדיני הזה יהיה: מלחמת אזרחים תמידית ומלחמת מדינות בלתי פוסקת.

בתור אדם ששם לנגד עיניו תמיד את פופר-לינקיאוס כמורה דרך וכמומחה מוסמך שאינו ניתן לערעור, בכל שטחי המדינה כמעט, עמדתי בפני דברים אלו כבפני חידה. לא העזתי לסתור אותם; מיהו, למרות רצוני הכביר להתקרב אליהם, לתפסם ולהבינם, לא יכולתי להשלים אתם. הנחתו זו של פופר-לינקיאוס הפריעה לא פעם את מנוחתי והשאלה נסרה במוחי: מפני מה עלול הרעיון היפה, המכריז על הגדרה עצמית, לסכן עוד יותר את שלום העולם? ומדוע תזדהה ההגדרה העצמית של העמים עם מלחמה תמידית ובלתי פוסקת? כל הנימוקים שבהם חיזק פופר-לינקיאוס את הנחותיו לא האירו לי את הקושיות ומאידך ידעתי ושוכנעתי, כי דברי לינקיאוס אינם דיבורים בעלמה. והנה, את אשר השכל וההגיון אינם עושים, עושה הזמן. שנת 1938 פתרה לי, בין הרבה חידות אחרות, גם את חידת ההגדרה העצמית.

על הטראגדיה הצ׳כוסלובאקית וחורבנו המדיני של העם הצ׳כי, שהפכו למציאות מרה בשביל כל אדם שוחר החופש אין צורך להרבות במלים. מספיק רק לזכור כי בשם העיקרון של ההגדרה העצמית נתעוררה בעית הסודטים והכרוך בה — הפקרת צ׳כוסלובקיה בידי הנאצים

*

כדי להתחשב בכל האפשרויות העלולות להווצר בשעת מימוש זכות ההגדרה העצמית, הוחלט לערוך משאל עם; ועל ידי כך חשבו לצאת מן הסבך ומן המיצר. הדרישה הפופולארית והיפה היתה: „העם יחליט!" אבל תשובתו של פופר-לינקיאוס היא כי משאל עם אינו יכול לשנות את המצב העגום במאומה. האם תסתפק למשל הונגריה במשאל עם בטראנסילוואניה, אשר הרוב הרומני שבה יחליט כי חבל ארץ זה הוא רומני? ומאין ברירה יענו אולי ההונגרים שבגבולות רומניה אמן ויכריזו אף על „לויאליות" למדינת רומניה; אולם, בו ברגע שהשעה תשחק להם — כמו בזמן האחרון — יזכרו כי רומניה גזלה מהם חבל ארץ זה. וכן להפך, אם הונגריה תכבוש מחדש את טראנסילוואניה בהסכמתה של איזו ממלכה או מעצמה גדולה, לא יחמיצו הרומנים כל הזדמנות כדי לקחת בחזרה את הנכבש מהם. כל זה מלמדנו כי דברי פופר-לינקיאוס בנוגע להגדרה עצמית ומשאל עם לא היו סתם פראזות, אלא אזהרות וחששות רציניים למלחמות תמידיות בין הונגריה ורומניה בגלל טראנסילוואניה, בין גרמניה וצרפת בגלל אֶלזאס, ועוד ועוד.

עד כמה שהמושגים: משאל עם וזכות הגדרה עצמית הנם חסרי תכן וגורמים לחכוכים בין העמים נֹכח מענין אלזאס: מצד אחד טוענים הגרמנים כי לודוויג ה-14

גזל מהם את אלזאס בעצם ימי השלום בשנת 1681, ולכן הם היו נאלצים לאסור מלחמה על צרפת ולקבל בחזרה את החבל הזה בשנת 1870 — 1871. ומה אמרו הצרפתים? כי הגרמנים גזלו מהם את אלזאס, שהיתה מאז ומתמיד צרפתית, ולכן היה מוטל עליהם לרכשה מחדש בשנת 1918. והאם חושב מישהו ברצינות כי הגרמנים — על היטלר וחסידיו אין מה לדבר — השלימו כבר עם המצב הזה ובאמת יוותרו לתמיד על אלזאס למען השלום? מי שמייחס לגרמניה „בגידה" כזאת אינו אלא טועה. ואחרי הכל עומדת השאלה החמורה במקומה: כמה פעמים צריכה אלזאס עוד לעבור מידי צרפת לגרמניה וחזרה עד שהבעיה הרצינית הזאת תחדול פעם להטריד את מנוחת האנושיות? ואותו דבר ביחס להרבה ארצות אחרות.

לא במקרה בחרתי את טראנסילוואניה ואת אלזאס בתור דוגמאות חיות למלחמה תמידית ובלתי פוסקת. בימים הקדומים יכולים היו הגדולים מבין העמים להסתכל מן הצד ולהשתעשע במחזה של קרב וקטטה בין שתי מדינות בגלל דבר של מה בכך ולומר לעצמם: „ישחקו הנערים, וכי מה זה נוגע לנו". מיהו, אותם הימים עברו חלפו לבלי שוב. מושגי המלחמה קבלו בזמננו תכן חדש לגמרי; מלחמה בין הונגריה ורומניה למשל משמעה: תבערה בכל אירופה הדרומית-מזרחית ומרכזית, אשר בנקל תתפשט עד סן פראנציסקו ועד וולאדיווסטוק.

כל עוד לא יבינו קברניטי העולם כי בלעדי יסודות המוסר אי אפשר לנהל את העולם, לא יהיו כל סיכויים לשום שלום בר קיימא, ואף לא זמני. ואלה הם דבריו הנפלאים והפשוטים של פופר-לינקיאוס:

„על יסודות מזוייפים לא נצליח לבנות ערכי שלום,

אפילו אם נשתמש באבני בנין הנראות לכאורה להיות יפות, כמו ההגדרה העצמית של העמים".

סבת הסבות במצבים המעציבים, המתחדשים לבקרים והמולידים אי-מנוחה תמידית בקרב העמים היא, כביטויו של פופר-לינקיאוס:

„שמעמידים את הרעיון והאידיה המדינית בגובה יותר מדי גדול מעל לרעיון התרבות והרוח".

והוא מסביר הלאה:

„כי הזוהר שבו עטוף הרעיון המדיני בתקופתנו, מסנוור את עיני התמימים עד כי הם אינם חשים כלל בצורך למוסר ולתרבות גם בחיים המדיניים."

פתרונו המדיני של לינקיאוס הוא איפוא תרבותי אידיאלי, כלומר, שעל הרעיון המדיני לשחק רק תפקיד ממדרגה שניה, אפילו בחיים הפוליטיים. ורק העובדה שהאידיאל המדיני עומד מעל האידיאל המוסרי והתרבותי, היא היא הסבה שהעולם עומד כיום בפני עובדות עגומות אלו:

חלק גדול מבין מנהיגי העמים ומפלגותיהם, אינם עומדים על הגובה המוסרי הדרוש ובהרבה בחינות הנם אפילו עמי-הארץ גמורים.

אין לך אומה בעולם שלא תתפאר בתרבותה הלאומית, ואפילו העמים הקטנים והזעירים שהישגיהם הרוחניים מפוקפקים מכל הבחינות, אינם חדלים מלהתיהר בסגולותיהם הלאומיות והמיוחדות אך ורק להם. ובכל זאת — וזה הקוריוז שבדבר — אין העמים האלה מסתפקים בחיי תרבותם אלה, אלא עז רצונם להנות בעיקר מאוטונומיה פוליטית רחבה, הדורשת להקים רשת דיפלומטית מסונפת, כלומר, לשגר

שגרירים דיפלומטיים לכל רוחות העולם ולשחק „תפקידים" מדיניים בקנה מידה גדול. וכל זה לא מפני הצורך הממשי, אלא אך ורק לשם תפארת חיצונית ריקה. ואם בימינו אלה לא יכולה להתקיים שום מדינה ננסית ודלה מבלי לשלוח צירים לאי אלו מדינות, הרי זה מוכיח עד כמה השתלטה הריקנות בעולם. ואל נא נשכח כי הדיפלומטיה המלאכותית הזאת כרוכה בהוצאות גדולות ובגרעונות מדיניים העולים לאזרחי המדינה הקטנה במחיר יקר ומופרז, אשר למעשה אין אפילו באפשרותם לעמוד בו. כן, פופר-לינקיאוס צודק באמרו, כי האוטונומיה הלאומית לא מניחה את דעתה של שום אומה, ואף לא של הזעירות ביניהן; זאת אומרת, שערכי התרבות כשלעצמם אינם מאפשרים להן חיים לאומיים אמיתיים ודרישה אחת בפי כל אומה: אוטונומיה פוליטית. והדרישה הזאת נעשתה כה פופולארית בשנים האחרונות, עד כי אפילו עוללים ויונקים שואפים לה. אליבה דאמת אין רשות למישהו לשלול את הזכות הזאת משום אומה — ואף פופר-לינקיאוס אינו דורש זאת — אבל מעציב וטראגי הדבר שכיום משתדלים להרעיל את האווירה אפילו אצל שבטים פראים למחצה, מחוסרי כל ציוויליזציה וכשרונות לנהל „דיפלומטיה גבוהה", ומעוררים אותם לדרוש זכויות כאלה. וכאן טמון האסון, כי אלמלא הפכו את הדבר הזה לאידיאל ולרעיון עליון בחברה, לא היינו מגיעים לזעזועים מדיניים כה חמורים, המאיימים להפוך את העולם כולו לשדה קטל אחד.

לאור האמור, אין תרופה לפסיכוזה המלחמתית אלא, כפי שפופר-לינקיאוס דורש: לטהר את חיינו הפוליטיים מבלי לבטלם ולהחדיר את המוסר המדיני — שאין מרגישים אותו כלל בתקופה זו — לתוך עניני הפוליטיקה. עלינו

לשאוף למדיניות מזוקקת ומנופה לפחות מן הפסולת הגסה הבולטת לעין כל. מן הצורך היה להעמיד את דרישתו זו של פופר-לינקיאוס כדבר הכרחי שאינו סובל כל דחוי; אבל, האם מסוגלים עושי הפוליטיקה והדיפלומאטיה של דורנו ברובם הגדול, לתפוס ולהבין את גדלו של המושג הזה? „פוליטיקה מוסרית?!" מי שמע דבר כזה? זה יצלצל באזני הרבה מדינאים כדבר שבדמיון, ויגידו שזה מתנגד לסדרי העולם ולטבע. כי היתכן להשכין שלום בין אש ומים ובין זאב וכבש? כן, רבותי הדיפלומאטים! אפשר ואפשר; וגר זאב עם כבש... אומר ישעיהו הנביא. ויפה מעיר על זה גדול הפילוסופים של ימי הבינים, הרמב"ם: וגר זאב עם כבש... משמע שיבואו זמנים אשר בהם יוכלו לחיות בשלום האנשים הטובים עם הרעים. דברים אלה של הרמב"ם הנם פשוטים עד מאד וכל אדם אשר יש בו חלק אלוה ממעל מוכרח להאמין בהם. השאיפה הזאת, לתת לאנשים הטובים לחיות בשלום עם הרעים היא דרישה צנועה עד מאד ומינימאלית, ויש לקוות שיבואו זמנים כאלה ובמהרה, עת הפוליטיקה לא תעמד יותר בסתירה גדולה כל כך למוסר.

*

המסקנה הסופית של פופר על יחסי המדינות וסדריהן היא: כי המזיגה של העיקרון האֶטנוגראפי עם האידיאל המדיני גורמת לכל הצרות המעיקות על החברה האנושית. והוא מפרש:

„לקבוע גבולות מדיניים על פי האידיאל הלאומי, משמע להנהיג פרינציפ אנארכיסטי ממדרגה ראשונה בתוך חיי החברה."

הדברים האלה הם כה ברורים וכה בהירים, עד כי

אנו יכולים באמת להתפלא כיצד לא מבינים אותם אלה העושים בדיוק את ההפך. במשפט גאוני זה של פופר-לינקיאוס ניכרת גם אפסותה של ההגדרה העצמית של העמים במלוא הקפה.

הנה בכל אחת מהארצות כמו פולניה, רוסיה, יוגוסלאביה, רומניה, הונגריה ועוד, מתגוררים גרמנים במספר לא קטן, ובארצות הברית מגיע מספרם למיליונים. ולפי העקרון הלאומי המבוסס על „ההגדרה העצמית" של העמים, יכול היטלר לדרוש את מיליון הגרמנים שלו מפולין או את 700,000 אחיו מרומניה וכן הלאה; ואמנם אין לנו כל בטחון שהוא באמת לא ידרש את ספוח הארצות האלו לרייך הגרמני.

פופר-לינקיאוס ידע והבין יפה כי אין תקוה להסדיר בעתיד הקרוב את יחסי המדינות על בסיס מוסרי וכי אין סכויים שיעמידו את האידיאל התרבותי מעל לרעיון הפוליטי בתקופה הממשמשת ובאה. לכן הציע תכנית משלו לפתרון בעית המלחמה והשלום, המבטיחה לישב את סכסוכי המדינות על בסיס יותר אנושי ותרבותי.

ואלה הן הנקודות העקריות והיסודיות של תכניתו:

א.

כל אזרח ואזרח יהא מחויב להתגייס לשרות הצבא — אם רק ימצא מוכשר לכך — לתקופה מסוימת: זאת אומרת כי השרות בצבא יהא חובה הן בימי שלום והן בשעת מלחמה.

ב.

שרות החובה בצבא משמע כי כל אחד יאומן ויחונך ברוח צבאית מלאה במשך תקופת השרות, כדי שיהא מסוגל ומוכשר להגן, בשעת הצורך, על מולדתו, חרותו וכו'.

ג.

החובה לשרת בצבא אין משמעה לפי פופר-לינקיאוס חובה גם להלחם במקרה שתוכרז מלחמה מטעם המדינה. ובזה מונח ההבדל הגדול בין שרות החובה בצבא המקובל בימינו אצל הרבה מאומות העולם, אשר לפיו מוטלת החובה על כל חייל לצאת אל החזית אם ידרש לכך, לבין פתרונו הצבאי של פופר-לינקיאוס המוצע כאן.

ד.

על הכרזת המלחמה מחליט משאל העם אשר ישתתפו בו כל הגברים והנשים המבוגרים; ואם תוצאות המשאל תַראינה על התנגדות העם למלחמה אזי לא תהיה המדינה רשאית להכריז מלחמה.

ה.

במקרה שהרוב במשאל העם יחווה את דעתו ויצביע בעד הכרזת מלחמה, יהיה על הממשלה לפנות אל אנשי הצבא ולשאול את פיהם מי מהם מוכן להתנדב למלחמה; ורק אלה שיתנדבו למטרה זו יוכלו להשלח בכל רגע אל החזית.

ו.

במדינה ישלוט חופש הדבור והעט וכך תנתן האפשרות לכל המפלגות והחוגים לפתח תעמולה בקרב החיילים, אם בעד המלחמה או נגדה.

*

היתרון הגדול בפתרונו של פופר-לינקיאוס הוא קודם כל בזה שהמלחמות תתנהלנה אך ורק על ידי מתנדבים; כלומר, רק האדם שימצא צורך במלחמה ילחם ויוכל להקריב את נפשו על מזבח הרעיונות היקרים לו, מרצונו החפשי. אולם לשלוח בני אדם אל שדה הקרב שיעשו לבעלי מום או

שייהרגו שם, לזה קורא פופר־לינקיאוס: רצח ופשע, שאפילו בימי הבינים החשוכים לא ידעו זאת.

ועתה מאלף ומענין הדבר להתבונן בסדרי הצבא של בריטניה הגדולה, לאור העיקרונות הצבאיים של פופר־לינקיאוס שהזכרתי לעיל:

בריטניה האדירה, שקנתה לעצמה שם טוב בעולם על ידי חופש הפרט השולט בארצה, נאלצה במחצית הראשונה של שנת 1939, לעשות צעד אשר עמד בסתירה גמורה ובולטת אל החופש האינדיווידואלי. והצעד הזה היה:

הנהגת שרות חובה בצבא, שעורר התמרמרות גדולה בקרב חוגים רחבים מאד באנגליה ומצד שני אסיר תודה לה העולם הנאור והתרבותי בעד ההחלטה הנועזה הזאת; כי על ידי זה תרמה הקיסרות הכבירה ביותר בתבל תרומה ניכרת ונכבדה על מזבח השלום. ולא אגזים אם אומר כי דוקה רודפי השלום הם המה שמצדיקים את שרות החובה בצבא בריטניה בימים אלה, והם בלי ספק גם הראשונים ששבעו רצון רב מזה.

אולם למרות ההכרח בצעד זה, אל לנו לדלג בשום אופן על העובדה כי מדינת בריטניה, שוחרת החרות וסמל הדרור, הפרה הפעם את החופש האינדיווידואלי באופן מצער מאד. ממשלת אנגליה התערבה בעליל בעניניהם הפרטיים של אזרחיה בצורה בולטת למדי, על ידי זה שמכאן ולהבא היא תוכל, אם יהיה צורך בכך, לשלוח אותם נגד רצונם אפילו אל האש. גם בשנת 1916 עשתה אנגליה את הצעד הזה ובלי ספק היה בזה הכרח גם אז.

אולם יש להניח בבטחה, כי לו ידעה ממשלת אנגליה את תכניתו הצבאית של פופר־לינקיאוס והיתה מנהיגה אותה בארצה, מסופקני אם היתה נאלצת לעשות צעד

מדאיב וגורלי, הפוגע בחופש האנושי בכלל, והמזעזע במיוחד את נפשו של האנגלי, הרגיל אולי יותר מאחר להנות מן החרות.

במשך כל הדורות האחרונים החזיקה הקיסרות הבריטית רק בחיילים מתנדבים. מקרה יוצא מן הכלל היה צריך להתרחש כדי שממשלת אנגליה תשתמש באמצעי כפיה להגנת ארצה. והנה נוכחנו לדעת כי כוחות הצבא לסוגיו השונים לא הספיקו כדי להגן על הממלכה האדירה בימי מלחמה. ויודעים אנו יפה איזה מאמצים השקיעה הממשלה הבריטית כדי להמנע מהפרת חופש הפרט על ידי הנהגת שרות חובה בצבא. אבל לדאבוננו הרב לא הצליחו כל המאמצים האלה, ולקריאה שיצאה מפי הממשלה אל כל יושבי האיים הבריטיים, לבוא אל הדגל, לא נשמעו במידה הדרושה.

והשואל ישאל בצדק: היתכן?

אימפריה גדולה ועשירה נמצאת בסכנה ממש! האויב התוקפני מבחוץ מאיים עליה להשמידה! ואזרחיה המבוגרים, הנהנים מעושר ארצם, אינם מרגישים את הצורך ואת החובה האלמנטארית ביותר להתנדב לצבא ולמלא בזה מצווה קדושה להגן על המולדת.

הבה נצייר לעצמנו תמונה כזו: זאבי יער מאיימים להשמיד איזה כפר ולטרוף את תושביו. האם יתואר הדבר שאנשי הכפר ישבו בביתם ויחכו בשקט ובנחת לאסון הצפוי להם? לא, ולא! אצל בני אדם בריאים ונורמאליים לא יתואר דבר כזה; כל אנשי הכפר יצאו כאיש אחד באופן ספונטאני להתגונן בפני חיתו טרף.

למה איפוא לא מלאו את חובתם כלפי עצמם בני האומה הבריטית, עת נדרשו להתנדב אל כוחות ההגנה

שלהם? וכי היו סבורים האנגלים השלווים, כי הפצצות והגאזים המרעילים מתוצרת הרייך הנאצי, פחות מסוכנים בשבילם משיני האריות? ועתה נחזור לרגע קט אל פתרונו הצבאי של פופר-לינקיאוס ואולי נוכל עכשיו להעריך יותר את הגאוניות ואת הגבורה שבו לאור המצב באנגליה המתואר לעיל.

פופר-לינקיאוס דורש להנהיג שרות חובה בצבא לא רק בשעת מלחמה אלא אף בימי שלום ודוקה ובעיקר בימי שלום ולא לחכות ולדחות את הכנות ההתגוננות הכללית של המדינה עד שהסכין תונח על הצוואר. הוא תובע מאת החברה לחנך את בניה ברוח צבאית בעוד מועד, כי אין לדעת מה ילד יום. אבל בריטניה הגדולה לא הכשירה את אזרחיה הבריאים והחסונים ברוח צבאית. לכן אין גם להתפלא ביותר אם אנשי תרבות כמו האנגלים, הרחוקים ברובם מכל רוח ושאיפה מלחמתית, לא התנדבו לצבא כאשר נקראו למלא חובה יסודית זו כלפי החברה. עכשיו נוכל להבין עד כמה צדק פופר-לינקיאוס בדרשו שלא אל האזרחים צריכים לפנות בבקשה שיתנדבו לשורות הלוחמים המגינים, אלא דוקא אך ורק אל החיילים. אכן, הכתובת האזרחית אינה המתאימה לשעת חרום! ואת הסוד הזה לא ידעו אף גדולי הממלכה הבריטית. מובן שממשלת אנגליה לא יכלה לפנות אל החיילים מכיון שלא חינכה ולא אימנה לעצמה אנשי צבא לשעת חרום.

והדברים אמורים בעיקר לגבי ארצות עשירות ואזרחים שבעים ונוחים. ברור כי אלמלי פנו אל רעבים ללחם ולמחוסרי-כל שיתנדבו לצבא, אין ספק שבשמחה רבה היו מקבלים את הזמנת ממשלתם; וכי מה לא יעשה האדם למען השבעת קיבתו הרעבה?

הפעם לקחנו את אנגליה בתור דוגמה, אבל מצב כזה יכול אולי להתהוות מחר גם בארצות הברית של אמריקה או בכל מדינה אחרת שאינה דואגת לחינוך צבאי של אזרחיה המוכשרים. מן הראוי היה על כן שהעומדים בראש העמים יתיחסו אל החינוך הצבאי של אזרחיהם באותה רצינות שהם מתיחסים לחינוך היסודי בשביל הילדים והנוער בכלל בבתי הספר. גם החינוך האלמנטארי חובה כיום ואין ההורים יכולים להשתמט ממנו. ואנו יודעים כי לא מתמיד קימת שיטת החובה בבתי הספר. ישנן ארצות באירופה אשר ממשלותיהן לא יכלו להכריח את אזרחיהן, עוד לפני פחות מחמשים שנה, לשלוח את בניהם ובנותיהם לבית הספר. מיהו, כיום מתבוננים אל שיטה חינוכית זו כאל דבר המובן מאליו ובלי ספק יתיחסו כך בעתיד גם אל החינוך הצבאי ההכרחי מכל הבחינות. את ההכרה הלאומית והאנושית למלא חובה אזרחית וצבאית כאחת אפשר להחדיר בדרך טבעית בנפשו של החייל.

אני כשלעצמי משוכנע כי אלמלי היה כל אנגלי בתקופה מסויימת חייל, והממשלה היתה פונה אל המוני החיילים האלה בשעה גורלית בקריאה נלהבת כנהוג: „המולדת בסכנה", כי אז בודאי היו נוהרים אל הדגל אלפים ורבבות ולא היה כל צורך להשתמש באמצעי כפיה.

המתנגדים לשרות החובה בצבא באנגליה, מתקיפים את הממשלה ומוכיחים אותה באשר היא התחייבה והצהירה חגיגית, שלא תנהיג שרות חובה בצבא בימי שלום, אלא אך ורק בשעת מלחמה. ואל האופוזיציה הזאת יאמר: לא רבותי! אם רוצים אתם ששום איש לא יהרג בעל כרחו בשדה המלחמה, עליכם לדרוש את שרות החובה בצבא לא רק בשעת חרום אלא דוקה ובעיקר בימי שלום.

וכרגע עומדת שאלה חמורה עד מאד בפנינו: האם אנשי האופוזיציה השייכים, לפי דברי עצמם, לתנועות ומפלגות ליבראליות, אנושיות ופרוגרסיביות, נתנו לעצמם פעם דין וחשבון על התנגדותם לשרות החובה בצבא? ואם מותר לשאול: על פי איזה חופש אנושי או פרוגרס סוציאליסטי חושבים הם כי בשעת מלחמה מותר להשתמש באמצעי כפיה ולשלוח בן אדם חפשי לשדה הקטל להרצח שם או להעשות לאינוואליד נגד רצונו? ולכן אחזור שנית: אם רוצים שהחיילים יביאו קרבנות מרצונם הטוב, יש לחנכם ברוח זו גם אם לחינוך זה מגרעת אחת: שהוא חובה. אולם אליבה דאמת אין זה חסרון כלל כי מוטב לכפות על האדם את החינוך מאשר את המות.

ובכדי שהמדינה לא תועמד במצב קשה מדי בשעת חרום, עת תפנה אל חייליה להתגייס, קיים עוד פתרון והוא: מנהיגים שתי קאטיגוריות בצבא; א) צבא מתנדבים שהחיילים יעבדו בו כשנה או שנה וחצי ואחרי כן ישוחררו, ב) צבא מלחמתי קבוע שיהא מורכב מחיילים מתנדבים — מן הקטיגוריה א — המוכנים מראש לעבוד בצבא במשך תקופה יותר ארוכה והמוכנים גם לצאת אל החזית באחד הימים עת תפרוץ מלחמה, כנהוג כיום באנגליה ובארצות הברית.

אין ספק כי יטענו נגד התכנית הצבאית הזאת ויאמרו כי, כל זמן שלא ינהיגו כל הארצות את הריפורמה הצבאית המיוסדת על התנדבות, לא תוכל שום מדינה בודדת לבטל את החובה בצבא הלוחם כי דבר זה יחליש אותה והמדינות התוקפניות תנצלנה את חולשתה זו. אולם, מבטיח פופר-לינקיאוס, אין זו חולשה כלל כי אם להפך, הגם שזה נראה ליתרון בשביל מדינה תוקפנית ללחום במדינה שאין

לאל ידה להכריח את אנשיה לצאת אל החזית. אבל יתרון כזה אינו קובע את גורל המלחמה, כי לאו דוקה את המספר הגדול של הצבא יש לקחת בחשבון; איכותו המשובחת של צבא מתנדבים עולה לרוב בכוח ובמשקל על כמותו הגדולה של הצבא המורכב מאנוסים. ואנו רואים, אומר פופר-לינקיאוס, כי אף חידוש ראדיקאלי כמו הנהגת שרות חובה בצבא לא הונהג בכל ארצות אירופה ביום אחד בהיר. באוסטריה הכריזו לראשונה על החובה בצבא בשנת 1868, בצרפת ב-1872, ברוסיה ב-1874 וכו׳; ובכל זאת לא חשבו המדינות האלו שכבר הנהיגו את שרות החובה בצבא, להתקיף את אותן הארצות שעוד טרם עשו זאת. לו היה צבא המורכב מאנוסים והמצטיין במספרו העצום מעלָה כל כך גדולה, הרי לא היה היטלר מהסס להתקיף את אנגליה באופן ישר בשנת 1938, ברגע שמספר כל חיילי אנגליה לא עלה בהרבה על 300 אלף לעומת מיליוני אנשי צבא רשמיים ורשמיים למחצה ברייך הנאצי. כן, מעלה גדולה לאין ערוך בשביל צבא אם הוא מורכב מאנשים בעלי הכרה צבאית ורצון מלחמתי לעומת החולשה שבאנוסים, קרבנות הקונסקריפציה.

כדי להקל על מימוש הרעיון הצבאי הזה מציע פופר-לינקיאוס לכנס קונגרס בין-ארצי, שתשתתפנה בו בעיקר אותן הממשלות העומדות להנהיג את הריפורמה הזאת בארצותיהן. ובועידה זו יוחלט להנהיג את אותן התקנות שדיברנו עליהן לעיל.

עלינו להבדיל אם כן לפי שיטתו והצעתו של פופר-לינקיאוס בין שני עקרונות יסודיים והם: א) ש ר ו ת ה ח ו ב ה ב צ ב א, שהוא דורש לקיימו; ב) ש ר ו ת כ פ י ה ב ש ד ה ה ק ט ל א ש ר א י ן ל ה ס כ י ם ל ו ב ש ו ם מ ח י ר.

התוצאות מהנהגת ריפורמה צבאית כזאת תהיינה בלי ספק מחסום ומעצור בר קיימה בדרכה של ההזדיינות המופרזת כיום, אשר אין לה דוגמה בכל ההיסטוריה האנושית.

לכאורה מחייב ההגיון כי מספר האנשים הלוחמים יופחת ביחס ישר להשתלטות הטכניקה על המנגנון המלחמתי. כי הרי לפני המצאת כלי המשחית המודרניים, היו נחוצים אלפי אנשי צבא בשביל ביצועה של פעולת הרס הדומה לכוח פעולתה של ירית תותח כבד. אולם מי ששם לנגד עיניו את ההתחרות המופרזת בזיון ואת המספרים של הגייסות וכלי השמד המלחמתיים, העולים באופן מבהיל מידי יום ביומו, יווכח כי נהפוך הוא הדבר.

כיום אומרת כל מעצמה להגדיל את מספר חייליה עד למספרים פנטסטיים ומספר מטוסיה הצבאיים לעשרות אלפים. ואם ההתפתחות הזאת תתקדם בקצב מהיר כזה, אפשר יהיה להכפיל את המספר הזה בנקל. וכך מתקבל הרושם מכל הנעשה כיום בשטח הזיון, כאילו המדינות מכינות את השמדת האנושיות באופן שיטתי. לכן יש לראות בעליל בתכניתו הצבאית של פופר-לינקיאוס אמצעי הגיוני להפחתת הסיוט המלחמתי והחלשתו בקרב הבריות. לפי האמת, גם אם ינהיגו המדינות את שיטת ההתנדבות, לא ישתנה בין כך יחס הכוחות. ואין זה כלל אסון אם במקום מיליון חיילים אנוסים, תלחמנה האומות כל אחת נגד חברתה ב-50,000 מתנדבים. כוח ההכרעה במלחמה לא ישתנה במאומה אם שתי ארצות יריבות תלחמנה כל אחת ב-10,000 אנשים או במיליון. ההבדל יכול להיות עצום רק בתוצאות ההרוגים: אם שני מיליונים נלחמים זה בזה, יעלו בודאי ההרוגים וקרבנות המלחמה בכלל למאות אלפים, ואולי למיליונים, ולעומת זה יהרגו במקרה השני פחות, היינו „רק“ אלפי נפשות.

פאנטאסיות של ריאליסטן

אותות הכוח

מלך אחד חזר ממלחמת נצחון רוכב בראש צבאותיו דרך רחובות עיר בירתו.

בראש הגדודים ניגנה המוסיקה נעימות להטות ובתוך זה עירבלו התופים הגדולים בטאקט, עיני החיילים נוצצו והעם צעד על יד הגדודים בהריעו לפי טאקט המוסיקה.

אף סוסו של המלך לא יכול היה לעמוד בפני עצמת הריתמוס, והניח את רגליו על הקרקע לפי חוקיו, ודבר זה עורר את תשומת לב המלך. הוא הסתכל סביבו והנה כל ההמון הגדול זז קדימה בצעד אחיד כאילו היה לגוש אחד. המלך תמה תמיהה רבה ומחשבות ממחשבות שונות עלו במוחו.

באותו רגע הבחין המלך באיש אחד אשר צעד בקצב שונה מזה של יתר האנשים ואשר פיגר יותר ויותר במהלכו.

דבר זה שימח את המלך והוא הודיע לאיש, על ידי אחד מקציניו, כי הוא מחכה לו בארמונו למחרת היום. האיש ענה לקצין כי מאחר שהמלך מצווה עליו לציית, אבל כל בקשה אין לו אל המלך. ואם למלך להגיד לו דבר מה הרי מן הצדק הוא כי המלך יבוא לביתו.

למחרת ישב המלך בחדרו של אותו האיש ואמר:

„מעולם לא מצאתי אדם חזק כמוך; ראיתיך אתמול צועד במידתך העצמית, בלי שים לב אלי, אל גדודי ואל המלה האדירה של המוסיקה, בשעה שרבבות הלכו אחרי כעדר. אני מחפש אדם כזה; כיצד השכלת עשות זאת ?".

האיש השיב: „הרהרתי במחשבתי, וההגיונות הם הם שנתנו לי את הכוח הזה.

אולם אני הנני כאין וכאפס לעומת איש אחר שהכרתיו. שום דבר לא פעל על תכונתו הנפשית, לא הגשם ואף לא זריחת השמש. כאשר התבונן האיש הזה בטבע, היתה השמש בשבילו רק שמש, הירח ירח, הערפל ערפל וההר הר. ולכל אלה יחד אסור היה לדבר אליו בכל שפה שהיא אם הוא לא הרשה זאת."

„הבא אלי את האיש הזה!"

„הוא הקיף סביבו חומה גבוהה."

המלך שקע ברעיונותיו, ואחרי רגעי דומיה המשיך המלומד:

„אבל אף איש זה עוד טרם השיג את הכוח העליון, כי לא על כל האנשים הביט בעין יפה, אם יפי תואר המה או מכוערים. את זאת השיג עד היום, בלי עזרת כל שגעון ודמיון, רק אדם אחד ויחידי".

„מי זה ומה קרה אתו?"

„מעבר למדבר גובי חי לפנים קונג-פו-טשה. הוא נתן לשרים את העצות הנבונות ביותר, אך הם לא אבו שמוע בקולו. צורך פנימי דחף אותו להיטיב את בני האדם ולדרוש את אשרם, אבל האשימוהו כי הוא מחפש רק את תועלתו העצמית. וקונג-פו-טשה מת לעת זקנתו בעוני ובחוסר כל".

המלך הפיל את עצמו על המרבד ובכה.

על מה הם שמחים בעצם?

כמה שליטים התאספו לציד גדול, ובסיומו הופיעו כולם במצודה המוארה באור יקרות כדי להשתתף במשתה הנהדר אשר נערך לכבודם.

בסעודה היו נוכחים רק השליטים וזולתם לא ניתנה לאיש דריסת רגל באולם.

בשעת הסעודה עמדו אלפי אנשים ליד המצודה, ונשאו את עיניהם בלי הרף אל החלונות המוארים באור כה בהיר. הם עקבו בתשומת לב אחרי צללי המשרתים אשר עברו לפני החלונות; ובענין רב שוחחו על צללי השרים הרמים וחיוו דעתם, מי מהשרים מתאים לצל זה או אחר. מגרונותיהם פרצו מזמן לזמן קריאות נלהבות של „יחי" ו „הורא", וכל זה בלי כל סיבה חיצונית נראית לעין.

בתחילה, בשעה שהיו עסוקים עוד באכילה, לא השגיחו האדונים באולם החגיגה, בהתפרצויות הצהלה; רק לבסוף כאשר הוגשה הפרפרת וצלצול הצלחות פסק, הרגישו בזה.

פתאום שאל אחד השליטים הצעירים, אשר לא היה רגיל ביותר לקריאות צהלה כאלו:

„על מה הם שמחים בעצם?"

מיד ניפנו כל המבטים אל השואל הצעיר ופניהם הביעו באופן ברור, השתוממות רבה על תמימותו.

„אכן", המשיך השואל כאילו מתוך התגנלות, „מה

מניע את האנשים האלה, כאן למטה, לעמוד על יד המצודה זה יותר משתי שעות, במזג אויר כה רע, ולהשמיע קריאות יחי והורא לעתים כה תכופות? אני חושב, אני חושב... בודאי ישנה סיבה לזה? הם שמחים בודאי על דבר מה מיוחד בנו, כי הרי הם עושים כל זאת באופן חפשי ומרצונם הטוב! או, או... אולי מבויים כל זה?"

„כלל וכלל לא מבויים!", השיב השליט המקומי בעל האכסניה, „העם משתתף אתנו, השליטים, בשמחתנו מתוך אהדה רבה ושמח על עצם קיומנו".

ברגע זה בקע שוב קול צהלה אדיר מן הככר כלפי מעלה, אל תוך האולם; השליט המקומי יצא אל הגזוזטרא, הרכין ראשו אל המריעים, ונכנס שוב אל האולם; בו בזמן נישנו וגברו התרועות.

„כפי שהנך רואה ידידי היקר", אמר השליט המארח לבעל השאלה, „אין זאת כי אם אהבה אל אישיותנו".

„אני תקווה, כי אהבה זו נתונה גם לנו?", העיר בקול רציני והיתולי כאחד, אחד השליטים האורחים.

„מובן מאליו!", היתה תשובת הראשון. „וקל מאד לעשות את הנסיון: אבקש כי תואילו להרָאות בפני העם בלעדי, כאשר תישנה קריאת התרועה".

השיחה נשתתקה לכמה רגעים עד כי קול תרועה חדש נשמע.

לראשונה יצא אל הגזוזטרא אותו שליט אורח אשר לפי האטיקטא זכות הבכורה לו, והרכין ראשו ברב חסד; קולות התרועה נישנו וחזקו בגלל זה, והשליט שב מלא שמחה אל האולם.

„אמנם כך הוא הדבר", אמר אל החברה, „כפי שאמר בעל הבית הנכבד מאד; אליבא דאמת הרי זה דבר

נהדר. היתה לי כבר ההזדמנות להמצא בתוך ענינים כאלה, ובכל זאת משמחים אותי תמיד מחדש".

עתה רצו יתר האורחים לנסות את אותו הדבר, והמחזה הלך ונישנה לפי מספר השליטים אשר הגיע לעשרה.

„הבה ננסה", העיר אחד השרים, „הבה ננסה לצאת כולנו בבת אחת, ולהרָאות בפני העם; אני תאב מאד לדעת כיצד יריעו, אם יראו את כולנו יחד".

ההצעה הזאת נתקבלה, וכולם יצאו אל הגזוזטרא; ועוד טרם הספיקו להראות, וכבר התפרצו קולות תרועה מחרישים. כמו רעם הרעימו קריאות יחי והורא, מפי המוני בני האדם, אשר צבאו לפני המצודה, ונראה היה כאילו שאגות השמחה תמשכנה עד אין סוף. השליטים ניענעו בראשיהם אל ההמונים בסבר פנים יפות, ועל כל ניענוע ראש, נענו בתשואות נלהבות.

השליטים חזרו אל האולם, ישבו סביב השולחן והמשיכו בשיחתם הקודמת.

„אחים ורעים נכבדים", התחיל אחד השליטים, „הכל טוב ויפה, אבל בין הרכנה והרכנה הבדל גדול! מכירים זאת יפה, אם רק שמים לב, כיצד שליט מבטן ומלידה מרכין ראש, וכיצד הנשיא של איזו ריפובליקה מרכין בראשו; בין שני אלה אין כמובן כל דמיון!"

„האם הם שמחים גם למראה נשיא ריפובליקה"? שאל השליט הצעיר המקשן, כשהוא מרים את גבות עיניו כלפי מעלה, בדאגה למחצה ובפיקפוק למחצה. „כן בודאי, הם שמחים גם לקראת נשיא רפובליקה, אבל לא תמיד כמו לקראתנו; זה תלוי פחות או יותר במצב הרוח, ולפעמים עושים הם אף את ההפך!"

„כיצד אפשר היה להסביר באופן הטוב ביותר את

ההבדל בשמחה לשליט מלידה לזה שלא נולד כך ?", שאל אחר.

„אני סובר", השיב אחד השליטים הזקנים ביותר, „כי לשליט שאינו מלידה, חסר דבר-מה מסוים, שאינו ניתן להגדרה". והוא הוסיף, להרכנת הראש ולעמידת הגוף יש ערך גדול, בעיקר לגבי האזרחים שלנו. הרכנה המבוצעת לנכונה, תועלת רבה בצדה; ולכן אני בא לידי מסקנה, כי את חינוך הנוער — הווה אומר: הנוער ש ל נ ו — מזניחים אנו במקצת, במובן זה.

„אני כולי מצטרף לדעה זו" אמר אחר, „והייתי מעיר כי אנו הגברים, עומדים, בנוגע לאמנות ההרכנה — כבכל יתר הדברים העדינים — רחוק מאד מאחורי הגברות. על אשתי משתומם אני לעתים קרובות; היא כה מומחית וכה מושלמת באמנות זו; ולפעמים אני גם מצטער על זה..."

„אתה מצטער ?" שאלו כמעט כולם בבת אחת ובתמהון רב.

„הבה ואסביר לכם" המשיך, „לא פעם קרה הדבר כי בנסענו ברכבת, רבנו שנינו. אבל לפני הגיענו אל מחוז חפצנו, אל העיר אשר אמרה לערוך לנו קבלת פנים ולהפגין על ידי כך את הערצתה אלי, הופסק ריב הדברים. אנו יוצאים מן הקרון, מקבלים פני משלחת-מברכת, עולים אל המרכבה המפוארת הרתומה לששה סוסים, ועוברים בקצב אטי בין שורות הקהל.

ואשתי — תארו לעצמכם רבותי! — אשתי מרכינה ראשה להמונים בהבעה של מלאך ובחייוך חביב ומלא חן כאילו לא אירע מאומה בינינו. אם היא מרכינה ראשה עשרים פעם, קוראים ההמונים „יחי" עשרים פעם. ואני ברגע זה שואל את עצמי: האם היא רבה בקרון ברצינות ?

האם היו לפני כן רשמי-פניה מלאי החֵמה רק התחפשות? או אולי מראה פניה הנעים כרגע, הוא הקומדיה האמתית? או אולי שניהם כאחד קומדיה?

השם יודע, אני... אין ביכלתי לשחק תפקיד כזה; בפני מורגש תמיד מעט רוגז במקרים כאלה.

אני מרגיש ויודע כי לא נאה להיות כך, וכי אשתי היא הפקחית; אולם אין בכוחי לשלוט על עצמי כמוה. ולבסוף, הייתי אומר כי אין אני יוצא מן הכלל בזה בין הגברים; אנו כולנו הננו כילדים בענין זה בהשוואה לנשים".

„והאם אין זה מחליש את חיבת אזרחיך אליך, ידידי האציל?" שאל השליט המקשן, „כאשר אתה מביט אליהם בפנים זועפות?"

„בדרך כלל כמובן שלא!" ענה הקודם, „לאשרי, מסתדר הדבר לרוב בכי טוב. לפעמים מתאוננים האנשים ופה ושם שומע אני כשאחד לוחש באזני חברו:

‚נראה כי הוד מלכותו במצב רוח רע' או ‚מה גרם לפניו העצובות כל כך?'.

אבל דוקא הבעת דעות כאלו מועילה לי, כי אנשי, המוסרים את הידיעות לעתונים הרשמיים והבלתי רשמיים, מבליטים באופן ברור את הדאגה שהובעה בפני, ומיחסים לה תמיד סיבות מדיניות. פעם הם כותבים כי מלחמת המפלגות בפרלמנט מדאיגה אותי, היות וכל עבודה מועילה לא נעשית. בפעם אחרת הם מודיעים כי עודני מודאב מפאת הקאטאסטרופה שבשטפונות האחרונים, או המאורעות באפריקה מעיקים מאד על לבי, ועוד בדומה לאלה".

„טוב מאד, טוב מאד, אני מודה לך!" אמר השליט המקשן בטון אדיב.

„יהיה אשר יהיה" אמר אחר, „מנקודת מבט הנוגעת

לטובת המדינה, יכולים אנו כמובן לקנא בנשים על סגולתן זו; אבל מן הצד השני, מחוננים אנו בתכונה המתחרה במידה רבה ביתרון זה של הנשים".

„ומה הוא?" קראו כולם יחד.

„העליה על הסוס במדים" ענה הלז, „ובטוחני כי תסכימו אתי שאין הישג יותר גדול, מאשר המדים על הסוס".

„את ההנחה הזאת יאשר כל אחד מאתנו", העיר אחד השליטים. ובמובן זה מקנאות בנו הנשים עד מאד.

וכך היתה אומרת הנסיכה הסוברנית אוילאליא.

‚יכולים להיות בלתי מרוצים מן הסוברן בפרלמנטים, באספות עם ובעתונות, ויכולים גם להתרעם על תקנותיו, מגמותיו והרגליו — הוא צריך רק להראות במדים, לעלות על הסוס במעוף ולרכב דרך הרחובות, וכבר מריעים לכבודו אלפי אנשים, כאילו לא היה קיים בשבילם אושר יותר גדול מאשר לראותו. ובזה אין אנו הגברות מצליחות לצערנו הרב. השיטה הזאת נמנעת מאתנו'.

„הנסיכה הנעלה צודקת בהחלט", העיר אחר מבין השליטים, „מדים וסוס מנצחים את הכל. וכמובן כי בזאת מצליחים רק השרים מלידה!"

„יש לכבד את האמת", אמר אחד האורחים, „גם הסוברנים שאינם מלידה, מצליחים בזה. אכן, הרבה כוח גנוז בדבר הזה".

„אבל על זה יש באמת להצטער!" העיר הנואם הקודם.

„לאשרנו הרב, התרופה קרובה לבוא", היתה התשובה.

„שליט שלא מלידה כגון זה אשר בכלל עולה במדים על סוס, נוהג כמעט תמיד, במוקדם או במאוחר לעבור אל המייסדים — הלא יודעים אתם, ידידי ואחי האצילים, למה אני מתכוון — ואחרי כן הוא מביא לעולם כבר-

נולדים, ובאופן כזה אנו מגיעים שוב אל אחד משלנו!"

אחרי ששכך מעט מצב הרוח המרומם אשר עוררו הדברים האלה, אמר שליט אחד, זקן ורציני מאד:

„הרי אנו כולנו כאן כמשפחה אחת, ויכולים לדבר בינינו בגלוי לב בהחלט. הרבה דברים שמזדמנים לי יום יום, נראים בעיני כחידה, ואחרי כל אשר נשמע זה עתה, נזכר אני בעובדה הבאה:

זה לא כבר קבלתי את פני הריקטור של האוניברסיטה הראשונה שלנו עם כל הפרופיסורים, ביניהם גאונים ומלומדים ובעלי מוניטין עולמי. כאשר נכנסתי לאולם, החוו כולם את הקידה העמוקה כנהוג; אבל לא רק לרגע קט, לא! לזמן ממושך, וכך יכולתי להתבונן בתשומת לב רבה על גדוד שלם של גבות עגולים; נראה היה כאילו לא יכלו עיניהם לסבול בשום פנים את קרני האור שיצאו ממני.

ואיזו קידה, ואיזו עמידה, אחי וידידי האצילים! כיצד אוכל לציירה? קידה, יותר של הרוח מאשר של הגוף, ובה כל כך הרבה רגש-שפלות אמיתית אשר, עם כל שביעת רצוני, מוכרח הייתי להתפלא עליה.

אפילו אשתי, שהיתה גם כן באותו מעמד, אמרה אלי אחרי כן כי רק בקושי יכלה לעצור בראשונה את הצחוק שבקרבה, ושאלה את עצמה כיצד לבאר דבר כזה!...

ואודה כי, כאשר כולם כבר הלכו, הצטערתי שהייתי נאלץ לראות כל זאת במו עיני; ואפילו ייסרתי את עצמי על שקבלתי זאת, כאילו היתה לי הזכות לכך, ובנפשי בקשתי סליחה מאת אלהים כי הייתי כה גאה ולא דחיתי מעלי יראת כבוד ממין זה".

כאשר העמידו כמה שרים פנים זועפות לשמע הדברים

האלה, המשיך השר הזקן: „אני באמת איני יכול להתיימר, כי דבר מה מיוחד בי! אני יודע יפה מאד כי איני שולט במדע ואף לא באמנות, ואיני מחונן בכשרונות מדיניים או צבאיים. והנה אמרתי אל עצמי: כיצד יכול אתה להדמות אל האנשים ההם, המשתמשים בכשרונותיהם וחריצותם כדי ללמד את כל העולם, ועובדים עד כלות כוחותיהם?!"

„אבל אתה הרי הועמדת במשרתך הגבוהה בחסד אלהים!", קראו אליו כמה מן המסובים בעת ובעונה אחת, והוא השיב: „טוב מאד, ייתכן כי כך הדבר, ואני מודה לאל בעד חסדו; אבל, האם האדונים ההם אינם יכולים להגיד את אותו הדבר, ולהניח בעליל כי בחסד אלהים הועלו גם הם על קתדראותיהם, או חוננו בכשרונותיהם המיוחדים?"

„אבל הם אינם אומרים זאת", העיר השליט המארח ועורר על ידי כך צחוק גדול ומחיאות כפיים בין הסוברנים. „זהו הדבר!", קראו כמה מהם; והסוברן המקשן העיר, כשפניו מסמיקים: „זהו חסד אלהים מיוחד במינו, שכל יתר האנשים אינם אומרים דבר זה. לאן היינו מגיעים, אילו כל סנדלר וחיט ומורה לריקודים היו מניחים כי בחסד אלהים הועלו למשרותיהם?! ודאי קול פנימי שמוצאו בשמים, הוא השולל מהם את האומץ להניח כזאת."

„אני חשבתי פעם על תהליכים כאלה, אשר על אחד מהם סופר זה עתה, וכפי שהספקתי בעצמי להווכח לעתים קרובות", העיר אחד הסוברנים, „ואני חושב עתה כי האנשים האלה מתכופפים מטה מטה בפנינו, כמו הגמל, לקבל משא, משתחווים ואומרים: „האח! הבו עוד מן המשא המתוק! ויותר מאותות הכבוד! יש לנו עוד די מקום על חזינו בשביל הרבה יותר!"

אחרי ההצהרה הזאת התפרצו כולם בקול צחוק, שהדו הגיע עד הככר למטה. המוני העם שמחו כנראה שהסוברנים מבלים כמה שעות, בקרב תושבי העיר הזאת, במצב רוח כה עליז, ולכן פרצו שוב בקריאות רעם: „יחי" „הורא". השרים השיבו נפשם מעט מן המשקאות ואחרי ששרר שקט, פתח אחר ואמר:

„ההסברה הזאת מניחה את דעתי; ובהזדמנות זו הייתי מבקש את כבוד אחינו הנחשב למלומד העיקרי בינינו, להגיד לנו מי הביא לעולם בראשונה את הרעיון הגדול של אות הכבוד... ושוב „הורא" ו„יחי" — האין האדונים מוצאים כי הקריאות האלו כבר משעממות? והאם עלינו להשיב בתודה עד אין סוף?"

„אין צורך", אמרו אחרים, „הם ימשיכו בזה עוד זמן מה וסוף סוף, אם לא נצא עוד אל הגזוזטרא, ילכו הביתה ויתפזרו במנוחה ובשלוה".

„בנוגע לרעיון של אות הכבוד", התחיל הסוברן המלומד, „זה התפתח לאט לאט במשך הדורות, ואין בידינו לקבוע זמן מסויים להתהוותו; אמנם יתכן כי עָלֶה-הדפנה היה קרוב לתקופת בראשית.

אולם הדבר החשוב והאופייני עוד יותר מהרעיון של הענקת אות כבוד, הרי זו הנהגת הזמרה בבתי הספר כאמצעי בשביל ההימנון הרשמי; אני מתכוון להימנון העם, להימנון הלאומי וכדומה. בזה נעוצה חכמת הפסיכולוגיה המעשית, אשר כמעט אין למצוא דוגמתה. אצל כולכם, אחי וידידי האצילים, בודאי הונהג כי הילדים ישירו בבתי הספר את הימנון המדינה לחיי הסוברן לפחות פעם ביום?"

„ודאי! ודאי!", ענו כולם, והסוברן המלומד המשיך הלאה:

„אנא, התבוננו לרגע בהמצאתו הנפלאה של הגדול הבלתי נודע, אשר היה הראשון להנהיג חזרות סתם, כדי להוכיח דבר שאינו ניתן להוכחה.

ועתה תארו לעצמכם, כי בני אדם חוזרים לא רק על מלים גרידה אלא בו בזמן גם על צלילים. אתם בוחרים במנגינה ידועה עם ריתמוס מתאים ומצרפים אליה משפטים מסויימים, למשל את התהילה לשליט המדינה או ברכות לכבודו. ואם, נוסף לזה יושר ההימנון לא רק על ידי יחידים כי אם בעיקר על ידי המונים — כל הנוער הלומד או ציבור גדול אחר — מה תראו אז?

האדם כולו יהפך, כליל יהפך! על ידי כך עיבדתם אותו מבפנים, לשתם אותו לגמרי כרצונכם והפכתם אותו לבצק. אין דבר יותר מוצק בעולם מהשקפות בני אדם המכוונות על ידכם באמצעות השיטה המוסיקלית-פידגוגית הזאת.

זוהי לדעתי גם תרועת הנצחון העליונה של המוסיקה, הפיסגה של מוסיקה פרוגראמאטית, האפשרית בכלל; ורק בזה מונח ערכה הגדול בשביל החינוך המדיני של האזרחים; ומהדבר הזה לא היה מושג מספיק לקדמונים ואף לא לאפלטון ולאריסטו".

מחיאות כפיים וקריאות צהלה סואנות ליוו את דבריו האחרונים של הסוברן המלומד; כולם ניגשו אליו ולחצו את ידו בהכרת תודה ובהערצה.

„מה ששמענו עתה", פתח אחר ואמר, „יכול להאיר הרבה תופעות באור הנכון. אני שאלתי פעם את אחד הפדגוגים המובהקים שלי, על התועלת של זמרה בציבור, בגני הילדים, ובשעות המשחקים, ומה משיגים בכלל על ידי זה?

הפדגוג השיב לי, כי נוצרת שם היפנוטיקה מיוחדת במינה, כלומר היפנוטיקה כפולה: על ידי הזמרה ועל ידי הצבור.

המילודיה, ובמיוחד הריתמוס, סובר הוא, מרתקים את כוח המחשבה ואת העצמאות הרוחנית יותר מכל אמצעי אחר בעולם... אני חושב שהפדגוג ההוא מצא באמת את ההסברה הנכונה לשאלת הזמרה בצבור".

„כך הדבר למעשה", הוסיף אחר, „אני שמתי לב לפעמים, בגני ילדים או במגרשי משחקים, כיצד הילדים שרים יחד איזו מנגינה בשעת משחק, ואני מוכרח להגיד כי פניהם היו מביעים טפשות גדולה; ממבטם הקפוא אפשר היה להיווכח כי יותר מאשר יכלו לחשוב על משחקם, היו נאלצים להשגיח, כאילו מתוך עינויים נפשיים, כיצד למלמל את השיר; המשחק לא היה עוד משחק!

הדבר אשר היה נושא חן בעיני יותר היה, אילו שיחקו הילדים באופן חפשי, כל אחד לפי טבעו ולפי מזגו ולא לפי קו אחדותי כמו שרותמים סוסים לחבל ארוך. הם היו צריכים ללכת אחרי טבעם ולפתחו באופן חפשי. ילדי יחונכו כמובן ברוח זו.

מה שנוגע לילדי האזרחים, הרי שלאלה רצויה יותר, מטעמים נעלים, השיטה האחרת".

אחרי הדברים האלה הפנה אחד השרים את תשומת לב המסובים לכל מיני אי-נעימויות שהמושלים נתקלים בה.

„יש לנו כמובן כל מיני אמצעים כדי להקל על עצמנו את השלטון", סבר אחד השרים הזקנים, „ובכל זאת נשארים עוד קשיים מרובים המעיקים עלינו, ובעיקר מקרים מפתיעים אשר לא צפינו להם.

והנה מה שקרה לי זה לא כבר:

נמצאתי בעיר הבירה של אחד המחוזות שלי, הילּלתי את המחוז היפה, והצבעתי בנאומי הנלהב — בפני אלפי האנשים שנהרו מכל הרי המדינה ועמקיה לשמוע את דברי — על פוריותה של הארץ הקטנה הזאת ועל חזיונות הטבע הנהדרים שנתברכה בהם. והרי ידוע לכם כיצד האנשים שמחים כאשר משבחים בחמימות ובהתפעלות את האדמה שהם חיים עליה. הם מתיימרים אז כאילו הם עצמם עשו כל זאת באופן יפה כל כך, וכי אך ורק למענם ברא הקב"ה את הנופים הנהדרים ואת האדמה הפוריה. לכן הם גם נוטים לאהוב את מי שאומר להם מלים עריבות כאלו...

ועתה תארו לעצמכם את אכזבתי: פתאום ניגש אלי אכר זקן, ובלי כל בושה הביט ישר בפני ושאלני: „האם אין כפר פלוני שייך גם כן למדינה הזאת?" במקום לדחות את פניו ולנצחו עניתי לו בטון של חביבות: כן, בודאי!

„אם כן", המשיך כמעט בקול גס, „יסע פעם הוד רוממותו שמה ויראה את הכפר ההוא ואת כל סביבתו הגדולה! אין הוא יפה ואין הוא פורח, ורק הודות להתאמצויות גדולות עולה בידינו להפיק מן האדמה את הלחם היום-יומי. אנו איננו מרגישים מאומה מכל הברכות והתשבחות שהוד מלכותו השמיע קודם באופן כה יפה".

„אבל, אכר יקר", עניתי לו כאשר פקעה סבלנותי כמעט, „סביבתכם מהווה רק חלק קטן מן המחוז הזה!"

„הוד מלכותך", השיב הפוחז, „סביבות עלובות כמו מקום מגורי, ישנן עוד הרבה מאד במדינה הזאת; אני מכיר אותן. אולם הוד מלכותך אינו מכיר את ארצו הוא! ועל ידי הנאומים היפים לא יוטב מאומה, ונראה רק כאילו לנו, האנשים המעונים, אין כל ערך בעולם הזה!"

לא נשאר לי כמובן אחרת מאשר להתרחק ולשלול

על ידי כך את כל החשיבות שבדברי האיש; ואותו סלקו מיד. אולם הדבר הזה ציער אותי לא מעט. כן, לשלוט אין זה דבר קל ולא הכל בסדר כפי שרצוי היה".

„אנו מגיעים תמיד להשקפה", אמר עתה הסוברן בעל הבית, „כי השליטה היא אמנות קשה. אם תשלוט ביד חזקה הנך הופך לבלתי פופולארי; ואם תרצה להתחבב אזי יתחצף העם".

„כזה הוא המצב!" קראו כולם בהסכמה, ובזה נסתיימה גם המסיבה וכולם נפרדו כדי לנסוע למלוניהם.

אולם הסוברן הצעיר המקשן לא עזב מיד את המקום אלא הביט עוד פעם מעל הגזוזטרא בסקרנות גדולה למטה אל הככר, ומצא אותו עתה ריק ושומם. הוא פנה אל פתח המדרגות, וכאשר ירד מלל אל עצמו בקול רם למחצה:

„לאמיתו של דבר, עוד טרם יודע אני על מה שמחו בעצם!"

בחלום כמו בהקיץ

רק אדם אחד ויחידי חי עד כה אשר יכול היה להעיד על עצמו כי מעולם לא חלם דברי שטות — ועליו יסופר כאן.

האיש הזה, בהיותו צעיר, חי חיים צנועים עד מאד. הוא לא קנה לעצמו שם על ידי איזה הישג בעולם, וזכרונו היה נשכח לגמרי כאילו לא היה, אלמלא היה מסופר כאן על תכונתו המוזרה לעולם לא לחלום דברי שטות. לולא סופר עליו, לא היו האנשים יודעים כי יתכן דבר כזה, וכי איש כזה חי באמת.

איש זה לא חלם מעולם — בניגוד למה שיקרה לאחרים לעתים קרובות — כי נמצא במקומות רבים בעת ובעונה אחת או, כי מישהו אשר מת לפני זמן רב, עודנו חי, וכדומה. הוא חלם אמנם — כמו שגם אנו עושים לפעמים — כי הוא יכול לעוף או כי נפגש עם בריות אשר אינן קיימות בעֵרות. אבל החלומות האלה לא היו סותרים את העולם הער, עד שאפשר היה לומר בודאות, כי אינם אפשריים או שהם כשלעצמם אבסורדיים.

אגב, האיש הזה זחה דעתו עליו בשל תכונתו זו, וגם היה מאושר מפני שחשב כי רק לה, לתכונה זו, יש לו להודות על היותו עליז תמיד. אמנם בזה טעה, כי מצב רוחו המרומם ורגשי האושר אשר פעמו בו, נבעו ממקור יותר עמוק, ומאותו מקור באה גם תכונתו המוזרה — לא

לחלום לעולם חלומות הבל.

חוא היה נוהג לדבר על הדבר הזה לעתים קרובות עם ידידים. „כל הווייתי“, אמר אז במבט מקרין, „כל קיומי בהיר. בהרהורי כמו ברגשותי, שולטים סדר והרמוניה, מבלי שיתנגש אחד בשני, ואני מצדי טורח בלי הרף להתאימם יחד. וגם אם אין רוחי מן הגדולות, בכל זאת יכול אני להגיד עליה כי מעולם לא נטמאה על ידי אבסורדיות, לא בהקיץ ולא בחלום. הרהורי וחלומותי הנם ענפים מגזע אחד וסומכים זה את זה בדרך הנאותה ביותר. אני אחד הנני, בלתי מחולק; האחרים הם מחולקים, ושני חלקיהם: עֵרוּת וחלום, עורכים כמעט תמיד מלחמה ביניהם. אחרים חושבים לכאורה את חייהם רק לפי השעות שבהקיץ, שהן ארבע-עשרה ולכל היותר שש-עשרה מבין עשרים וארבע השעות; אני יכול לחשוב את חיי לפי כל עשרים וארבע השעות, ותמיד בשלווה! ומה שנעים ביותר זהו, כי אני נהנה מחליפות נפלאות ונהדרות בהווייתי; ואני מסדר את חיי בשעות העֵרות בדרך הפרוזא, ובשעת החלום בלשון המליצה. ערות וחלום הם לרוב שנים שהם אחד אצלי, בצורות שונות כמובן... ואין לכם מושג עד כמה כל זה נעים“.

ויהי באחד הערבים, והאיש הזה עלה על משכבו כרגיל.

„מחר בבוקר — אמר אל משרתו — אבוא שוב. סמוך לשעה שש לעת בוקר, יכול אתה לחכות לי“. והדברים נאמרו בצורה כזו כאילו התכונן לקראת איזה מסע. הוא סידר לעצמו את כרי המיטה, שכב וחשב: „עתה תאב הנני באמת לדעת אילו חדשות תגלינה לי!“

כעבור רגעים מספר ראה את עצמו בסביבה זרה לגמרי. הוא עמד בשדה חרוש; הנוף היה כמעט כולו עמק,

רק בקצה האופק התנשאו גבעות נמוכות, וכפרים חביבים נראו; ומעל לכל זה התחילה השמש זורחת.

על ידו עמד איש יפה תואר, בעל פנים נעימים ושערות בלונדיניות מסולסלות וארוכות אשר נשתלשלו עד לאחורי הכתפים, ומכתיפיו בלטו שתי כנפים גדולות ולבנות. החולם הכיר בו מיד את אותו האדון, שליווהו בלילה הקודם במסעו הארוך, והראה לו כל מיני שכיות; ותיכף אחרי שהשגיח בו, קרא אליו: „אהא, שוב הגניאוס!"

בן-לויה זה, התאמץ מאד ביום הקודם להשפיע על האיש שיביע את השתוממותו והתלהבותו מן הדברים שהראה לו, אבל ללא הצלחה. קשה היה להלהיב את האיש במידה מופרזת כפי שהגניאוס ציפה. בכל פעם שהראה לו דבר מה מיוחד במינו כביכול, הבריקו עיניו אל האיש, כדי לראות אם הוא כבר אחוז התלהבות. ואחרי אשר לא נתמלאו מאוייו, ניסה באמצעים אחרים ושאלו: „ומה דעתך על זה ועל זה? ומה הדבר ההוא בעיניך?"

אבל התשובה היתה תמיד: „נהדר!" ותיכף אחרי כן: „זה מזכירני דבר זה וזה!" דברים אלה הרגיזו את הגניאוס עוד יותר עד כי התחיל ויכוח סוער ביניהם.

הגניאוס חירף וגידף את האיש. והלז השיב בקול עצבני במקצת: „מעולם לא פגשתי באיש המעמיד דרישות כה מופרזות כמו בן-הלויה בעל הכנפים הזה. האם אתה עשית את כל הדברים היפים האלה? הרי אתה רק מראה לי אותם! אני מצדי גם אסיר תודה לך על כך; אבל, ביצד עלי לראות את הדברים ולחוות דעתי עליהם, זה ענייני ולא ענינך!"

אחרי הדברים האלה התרחק הגניאוס בפנים זועפות מאד, והחליט לבוא שוב בלילה הבא ולנסות זאת מחדש

באמצעים מוגברים; וזאת היתה הסיבה לבואו שנית אל האיש, בבוקר השכם באמצע שדה זרוע.

„התלמים האלה בעיני עמוקים מאד, הרבה יותר עמוקים מהרגיל", אמר החולם. „כך הוא באמת", השיב הגניאוס. „ועתה ראה מה מתקרב ובא לכאן". וכאשר אמר זאת הופיעה צפור, נוצותיה לא היו יפות או מזהירות ביותר, ומבנה גופה היה ממש כמו של החוגה, והיא גדולה כמו הנשר הגדול ביותר.

הצפור התקרבה יותר ויותר ועמדה בתוך אחד התלמים.

„בעצם, חוגה ענקית", — אמר האיש למדריכו, — „והוא, שהצפור הזאת יודעת לזמר".

הגניאוס חייך לשמע הדברים האלה ובאותו רגע רצה הצפור, ועפה למרום. בהיותה במרומים, התחילה לזמר שיר כה יפה ובעוז רב כל כך, עד כי נדמה היה שכל הנוף שרוי במוסיקה.

כל האדמה, העמקים, וההרים הרחוקים רעדו מרוב חדוה, כה חודרת היתה שירת החוגה הענקית. וכאשר הרגיש הגיניאוס את התפעלותו של האיש, הזדרז ואמר: „ובכן? האם ראית פעם מזיגה כזאת של יופי, כוח וגדולה?"

על זה השיב האיש: „נהדר! נהדר! — אולם שמענו גם את יוהאן סיבאסטיאן באך..." באמרו דברים אלה התעורר וכאשר יצא מן המטה ועמד להתלבש המשיך: „והוא היטיב אולי לעשות עוד יותר?"

אחרי הדברים האלה הלך האיש בבוקר אל עבודתו הרגילה, ובילה את כל היום בעליצות.

„שמעתי הלילה מוסיקה נפלאה", היתה תשובתו על השאלות לסיבת מצב רוחו המרומם והעליז, „והדיה עודם מצלצלים באזני".

אולם בערב בא אליו ידיד ותיק, והודיעהו בפנים עצובות מאד, כי אחד מידידיהם, אדם מצויין וטוב לב, רומה באופן אכזרי שאין למעלה הימנו, על ידי אדם אשר נשא תמיד על פניו מסוה של ידיד; ולא די ברמאות עצמה אלא גם לעג לו והתלוצץ עליו. הידיעה הזאת קלקלה את כל מצב רוחו של האיש.

„האם אי אפשר היה להזהיר את ידידנו מפני הרשע ההוא?" שאל.

„מי יכול היה ליחס לו תכונה רעה כזו? הוא הבין לרמות את כולנו", ענה הידיד.

„ועוד יותר מזה: ללעוג! ללעוג!" מלמל האיש לעצמו. „הדבר הזה מדכא אותי עד מאד ואיני יכול להבין זאת בשום אופן. והרי זה גרוע הרבה יותר ממעשה הרמאות עצמו; כי זאת היא הרשעות האמתית שאינה כרוכה בשום מטרה. מעולם לא ראיתי תמונה יותר איומה מאשר פרצוף של רשע צוחק; דבר זה גוזל את מנוחתי!"

ובמחשבות קודרות עלה האיש בלילה ההוא על משכבו.

— — — — — — — —

היה זה איש עדין הנפש אשר היה מהלך בין הערבים בדרך המלך, כשהוא שקוע במחשבותיו.

עוד טרם הספיק להתרחק הרבה מן העיר כבר החשיך היום והוא הגיע אל קצה יער אחד. והנה הופיע לפניו איש אחד גלוי ראש ורומח בידו.

הוא היה קטן, מסורבל, בעל ראש גדול ושערותיו סמיכות, לבנות במקצת ופרועות; פיו היה רחב, השפתים עבות ועיניו האפורות מחייכות מתוך הרחבת הדעת.

פתאום קפץ אל מול פני האיש והטה את רומחו אליו. אולם הלה הספיק להתחמק מהר ושלף פגיון. עתה סר

הצידה גם האחר וממרחק מה חיכה לרגע בו יוכל לתקוע בו את הרומח.

והנה הם מסתובבים שניהם — האיש עם הפגיון במרכז והשני בכוונו את חוד הרומח כלפי גבו — אבל לא יכול לו, כי זה רץ תמיד קדימה כשהוא מסתובב סביבו.

האיש מן היער התחיל לצחוק וקרא בקול צרוד: „ובכן מה יש?" ושוב: „ובכן מה יש?"

האיש במרכז, שעייף כבר מן התנועות המרובות, הקשיב לקריאות האלו, והתבונן בתשומת לב מרובה אל הדמות המשונה אשר קפצה סביבו ככלב סביב אדוניו.

בעוד הוא ממשיך להתבונן, הצליח השני לקרב את חוד רומחו, כשגופו עושה כל מיני תנועות משונות, אל ערפו של הראשון, בלי שהלה ישגיח בדבר. „ובכן מה יש?" קרא שוב הקטן, וצחוק משתפך על פניו. עתה כבר הרגיש המטייל את גירוד ברזל-הרומח מאחורי צווארון מעילו, וזה לא היה לו בלתי נעים לגמרי.

הקטן הוסיף לחייך ומצב רוחו של האיש במרכז נהיה מרומם יותר ויותר עד כי התפרץ פתאום בצחוק.

בהיותו מתבונן בסקרנות באיש מן היער, נשתרר לפתע שקט ואז תקע פתאום האיש הקטן את רומחו בחזקה לתוך ערפו של השני והשאירו לרגע בבשרו; ובעודנו מחזיק בו בשתי ידיו, הביט בפני הנדקר במנוחת הנפש, כאילו לשם חקירה, והוציא את הרומח מן העורף. זרם דם עבה פרץ מן הפצע, והמטייל נפל ארצה בצעקה עמומה ומת. „הה!" קרא הקטן והוציא את לשונו בלעג כלפי המת.

בשעה שהתחיל לחפש בכיסי קרבנו, בא איש אחד בדרך המלך בקוצר רוח, כי ראה כבר ממרחק ברגשי זוועה את כל המחזה. וכאשר התקרב אל הרוצח לא היה

מסוגל לדבר.

„איני יודע מה דרש זה ממני!" קרא הרוצח בקול בוכים כשהרגיש בזר העומד על ידו.

אולם הלה לא יכול היה גם עתה להוציא הגה מפיו, כי כוח הדיבור עזבו מפני הצער האין-סופי לשמע הלעג בדברי הרוצח ובטון שלו.

לאט לאט נתבהרה הכרתו, והוא התחיל להבין את אשר קרה כאן: איש אחד משמיד אינדיווידואום אנושי אחר, על ידי זה שהוא מכניעו על פי חשבון ערמומי וליצני כאחד, ולאחר זה עוד לועג למותו. העד למחזה זה לא היה יכול להתגבר על הסיוט הזה, לבו פקע והוא נפל בלי רוח חיים על יד המת.

כאן הקיץ החולם מתוך התכווצות לב עמוקה ואנקות גדולות, כי הוא בעצמו היה השלישי בחלום, אשר ניגש אל השנים בדרך המלך.

„ומה היה רעי אומר לזה?" הוא מלמל לעצמו, „כאן לא היתה מועילה אפילו התראה, כי הרי הסכנה כבר נראית היתה מראש באופן בהיר למדי!"

כאשר בא אליו רעו שנית כעבור ימים מספר, הוא אמר אליו: „אני חשבתי והתעמקתי הרבה בדברים שסיפרת לי באותו ערב בענין הרמאי שהתחפש לידיד. המסקנה היתה בשבילי, חלום על רוצח המדגדג ברומח שלו.

„איזה דבר משונה הוא זה, שאדם ישתמש בכלי רצח כדי לדגדג?"

אחרי כן ספר לו האיש את חלומו ושאלו:

„מה תאמר לאיש האיום ההוא בעל הרומח?"

הרע לא השיב מאומה, וחיוורון עמוק כיסה את פניו.

„חוורו פניך, וכך אירע גם לי", אמר האיש, „כפי

הנראה אמיתי הוא הדבר הזה, אף על פי שמעולם לא קרה ואולי גם לא יקרה. אנו מרגישים אמנם שהצצנו אל תוך הפינות המיסתוריות ביותר של נפש האדם."

במשך זמן מה שתק הרע, כל כך השתלטה עליו התמונה הנוראה שבחלום הזה; אחר כך התחיל:

„אל תגיד שהצצנו לתוך נפש האדם; הלא אין אנחנו כה נוראים, שנוכל להחשיב זאת כדבר כללי. מוטב שתגיד: ראינו מה אפשרי בכלל אצל האדם! — רע למדי!"

ואחרי הפסקה קטנה המשיך: „לחלומך יש מובן ברור לא רק בשבילך אלא כפי שהנך רואה מדברי, גם בשבילי; מובנו הפנימי ביותר ברור באותה מידה בשבילי כמו בשבילך, ובודאי יובן באופן בהיר גם לכל אחר המחשיב את הבריות ואשר רגש אהבה אליהן מפעם בלבו. לו חלמנו כולנו כמוך היום, אזי היינו דומים לך. לכל חלומותיך אתה ישנו מובן טוב, לא כן אתנו האחרים, אצלינו לרוב ההפך. כך קרה לי לפני זמן קצר, ואיני יכול להשתחרר מן הרושם של החלום; בודאי אי אפשר כי יהא לו כל מובן אמיתי."

„ומה חלמת אתה?"

„אני חלמתי", התחיל הרע, „כי אמי, אשר מתה כבר לפני עשר שנים, עודנה חיה, אבל היא משתמטת מלראותני בהיותה רוגזת עלי.

אני ידעתי שהיא לא רק מצטערת, אלא גם חולה ולכן חיפשתיה אצל כל המשפחות המכירות, בכל המלונים, ואפילו בכל הרחובות, עד שאפסו כוחותי — אבל לא מצאתיה.

על פי רוב עזבה מקום מסויים, אך ורק מפני ששמעה או הרגישה כי אחפשנה שם.

אתה יכול לתאר לעצמך מה חשתי בלבי! תמיד

ראיתי לפני את הזקנה הטובה ומלאת הצער הזו, כשהיא תועה בין אנשים זרים, ובו בזמן ידעתי מה עז היה חפצה להמצא תמיד בקרבתי, בעודנה בחיים — וידוע לך כי אבי מת לפניה — ועתה עליה לחיות חיי עוני וצער!

והנה מפני מה היה הדבר איום בשבילי כל כך: בכלל לא ידעתי מה בלבה ומה עשיתי לה, שהיא מצטערת כל כך בגללי! רצוני היה כה חזק להשליך את עצמי על הקרקע בפניה, לבקש את סליחתה מראש, ורק אחרי זה לשאלה במה אשמתי; אבל לשוא חכיתי לשיחה כזאת, כי תמיד נחבאה מפני כדי שלא אוכל למצאה אף פעם.

סוף סוף נודע לי, שהיא מתגוררת זה כמה ימים במלון פלוני. מיהרתי שמה, וכאשר הגעתי אל שער הבית, ברחה מהר מפני; לבי נקפא בקרבי. אני ראיתיה כאיזו תופעה מעולם אחר, ולא יכולתי להוציא הגה מפי. ואולם היא עברה סמוך לי ונתנה בי מבט כה מלא צער עד כי חשבתי שלבי יתפוצץ, והקיצותי!

נלאה וחסר אונים, חזרה אלי שוב הכרתי; מיהו, את מבטה של אמי המסכנה, לא אשכח כל ימי; הוא מלוה אותי בלי הרף, מפריע לי בעסקי, אוסר עלי באופן החמור ביותר ללכת אחרי איזה תענוג שהוא, ויותר מזה, הוא מפריעני להמצא במצב רוח טוב אפילו לרגע, ומונע כל חיוך מפני!"

הפסקה קטנה השתלטה, אשר בה שקע המקשיב במחשבות, כשראשו מורד כלפי מטה, ואז דיבר: „גם אני נצטערתי מאד רעי הטוב, כאשר האזנתי לחלומך. אם המשתמטת מפני בנה, מפני הצער אשר הוא גורם לה! זה כל כך איום, שאני סובר כי במקרה כזה, הצדק תמיד עם האם!"

„מה אתה מדבר!" השיב הרע בטון נמרץ, „בלי כל

ספק היתה אמי אחת האמהות הטובות ביותר בעולם; אבל גם אנכי — והרשות בידי לומר זאת, ואתה בעצמך מכירני זמן רב למדי — האם לא התיחסתי באהבה וביראת כבוד אליה? לא בנקל ימצא מישהו, אשר יאהב ויכבד את הוריו יותר ממני! החלום זיעזע אותי, אולם כבר אמרתי כי לא יתכן שיהא לו מובן. אני הודעתי לך איפוא רק את גורל יתר האנשים מלבדך החולמים גם דברי הבל".

„שמע רעי, ודע כי יש מובן לחלומך! ברי, שכיבדת ואהבת את אמך, הרי הכרתי את יחסך האידיאלי כבן להוריו. מיהו... יתכן מאד שבמשך השנים ציערת אותה פה ושם, ושבהתרגשותך לא קידמת את פניה בעדינות הנהוגה אצלך; ויותר מזה: מי יודע אם לא דברת אתה לפעמים גם בלשון גסה, או השתמשת בביטויים עזים יותר משהיית רגיל להם בדרך כלל בהתנהגותך הטובה. וזה ציער את אמך! מיהו, היא לא אמרה לך מאומה כדי שלא להעציבך".

„והסוף?" שאל הרע בסקרנות.

„ועתה יקירי, מגיע תורך אתה! אתה בטוב לבך הטבעי, לא יכולת לעבור על זה כעל דברים של מה בכך. ועוד טרם הספיקו רשמי דבריך להעלם, וכבר שמעתם מחדש בפנימיותך; והרגשת, אם גם רק לרגע קט, את אשר עשית. ואז הלכת מיד לעסקיך והחנקת או שכחת את התוכחות שהתעוררו בעמקי נפשך.

אבל, רעי, המצפון מעכל בקצב אטי מאד ואולי לעולם לא! כאן אינה מועילה כל בליעה; משהו נחבא בך, מחכה, ומופיע פתאום באורח בלתי צפוי כלל...

אכן, אני רואה זאת באופן בהיר, אמך כעסה עליך לעתים; אתה באמת ציערת אותה פה ושם. וכעת, אחרי

זמן כה רב, מופיעים מעשיך לנגד עיניך כתמונת חלום, היות ובהקיץ הנך עסוק ומפוזר יותר מדי. לפעמים עברת על הלאו של יראת כבוד, והנה זהו מובנו האמיתי של חלומך".

במשך הזמן בו נאמרו הדברים האלה, הביט הרע כלפי מטה ונתעצב יותר ויותר. דמעות נראו בעיניו, ובלחש אמר: „יתכן מאד כי זה באמת כך, כפי שתארת! עמוק בנפשי חש אנכי את הכאב, ובצער רב חושב אני על כך, כי לעולם לא אוכל לתקן את המעוות".

ואחרי הפסקה קלה המשיך לאמור: „ואתה? פעם הלא סיפרת לי כי לעולם אינך חולם חלומות כאלה, ואכן אנו כולנו מעריצים אותך על כך. עד כמה מאושר הנך! אולם, כיצד אפשרי הדבר שאותך אינן מייסרות אף פעם תוכחות כאלו?"

„אני התנהגתי ומתנהג תמיד על פי כלל טוב", השיב האיש, „בבואי בין אנשים הקרובים לי; והכלל הזה מצילני מפני תוכחות עכורות, בהקיץ כבחלום".

„והאם אומר אתה למנוע מרעך את הכלל הטוב הזה?"

„אדרבה! השתמש בו, וברכה תצמח לך מזה. שמע איפוא, באותו הרגע אשר נוצרת סיבה להוכיח או לריב את הזולת, חושב אני מיד את המחשבות האלו: מה נורא היה כאב נפשי, אילו האדם האהוב הזה, אשר מפאת סיבה קלת ערך, אמרתי להיות בלתי מרוצה ממנו, לא היה עוד בעולם! ועד כמה הייתי משתוקק לראותו שוב, עם כל חסרונותיו וחולשותיו, שהם בעצם חלק מהווייתו! ועד כמה הייתי רוצה למחול לו עבור כל מה שחטא נגדי, לוא רק יכולתי להשיבו לחיים, לוא רק יכול היה לשבת שוב ממולי ולשוחח אתי מחדש כמלפנים!

ובאותו רגע שאני חושב כך, מיד משתנית הווייתי, מזגי החם מתקרר והתרגשותי פוסקת, ואז מתפתחת בי סבלנות קיצונית לגבי כל אשר לא מצא חן בעיני קודם לכן ושציער אותי, גם אם עודני סובר שהצדק הגמור אתי ושהאחר אינו צודק. באופן כזה יש באפשרותי לסבול את אי-הצדק בלי כל התאמצות ניכרת, ולהתבונן בחסרונות וחולשות מתוך רגש חמלה. ואני יכול להגיד כי מעולם לא התחרטתי על אשר אני מקיים את הכלל הזה, אף על פי שבתחילה סער רוחי לא פעם והייתי קרוב להתנהג בגסות.

אינני מכיר מדריך יותר טוב בשביל טיפול באנשים אהובים. תפקיד גדול ויפה היה זה להשתמש בכלל הזה גם כלפי אנשים לא מקורבים; אולם זה אולי קשה יותר מדי, את זאת יכול היה להשיג רק קדוש או מתבודד שהתרחק מן החיים; אבל אז גם ערכו של ההישג פעוט, כי מי שאינו חי כאדם בין בני האדם, אינו זכאי לשבח או לגנאי".

„ובכן", ענה הרע, „אני מתחיל כבר לתפוס את הווייתך, את צָרותך כחלומך. רוחך אינה שונה ביסודה משלנו, ותכונתך הנהדרת, לחלום או לחיות במצב ער, מיוסדת על מידותיך הטובות: טובך, צידקתך ואהבתך לאמת. הבהירות המוסרית שבטבעך, היא היא המאפשרת לי להבין את כל זאת".

„ודאי", השיב השני, „כאשר אני מתבונן כדבעי בתוך עצמי מגיע אני לידי מסקנה, כי כל האנשים הנם כמוני. אין איש אשר יחלום חלום הבל! אבל מועטים יודעים לפתור את חלומותיהם.

חלום אשר נזכרים בו באופן כה ברור, עד כי יכולים לספרו לאחרים, ושהוא אינו איפוא חלום מתוך

חום, יש לו תמיד מובן. וזה וגם אי אפשר אחרת! כי מה שסותר את חברו, אינו יכול להצטרף לשלמות. ואם גם מופיעים לעתים קרובות זמן וחלל בערבוביה, הרי שאין דבר זה נוטל מאומה מתכנו האמיתי של החלום, כי לרוב אין לשני אלה כמעט כל חשיבות. הרי גם במצב ער יקרו לעתים קרובות מקרים כאלה; הנה חושבים אנו על איזו אגדה או על יצירי דמיון בעלי טעם, ועל זה רק חסר-דעת יכול להצהיר: „הבלים הם מפני שהם בלתי אפשריים!"

„אכן, לוא רק אפשר היה תמיד לפתור את החלומות על פי הקו הנכון, כשם שאתה עשית כעת בשלי!" אמר הרע.

„ודאי שאין זה תפקיד קל, אולם בתשומת לב מסויימת, צריך החולם להצליח בזה תמיד. ומפני מה אין מצליחים על פי רוב? נראה שיש בחלומותיכם דבר מה נסתר, משהו בלתי צנוע המיוחד במינו, ומין סודיות בהווייתכם אתם, אשר קשה לשער; ולכן נראים חלומותיכם כחסרי מובן, ואף מתנגדים לשכל. אולם לאמיתו של דבר, אין זה כך כלל וכלל; וגם אי אפשר שיהיה כך, כי סוף סוף האדם הוא תמיד אותו האדם אם במצב ער או בחלום".

„מכאן רואה אנכי באופן בהיר עוד יותר כפי שהבעתי קודם", אמר הרע, „כי רק הווייה שלוה בהחלט כשלך, ורק נפש רכה ולב גלוי וטהור כשלך, הם הנם הסיבה האמתית לכשרונך האציל, להשלים בחלום את הערות באופן הרמוני.

בהרמוניה של כל הווייתך, דומה אתה בעצם לילד, וחלום וערות מלווים אותך כשני כלבים נאמנים בדרך החיים. אבל מי יכול אפילו להדמות לך בתכונות האלה?"

דילֶמה קטלנית

כאשר השתוללה המלחמה הקשה בין הירוקים והכחולים בביצאנץ, חי שם מלומד אחד, אשר היה רחוק מכל מריבה תיאולוגית או פוליטית, והתמסר כולו למדעים החביבים עליו: פילולוגיה, דקדוק ומשפטים.

הוא חשב כי, הודות לאופי המופשט של פעולתו, יהיה מבוטח בבדידותו בפני כל הפרעה והתקפה על רכושו וכן מפני כל סכנה לבריאותו ואף לחייו.

ביום אחד בהיר פרצה שוב מלחמת המפלגות ברחובות העיר; כנופיה מאנשי הכחולים הופיעה ברחוב בו התגורר המלומד, וחפשה בכל בית אחרי חברים לדעה או מתנגדים.

הם התפרצו לחדרו. והנה הוא עמד בפניהם כשפניו מקרינים מרעיונות גדולים ואהבת האמת.

„האם ירוק הנך?"

„לא".

„ובכן, כחול?"

„גם זה לא".

„אם אינך כלום, עליך למות!"

והמיתוהו במקום.

זעקת פחד העולם

בכביש המוביל דרך עמק נרחב לעירה קטנה הלכו בלילה שני ידידים.

חרמש-הירח הצר, שהועב לרוב על ידי עננים משוטטים, האיר את הנוף רק בצמצום. בדרך לא היתה כל תנועה, והמולת בני אדם שותקה. הכפרים המרובים של הסביבה לא נראו בכלל, ואף חלון אחד לא הראה אור.

בבקעה השקטה ובאפלה האין-סופית, הרגישו את עצמם שני הידידים מבודדים וגלמודים כבעולם חדש וזועם. החומר לשיחות כלה; הם הספיקו כבר לשוחח במידה מספקת על עניניהם הם, וגם על נושאים כלליים שונים. הם השתקעו בהרגשה למחצה ובמחשבה למחצה, וכך הלכו כאילו כל אחד מהם היה כדי מרחק של כמה פרסאות מחברו.

לפתע פתאום שמעו צעקה ממושכת, כאילו ממרחק אין-סופי, שהתפשטה באפלה, ונעלמה ברחבי החלל. שניהם הקשיבו, הטו אזניהם למען הבחין מאין באה הצעקה, ומבלי לדבר דבר המשיכו בדרכם בחושך האין-סופי.

אחרי זמן קצר בקעה שוב צעקה דרך הלילה, שהיתה דומה לצעקת אדם ענקי הסובל קשות; ולאט לאט הלכה וגברה עד שהרפתה כאילו מתוך התאמצות שוא, ולבסוף נאלמה. השפעתה על רגשות בני האדם היתה כה חזקה עד כי שני ההלכים חשו כאבים נוראים בלבותיהם.

„השמעת את הצעקה ?" שאל האחד את חברו.

„אני שמעתיה, זו הפעם השניה כבר."

„אף את הראשונה שמעתי; בתחילה חשבתי שהנני טועה, אבל זה באמת כך: צעקה!"

„איזו אימה, ואיזה כאב! לבי מתכווץ ממש בקרבי. מה באמת אירע כאן? ואיזה מין צעקה היא זאת? האם שועה? האמנם מפי אדם היא?

„צעקה זו אי-אפשר שתהיה צעקת-אדם", השיב השני, „אף על פי שיש דמיון; לאדם אין אותו העוז, בו התפרצה הצעקה".

„אם כן, היתה זאת צעקת חיה?"

„אף צעקת חיה לא! אני מכיר את כל החיות הגדולות הנמצאות בארץ זו, ולשום חיה פה אין קול כזה".

אחרי הדברים האלה נשתתקו שוב והלכו זה על יד זה מתוך הזדעזעות עמוקה.

אחרי זמן מה התחיל האחד שנית: „מה דעתך, מאיזה כיוון היא באה הנה?" וברגע זה התנשאה שוב צעקת-מכאוב ממושכת שהעמידה את שני האנשים.

„הצעקה הזאת באה ממעבה האדמה", המשיך האחד, „אני שמתי לב לכיוון בדיוק".

„גם אני", אמר השני, „מיהו, אני סובר שירדה הנה מהרקיע, מעבר לעבים".

„אם אתה סבור כי ירדה מן הרקיע, ואני שעלתה מן האדמה, אם כן, אני רועד להגיד מחשבותי, שמא שתי הסברות נכונות!"

השיחה נשתתקה שוב, וזמן מה צעדו השנים הלאה בהרהורים שהיו יותר אפלים מהלילה שהקיפם; ומבלי משים רקעו ברגליהם על הארץ, למען יוכלו להשתחרר על ידי כך מהתרגשותם. בכל רגע פחדו לשמוע מחדש

את הצעקה הגדולה.

ובאמת נשמעה הצעקה מחדש; הפעם אמנם לא בקול רם כל כך, אבל בקול יותר עצוב ומקונן ובצורה ממושכת יותר, ועל השנים השתלטה האימה ביתר שאת.

„שמע!" התחיל שוב האחד, „אני רואה עתה מה שנעשה כאן: אנחנו מרגישים פחד בית-הקברות! עכשיו, בלילה, גילה לנו העולם את פנימיותו הנסתרת ביותר! מה ששמענו, זוהי ההווייה העמוקה ביותר של העולם!"

„אני מסכים לך", הוסיף השני, „מה ששמענו היה בודאי זעקת פחד העולם!"

„הצעקה הקדומה של כל היקום! ראה נא! ראה! באיזה שקט ובכל זאת כבתסיסה דומיה משתרעת האפלה על פני האין-סוף, כשכל העבר האין-סופי של אסון ופשע העולם בלוע בקרבה... כשק שחור ענקי מלא עצמות מתים!... והאם יש להתפלא, שבכל שעה מיַלל העולם על עצמו עשר פעמים?"

„לבי מלא חרדה!" אמר השני, אני רואה את מיליוני האנחות, הכאבים, היללות, ואת כל המקרים הבלתי ספורים של חרון-אף פרוע וחימה עצורה וקללות נוראות. בעצם, היכן יוכלו להעלם כל הקולות והצעקות האיומים האלה? ודאי הם נשארים בחלל העולם וממלאים אותו תמיד יותר ויותר! כל הבלהות של העבר נשארות וקיימות. וההווה זורק תמיד חדשות לאחוריו — והאם אין עתיד העולם להחנק סוף סוף בשפע של מכאוב?! והאם אין כל אלה מוכרחים להתפרץ ולהכות הדים דרך החלל הבלתי מוגבל, בלילה, עת העולם מתחיל לחלום?"

„השמש מרככת אמנם את פחד העולם ומשלה אותנו בנקל על דבר פרצופו האמיתי. ורק חשכת הלילה הוא

האור האמיתי, המאיר את העולם ומראה מה נכון ומה לא נכון".

„אור השמש מרכך ומשלה; אולם אתה שכחת את הצחוק. כל רגע של צחוק יבורך! הצחוק של בני האדם מרכך את חיינו הקשים לא פחות מהאור; שניהם מבריחים את האיום, הממלא את העולם. אבל היום מוכרח להיסוג בפני הלילה, והצחוק בפני הבכי. וזכות קיום רק ללילה ולבכי!"

„כאשר נאנחת רוח הלילה ונאנק פחד העולם, היכן נסתתר אנו בני האדם? לבי מעיק עלי!"

והם הלכו שוב בעצבות דומיה זה על יד זה; ופתאום קרא האחד: „הה רגע מאושר! אני רואה אור! אני רואה דירת בני אדם; הבה נלך מהר, אולי תהיה לנו הרווחה!"

ואמנם הם הגיעו אל המלון הראשון של העירה הסמוכה — והשעה זמן רב אחר חצות הליל ועתה נשמו לרווחה כאשר נכנסו מתוך חשכת הלילה לחדר הפונדק שהיה מואר באור בהיר.

מלבד בעל המלון היה נוכח שם עוד אורח אחד, ששני בקבוקים עמדו לפניו, האחד גדול והשני קטן.

אחרי ברכה קצרה התיישבו שני ההֵלכים על יד אחד השולחנות והזמינו משקה.

„נהייתם קטנים מאד!" התחיל מיד אותו האורח לדבר אליהם, „רואים כי מן האפלה הנכם באים".

„לא האפלה היתה זאת," השיבו השנים, „אלא אנחנו שמענו את זעקת פחד העולם! האם אתה מכירה?"

„ובכן אף אתם שמעתם אותה! כן, כן; אותה שומע כנראה כל אחד לפחות פעם בחייו; אך לאו כל אחד מבינה...

ואני — ובזה שתה את כוסו עד תומה, מזג ומלא אותה

שנית מן הבקבוק הגדול — אני גם כן שמעתיה, והדיה עודם מצלצלים באזני. אולם אני אומר: גם אנוכי כאן! המבינים אתם זאת?... הגידו נא, לְמה אתם חושבים את עצמכם? האם לנקודת מעבר גרידה או גם לנקודת-סוף?"

וכאשר הביטו בו שני ההלכים בתמהון, המשיך: „מי יאכל תמיד את בשרו מתוך רחמנות על העולם ואף פעם לא ישמח את עצמו? הקשיבו: ערך ההווה הוא בדיוק כמו זה של העתיד...!"

„מה מובנם של שני הבקבוקים האלה העומדים לפניך?" שאל אחד הזרים.

„האחד, הגדול", השיב האיש, „הוא בשביל התענוגות ובשביל השכחה — וזה תלוי כמובן במסיבות מסויימות... הוא מכיל את היין הטוב ביותר שאדוננו בעל המלון מוזג כאן. השני, הקטן, הוא נגד הכאב. אני... כן, אני הגבלתי את עצמת המכאוב", המשיך כשהוא מכה באגרופו על השולחן, „ואם לא יציית ויעבור את הגבול שהועמד בפניו, כי אז יגיע תורו של הבקבוק הזה. חצי אצבעון ממנו מספיק כדי לשים קץ יסודי לכל הכאב ולכל הסבל במקום".

„רעל?"

„רעל!"

„ולמה מונחים תמיד שני הבקבוקים לפניך?"

„זה גורם לי קורת רוח והרגעה, כאשר אני רואה את שני הידידים פה לפני! הגדול: שובר הדאגות והמשמח, הקטן: הורג-הכאב.

שניהם קשורים יחד, ולא היה נכון להסתמך רק על האחד. הבקבוק הגדול ערב לי יותר בזמן שגם הקטן עומד לפני.

התאמינו זאת? נדמה לי: הפורענות הגדולה המשוטטת

בין הבריות תתיחס ברספקט עצום אל הדבר הזה כאן!"

ומאחר ששני ההלכים עדיין ישבו מדוכאים במקומותיהם, המשיך האיש הלאה, ועתה הוא מסביר להם כבר פנים יפות, כידיד ותיק וטוב לב:

„הִשָּׁמעו לצו: „כי יפגשך בחייך אך יום אחד עליז, היה מרוצה וחיה בזה האחד!"

האם מעולם לא נהניתם מלילה אחד, שאפשר להגיד עליו: „הה לילה יחיד של חיי, עד כמה מתוק היה!" „האין בזכרונכם לילה או יום כזה? חיו בהם; וזה מספיק!"

„היו לנו כבר ימים ולילות כאלה! השיבו ההלכים, והדמעות שטפו את לחייהם, „אבל זה עוד לא נותן לנו נחמה; הנה אנו שומעים את זעקת פחד העולם אף כאן באור כמקודם בחוץ, בחשכת הליל!"

הפאנטאסיות לאור הריאליות

אף הספורים המועטים מן הספר „פאנטאסיות של ריאליסטן" שהבאתי כאן, מאפשרים לנו לחדור לנפשו הטהורה של פופר-לינקיאוס. שמונים ואחד ספור מכיל הספר הזה, ובכל אחד מהם מגלה לנו מחברם עולם מלא, המהווים ביחד תמונה ברורה ממצבים ומאורעות יום-יומיים בעולמנו הקטן והגדול, שלפני פופר לא השכיל איש לגלותם לנו.

נוסף לפאנטאסיות שהכנסתי לספרי זה מסיבות מסויימות, מוצאים אנו בין השאר את אלו:

אהבה עד המות; התחום של היופי; שיחה אינטימית אצל מרטין לותר; מלחמת הדורות; מותו של מיכאל אנג'לו; מלחמת המחשבות; שעת הפטירה; תחומי האהבה; רשמי האהבה; כוחה של המוסיקה; קונפוציאוס והצבי המת; ועוד ועוד.

בכדי לתת הערכה קצרה לפאנטאסיות האלו, מן הראוי לצטט כאן את דברי הפיסיולוג טיאודור בער ב„נוֹיֶה פְרַיֶה פְרֶסֶה" מ-5 באוקטובר 1900, העתון שנמנה על החשובים ביותר בקיסרות האוסטרית ובאירופה כולה:

„את כל חיי האדם — לידה, אהבה, שנאה, כאב, מלחמה, זִקנה ומות — ויותר מזה: גם חלק גדול של

ההיסטוריה האנושית מעביר לפנינו הפילוסוף והאומן הזה, כקוסם עצום המגלה לעינים, חיים ומות גם יחד. ברוח הברק המקסים שלו, מאיר פופר-לינקיאוס אלפי מצבים שהיו עד כה נסתרים ומעורפלים. התמונות הסמלייות האלו נדבקות באופן כה חזק ובהיר בזכרוננו ובחושינו, ונראות לנו כה מובנות מאליהן, עד כי אנו מתפלאים ומשתוממים כיצד היה זה אפשרי שלא ראינו ולא בראנו את כל זאת בעצמנו עד כה?"

טרם שניגש להבהיר את המסיבות אשר בהן נכתבו הפאנטאסיות האלו, מן הראוי לציין, כי הדחיפה הראשונה להתעוררות המחשבה ניתנה לפופר-לינקיאוס על ידי מונטין (Montaigne). פופר היה רגיל לבקר באולם הספריה הגרמנית בפראג, וביום אחד בא אל הספריה — והוא אז בן שש-עשרה — והנה נזדמן לידו אחד מספרי מונטין. הוא לקח את הספר בידו ולא יכול להרפות ממנו עד שקרא את כל ששת הכרכים. במציאות הספר הזה ראה פופר-לינקיאוס את רצון ההשגחה, כי הוא הביא לו בגרות רוחנית בגיל צעיר והכניסהו לתוך עולם הרוח של הפי-לוסופים, הסופרים והמדינאים הקלאסיים והמודרניים. ספרו זה של מונטין פיתח את הרגשותיו המוסריים של פופר במידה רבה ולמד אותו להתיחס ביראת כבוד לכל אדם בתור פרט ולכל חיי אנוש. רושם עצום עשה על פופר הפילוסוף הצרפתי הגדול הזה אשר, עם היותו אדם עשיר, לא הבדיל אף במשהו בין אינדיוידואום לאינדיווידואום, יהיה אשר יהיה מצבו בחברה. והודות לספר זה זכה פופר להכיר גם את וולטר, האדם הנערץ ביותר בעיניו. דמותו הרוחנית של וולטר כפי שהיא מתוארת בספרו של פופר, פותחת לנו פתח מפולש לתוך נשמתו של פופר עצמו

ומפיצה אור בהיר על כל השקפותיו.

„אין איש בכל תולדות התרבות שיתיחסו אליו בבוז ובביטול כמו אל וולטר", אומר פופר-לינקיאוס. והלאה: „העולם כפוי-טובה לוולטר, מחרפים אותו בלי להכיר את הישגיו. אחרי מונטין לא היה כוולטר שריסן את הפראות, הקנאות וחוסר הסבלנות של עמי אירופה; ותודתם היא, שכיום מרגילים את הנוער לבזות את זכרו."

ועתה מן הראוי לציין כי אין פרוזדור יותר טוב שעלול להכניסנו לתוך היכל „הפאנטאסיות של ריאליסטן", מאשר ספרו של פופר „וולטר", ואין כמוהו שיש בכחו להשרות עלינו אותה רוח הרצינות הדרושה לקריאת הספורים האלה, שחלק מהם נראים לנו אולי בקריאה ראשונה כמבדחים ומתלוצצים. אך, יותר מבדיחה עלינו לחפש ב„פאנטאסיות של ריאליסטן".

באוטוביוגרפיה שלו מספר פופר, שמעולם לא עלה בדעתו לפרסם את הפאנטאסיות שלו, כי לא העיז לחשוב אפילו שבקרבו נמים כשרונות פיוטיים. אולם לחץ פנימי כביר הכריח אותו לתת בטוי פיוטי לרגשותיו ולכל היצרים שתססו בקרבו, על אודות אישים, מאורעות, מצבים ותהליכים שונים בחברה האנושית. במקום אחד באוטוביוגרפיה שלו הוא מספר: „ידידי מצאו בי את השכל השנון והחריף, אך לא חום לבבי ודמיון פיוטי".

את מיטב שנותיו בילה פופר-לינקיאוס בקרון הרכבת ובבית המלון. למען יוכל לכלכל את עצמו היה נאלץ לנוע ולנוד ממקום למקום עם המצאותיו הטכניות ולרגל עסקיו האחרים שלא הכניסו לו אף כדי מחיה הגונה. וגם הפאנטאסיות שלו נוצרו בזמן הנסיעה כשגופו היה שבור ורצוץ. והוא מעיר: „כדי לשמור על רוחי הפרודוקטיבי,

הייתי נאלץ להתגבר בכח על עיפותי הפיסית ועל כל הדאגות המטרידות".

פופר עסק באמנות הפיוט 33 שנה לערך — משנת 1865 עד 1898 — בהפסקות גדולות ובזמנים קשים מנשוא בשבילו. הוא החליט לפרסם את הפאנטאסיות בשעה שרע ומר היה לו מכל הבחינות. רוב המולי"ם דחו את הדפסת הספר באופן מוחלט, עד שמצא סוף סוף אדם אשר הבין לרוחו, וזהו ק א ר ל ר י י ס נ ר, המו"ל מ ד ר ז ד ן, שהוציא אחרי כן עוד כמה ממיטב ספריו. המחבר והמו"ל באו לידי הסכם שכל אחד ישתתף במחצית ההוצאות על הספר. ומענין הדבר שפופר אמר למו"ל כי הוא משוכנע שהספר לא יִמָכר ואף לא ישגיחו בו מבחינה ספרותית; אולם הוא טעה.

כפי שכבר הזכרנו נאלץ העולם להעריך את פופר מצד המדעים המעשיים והטכניקה. והנה, בהופעת הספר „פאנטאסיות של ריאליסטן" — בשנת 1899 — תחת הפסוידונים ל י נ ק י א ו ס, הכריח פופר את העולם להכירו גם מצד אחר הרחוק כל כך מפופר איש המדעים המדויקים — מצד הדמיון והבטוי הפיוטי. הספר „פאנטאסיות של ריאליסטן" הכה גלים בעולם השירה והפיוט בצאתו לאור, ועורר גלי אהדה וידידות מצד אחד, והתנגדות ושנאה מצד שני. עתונאים וסופרים מכל העולם ספרו ותארו את ההפתעה הבלתי צפויה, שנתגלתה כברק מן השמים, מעטו של אדם אשר לכאורה היה רחוק מכל דמיון ופיוט.

הספר הזה נדפס בעשרים מהדורות לערך, ונקרא באוסטריה וגרמניה בהתענינות רבה במשך שלושים ושלוש שנה.

העתונות האנטישמית באוסטריה יצאה בחירופים וגידופים נגד הפאנטאסיות ומחברן. היא יחסה את תוכן

הספר לרוחו „העברי האוריינטאלי" של פופר-לינקיאוס. מענין גם לציין כי הויכוח סביב הספר חדר עד לתוך הפרלמנטים. ה„גרמנים הלאומיים" תקפו את הספר בפרלמנט האוסטרי ודרשו להחרימו „מטעמים מוסריים". וכתוצאה מן האינטרפלאציות החריפות הוחרם הספר על ידי השלטונות, אולם ההחרמה רק הגבירה את התיאבון לקריאתו. ומאחר שבקהל הרחב נתקבל באהדה ובהוקרה, נאלצה ממשלת אוסטריה לבטל את האסור והספר נשאר במרכז ההתענינות עד שהיטלר ונושאי כליו השתלטו על המדע, האמנות והספרות בגרמניה ואוסטריה. „הפאנטאסיות של ריאליסטן" הושמו ביחד עם ספרי פופר-לינקיאוס האחרים על המדורה והושמדו על ידי הנאצים.

החידוש שבפאנטאסיות במובן האמנותי הוא, כפי שפופר בעצמו מדגיש, שאין הן מטפלות כלל בנושאים שכבר כתבו עליהם לפניו — כמו למשל דקאמרון של בוקאצ׳יו, או אלף לילה ולילה. הנושאים בספרו של פופר הומצאו על ידו באופן חפשי בהחלט. ועלינו לזכור איפוא כי כל המאורעות, המצבים, הדמויות — חוץ מן השמות והדמויות ההיסטוריים כמובן — וכמעט כל הבעיות שאנו פוגשים בפאנטאסיות, הנם פרי רוחו של המחבר. מענין לציין כי בתור נושאים לחלק גדול מהפאנטאסיות — החלק הששי בערך — שמשו חלומותיו של פופר עצמו; והוא אומר כי „אין זאת בעיה בלתי מענינת, להכריע אם אפשר לזקוף את פיוטי החלום לזכותו של המחבר, כמו הרעיונות שנתהוו בהקיץ". ופופר-לינקיאוס מסביר לנו, כי אין כל ספק ששני מיני היצירות — זו שבחלום וזו שבהקיץ — שייכות לאותו מחבר גופו ואין ליחסן למישהו אחר. אבל, הוא מוסיף, מכיון שגם אנשים פשוטים, בלתי מלומדים ובלתי

כשרוניים, רואים בחלומם לעתים קרובות דמויות דראמאטיות שונות, הרי כשרון הפיוט בחלום קטן בערכו מאשר זה שבהקיץ ובמלא ההכרה. על כל פנים, סובר לינקיאוס, כי דרגה גבוהה של השכלה ותכונה אינדיווידואלית נעלה הנן בודאי הגורמים לחלומות בעלי מובן ומשמעות; ובכלל אפשר להניח לדעתו, כי בהתאם ל„אני" שבאדם, כן גם חלומותיו. עיצוב החלומות בשעת מסירתם מחדש תלוי בכשרון אמנותי גרידה.

כמה קטעים מן הפאנטאסיות נכתבו ברוח השירה הסינית ובצורתה, וגם חוברו באותה צורה. לדברי פופר, עשה זאת, לא כדי להבליט את כושר הסתגלותו לסגנון הזר, אלא אך ורק מתוך אהדה עמוקה ומתוך צורך נפשי לתת בטוי להוי הסיני — הספרותי והתרבותי — וכן משום שכמה הרגשות ורעיונות בחלקים הסיניים שבפאנטאסיות, יכלו לקבל לבוש מוחשי רק בצורה סינית. „תכונותינו לשורר, יותר מדי קרות הן", סובר פופר.

מי שלקח את ספר הפאנטאסיות בידו וקרא בו, נוכח בודאי לדעת כי בספורים אלה — ובמיוחד בטראגיים שבהם — מורגשת מעין קרירות ולשון יבשה. החמימות והעסיסיות השירית חסרה בהם כמעט כליל. ואמנם על תופעה זו דובר הרבה בהערכות השונות על הספר. ומענין כי הדעות נתפלגו: יש אשר מצאו בזה קורת רוח, ואחרים התיחסו לקרירות הזאת באי-שביעת רצון. פופר מודה בעצמו בדבר הזה, אבל רואה בו חידוש ומדגיש כי תופעה זו אינה מקרית. הלשון היבשה והקרירות המיוחדות במינן של הפאנטאסיות, התהוו ביודעים ובמחשבה תחילה, אף על פי שהבחירה בצורה זו נובעת מתוך טבעו של המחבר. פופר-לינקיאוס גמר אומר לתת בטוי **אנטרופומורפיסטי** הפוך

לאופן כתיבתו; זאת אומרת לתאר את התהליך האנושי בצורה שחוקר הטבע מתאר את תהליכי הטבע. בדרך כלל נהפוך הוא הדבר: המשורר מכניס בכונה תחילה מתהליכי הנפש לתוך חזיונות הטבע ומפיח בהם רוח וצביון אנושי. נשאלת השאלה מה דחף את פופר-לינקיאוס לעשות אחרת ולשורר באופן כל כך קר? ואמנם מענינת הסברתו של פופר על הסגנון המתון והמרוכז שבפאנטאסיות, ולהכרח באנטרופומורפיזם ההפוך הנ"ל:

„מאורעות טראגיים המבוצעים על ידי דמויות בני אדם, מדכאים אותי במידה כזאת, שאיני יכול אפילו להיות נוכח בהצגת מחזה-תוגה, ואם בכל זאת אני עושה זאת, הרי אז יכול אני להקשיב למשחק רק מתוך עקת-לב נוראה; לקרוא זאת יותר קל לי, אולם גם בקריאה מצער אותי הקונפליקט הטראגי. וכל זה למה? מפני שאני רגיל — כמו כל יתר האנשים כמעט — ליחס מראש רצון חפשי (למשחקים) — אם איני חושב על הדבר — ולכן מענות אותי המחשבות: „מה רעים הם בני האדם! והרי יכלו להיות טובים".

אכן, בדברי עדות אלה יש לחפש את בחירת סגנון הפרוטוקל בפאנטאסיות. בתור אדם טוב שאינו יכול לסבול — לא לראות ולא לשמוע — את הרע, יצא פופר-לינקיאוס מנקודת השקפה כי אין בני האדם עושים מה שעושים מרצונם החפשי, אלא כל מעשיהם נובעים מחוקי ברזל שבטבע שאינם ניתנים לשום שנוי. וכך יוצא שאין האנשים אשמים במעשיהם, כי הם יכולים לעשות רק כך ולא אחרת. ולכן נראים לנו החלקים הדראמאטיים של הפאנטאסיות כמעין דין וחשבון על תוצאות איזה חקירה במדעי הטבע, אשר שם בודאי אין מקום לדבר על רצון חפשי. אבל עוד אין זאת אומרת, כי זוהי באמת השקפת עולמו הפילוסופית

של פופר-לינקיאוס; מי שמכיר את דעותיו השונות בעולם הרוח והמחשבה לא יכול בשום פנים להניח זאת. מיהו, ההנחה הנ"ל, אשר לפיה אין להם לבריות רצון חפשי, שימשה לפופר רק בתור נחמה. הוא ניסה במידת מה להצדיק את מעשיהם הרעים של בני תמותה ולהסיר את האחריות הגדולה הרובצת עליהם. אמנם לבסוף מודה פופר בעצמו כי אין להסתפק ב„נחמה" כזאת.

בספור „אותות הכוח", מתגלות לנגד עינינו שתי תופעות רציניות מאד בחברת בני האדם אשר פופר-לינקיאוס נותן להן בטוי חי. אחת מהן היא המוסיקה אשר הוא אהב מאד והיתה לו הבנה גדולה בה. ועל כן לא יעלה על דעתו של מישהו להניח כי יחסו אל אמנות זו היה שלילי. אבל אפשר כמובן להשתמש בה לרעת החברה, והכוונה היא כאן למארש.

המוסיקה יש בכחה לעדן את נפש האדם ואולי גם לרכך את יצריו במידה מסוימת, אף על פי שפופר-לינקיאוס אינו משלים עם סברה זו. אולם מצד שני עלולה היא להפוך את האדם לחמר גלמי ולגזול ממנו את עצמותו האינדיווידואלית. את רצונו העז של פופר לפתח באדם את עצמותו המיוחדת לו, הספקנו כבר להכיר בפרקים הדנים על הבעיה הסוציאלית. ואולם פופר-לינקיאוס מקפיד על עצמותו של האדם גם בשטחים אחרים שנראים לנו להיות בלתי חשובים.

אנו רואים בספור זה את השפעת המוסיקה גם על בעלי חיים: „אף סוסו של המלך לא יכול היה לעמוד בפני עצמת הריתמוס, והניח את רגליו על הקרקע לפי חוקיו" ואם לגבי הסוס כך, על אחת כמה וכמה לגבי האדם.

בתעמולתם של הנאצים, למשל, שיחק ומשחק הצד

„המוסיקאלי" תפקיד חשוב. זוכרני יפה את אספות העם שהנאצים ערכו בשנים הסמוכות לעליתם לשלטון. לאחר שאלפי האנשים היו ממלאים את האולמים מפה אל פה, היתה מתחילה פרשת „המוסיקה". התזמורות הנאציות שניגנו מארשים צבאיים רועשים, הספיקו ללוש את ההמונים במשך זמן מסוים ולהפכם לבצק ממש. כרגיל, היה הנואם — ה„פיהרר" — מופיע באולם רק כשעה ויותר אחרי הזמן המיועד לנאומו; ובאותו רגע היו כבר ההמונים „מעובדים" על ידי כח הריתמוס במידה כזאת עד כי כלם נהפכו לגוש אחד המחוסר הכרה ורצון חפשי. כמובן שחמר אנושי מהופנט כזה הנו כחומר ביד היוצר; אפשר לסחוט ממנו בנקל — על פי רמז קל — מחיאות כפים, קריאות צהלה סואנות והסכמה מלאה לכל דבר שהמנצחים על המארש דורשים. ובצדק שם פופר-לינקיאוס בפי הסוברן בספורו „על מה הם שמחים בעצם" — את הדברים האלה: „זוהי לדעתי תרועת הנצחון העליונה של המוסיקה, הפיסגה של מוסיקה פרוגראמאטית, האפשרית בכלל; ורק בזה מונח ערכה הגדול בשביל החינוך המדיני של האזרחים..."

אכן, זוהי באמת „תרועת נצחון עליונה" כי, אם ברצונו של דיקטאטור זה או אחר לשלול את כח החשיבה מבני האדם ולבטל את עצמותם הרוחנית, הרי המארש הנו בודאי האמצעי הבדוק ביותר. קולע אל המטרה גם בטויו של פופר בספור שהזכרתי זה עתה, באשר הוא אומר כי על ידי השפעת המוסיקה כופתים האנשים איש את רעהו ומניחים במו ידיהם את החבל סביב לצואריהם.

כפי שפופר מספר לנו הרי כבר בחינוך הנוער דואגים „להכשרה" מוסיקאלית, ובאופן כזה מכינים את הילדים לקראת התפקידים החשובים המחכים להם בבגרותם.

בפאנטאסיה: „על מה הם שמחים בעצם", ראינו את התפקיד שהמוסיקה והזמרה ממלאים בגני הילדים, וכיצד הן מונעות בעד הילדים מלחשוב על משחקם, מפני שהם נאלצים להשגיח מתוך עינויים נפשיים כיצד למלמל את השיר... פופר-לינקיאוס התנגד באופן נמרץ למשחקים ההופכים את הילדים לבובות אוטומטיות. הוא רצה שכל ילד יפַתח את עצמותו לפי טבעו ומזגו הוא; ולא כל שכן שזאת היתה שאיפתו לגבי הגדולים.

אין כל ספק כי אותו האיש-הגבור בספור „אותות הכוח" שלא נכנע לכוח האדיר של המוסיקה ולא צעד על פי צו הריתמוס, מסמל את פופר-לינקיאוס עצמו. כמובן שמועטים הם האנשים אשר יכולים להתפאר בתכונה נפשית עצמאית כזאת.

בתור אילוסטראציה להשפעת המַרש אף על אנשים בעלי נפש גדולה, רצוני להביא כאן כמה שורות מן הספור היפה „לממשלת המרש" מעטו של גאון השירה העברית החדשה, המנוח ח. נ. ביאליק:

«כל הבוקר פעמוני דברי שיר, וזה כחצי שעה שאני יושב אצל שולחן-עבודתי, העט רועד בין האצבעות — והגליון שלפני עודנו לבן כולו. עדיין לא הכרעתי, מה דמות אערוך להגיון לבי ומה משקל אתן לו. החרוזים אמנם רצים אלי צמדים-צמדים מאליהם, מוכנים ומזומנים לרתום את עצמם ב„מרכבתי", ואולם רגלם איננה עוד רגל ישרה. בועטים הם, הצמד האחד מנתר אמפיברכית והשני רוקד כנגדו דקטילית.

„האין זה סימן מובהק, כי תאומים מתרוצצים בקרבי?"

— אמרתי עם לבי על סמך הנסיון — „אם כן יפה לי ולהם שֶׁהִיָה שעה אחת קודם הכתיבה. השירה טעונה דעה צלולה". ובהניחי את העט מידי, העתקתי מושבי אל החלון הפתוח, ואני יושב ומעשן פפירוסא ומסתכל החוצה...

עודני הוגה והנה מקהלת נוגני צבא, נוצצת כולה בכלי נחשתה, באה פתאם לאחד הרחובות, ילדים רצים לפניה ואחריה, ותרועת מרש עליז וצוהל, רחב הד ושאון, מפוצצת ובאה עמה. החצוצרות הריעו במלוא רוחב גרונות נחשתם והתף והמצלתים מלאו אחריהם ברעם וגבורה.

אל אויר החול של השכונה השתפכו פתאם קלוחי זמרה עזים וכבירים, שזרמו בכוח מפיותיהם הנוצצים והרחבים של צנורי הנחשת ומלאוהו רוח חג ועליצות.

לא הגיעה המקהלה לחצי השכונה וקולות המרש הציפו באיתנים את כל מלואה, את החצרות ואת הבתים ואת כל האויר מסביב, עד אפס מקום. הכל נגרף בשאון גליהם ודבר לא עמד בפניהם.

אנשים ונשים וטף קפצו ויצאו אל הפתחים ואל השערים, אומנים ופועלים נדחקו והוציאו ראשם ורובם בעד החלונות, משרבבים עצמם משם, כנחשים ממאורותיהם כלפי חוץ, פוערים פה ושותים בצמא מן האויר את פסוקי הזמרה העזים, המפורשים, הקצובים, שחוזרים ונשנים בנעימה אחת כמה פעמים, וכל פעם עוז חדש וזהר חדש להם.

בעוד רגע — ואני מתבונן, והנה השכונה כלה, היא וכל מלואה, מדעת ושלא מדעת, הולכת ונעשית שותפת בזמרת המקהלה:

זה בעל-הבית החשוב, העובר על המדרכה ממולי, הוא, וגם השני הבא אחריו, וגם השלישי, וגם הרביעי — כלם פסיעותיהם נקצבות לפי קצב המרש.

עוד מעט, והנה גם המגרה צורחת, והמעצר מתעטש, ומכונת-התפירה מקשקשת, והפטישים מתחבטים לפי קצב המרש.

מקץ עוד רגע, והנה גם התגרן והרוכל מכריזים על סחורותם לפי קצב המרש.

וגם השפחה, שומע אני, קרצפה בחדר-הבשול את קדרתה, והמשרת חבט בחצר את הכסתות ואת השטיחין, והאם בחדר-הילדים נדנדה את עריסת תינוקה, והזקנה היושבת בשער על האצטבא סרגה עניבות פוזמקה ונענעה בצינורין — לפי קצב המרש.

דומה, שאפילו שעטת הסוסים ושקשוק הכרכרות של השכונה מכֻוָנים לקצב המרש.

וברי לי, כי גם כלי-השעות אשר בחיקי האנשים האלה, וגם הלבבות אשר בחזותיהם, ידפקו עתה גם הם את דפיקותיהם בלאט לפי קצב המרש!

כל הקולות וכל התנועות שבשכונה נצטרפו פתאם למרש והיו למקהלה אחת.

עדר! — התרגזתי בלבי על אלה, שטעיתי בהם רגע אחד קודם — די לרעם מרש אחד שיפל עליהם פתאם בגבורתו, להכחיד מנפשם כרגע את כל עצמיותם. הנה עברה עליהם ברעש זמרת צבא מפוצצת — ואיה עתה נעימי הנפש המיוחדים, קורטובי הריתמוס אשר להם, להם לבדם? אין פליטה ואין זכר! המקהלה באיתנה בלוע בלעה את כלם כבלוע הלויתן את הדגה הקטנה. מעתה בטוח אני, משול ימשול המרש ומלוך ימלוך כל היום, ואולי ימים רבים, בשכונה. ומנוס לא יהי עוד מפניו.

„לא!" — באתי בלבי לידי מסקנה — „האנשים האלה אך בהמה בבקעה המה להם. העצמיות הגמורה, זו שאינה

כנעת ושאינה נבלעת ושאינה בטלה באלף, אך נחלת יחידי סגולה היא, חלק אלוה ממעל למשוררים בלבד".

בעוד רגע כשחזרתי לשלחני — והנה היתה לי עלית הרוח. מתוך הנאה מסותרת — לא נקיה, באמת, גם משמץ גאוה — על „שאין חלקי כהם וגורלי ככל המונם", שרתה, כנראה, עלי השכינה, ו„חלק אלוה ממעל" שבי נגלה בכל כחו. החרוזים היו מתגלגלים מתחת עטי כעדשים, וכלם עליזים, וכלם פזיזים, וכלם מאירים ושמחים כנתינתם מיד המוזה.

ברוך אלהי השירה! הגיון לבי מצא סוף־סוף את לבושו הנכון והיחידי...

אך מה השתוממתי, בהעיפי לבסוף עין על הכתוב— והנה אין שם מאום לא מן הדקטילוס ולא מן האמפיברכיא, אלא כולו מקשה אחת: כ ו ר י נ ק י — כ ז ה ש ל ק צ ב ה מ ר ש".

הספור המצוין הזה של ביאליק מתאר בבהירות רבה את שלטון המרש ואת נסיגת עצמאות האדם בפני חוקי הריתמוס שלו; והוא יכול גם לשמש לנו כעין „הודיה עצמית" של מחברו.

הדקטילוס והאמפיברכיא שהתרוצצו בנפשו המקורית והעצמית של המשורר ודרשו ממנו: „שוררנו!" נדחקו לאיזו פנה נשכחת בנפש הגאון. המלה האדירה של המרש הכניע לבסוף גם את ביאליק שלנו, והוא נוצח... ה כ ו ר י (Trocheus) המונוטוני אינו אלא פרי קצב הריתמוס על פי צו המרש.— אולם לא כך הדבר אצל פופר. בפאנטאסיה „אותות הכוח" נאמר במפורש כי הוא אסר על כל חזיונות הטבע — ובודאי שגם על המרש — לפעול עליו בלי נטילת רשות קודם לכן. ואנו נראה הלאה כיצד מושל פופר־לינקיאוס

באופן עצמאי גם ביתר שטחי הנפש והרוח. עתה מענין היה להתבונן בדמיון המפליא בין „לממשלת המרש" של ביאליק לבין „אותות הכוח" של פופר. אולם מה רב הוא המרחק בין הסגנון התוסס שבראשון לצורה המתונה והשלוה שבשני. בו בזמן שביאליק הרוגז — והנכנע לבסוף — קורא לכל הקהל הצועד על פי חוק המרש: „ע ד ר . . . בהמה בבקעה...!" אומר פופר-לינקיאוס למלך כי אין לו כל בקשה אליו... כן, פופר-לינקיאוס הוא מושל אבסולוטי בממלכתו ולכן טבעי הוא אצלו הטון השלו והבטוח.

את הבעיה הרצינית יותר רואים אנו בסוף הספור של „אותות הכוח" בו נאמר: „צורך פנימי דחף אותו להיטיב את בני האדם ולדרוש את אשרם, אבל האשימוהו כי הוא מחפש רק את תועלתו העצמית..." פופר מתכוון בודאי בדברים אלה אל ר ו ב ר ט מ א י י ר, שדברנו עליו בפרק הראשון של ספרנו. לינקיאוס כואב כאן את כאבו המר של מ א י י ר אשר נתן לעולם אוצר יקר, אך אלה שהועמדו „מטעם ההשגחה" לפקח על המידות מצאו כי הוא מטורף. טראגדיה אנושית גדולה צפונה בדברי פופר-לינקיאוס אלה. ולבסוף „הפיל המלך את עצמו על המרבד ובכה". אנו, החיים בימי אפלה שעוד לא היו כמותם, אי אפשר לנו אחרת מאשר להתיחס אל דברים אלה כאל נבואה לעתיד לבוא, כי כיום רחוקים עוד המשתלטים על החברה האומללה מהצורך להשליך את עצמם על הקרקע להכות „על חטא" ולבכות על פשעיהם הנוראים, ולחזור בתשובה.

החיים שבשכבות העליונות של החברה מתוארים במדה מספקת בפאנטאסיה „על מה הם שמחים בעצם". הספור הזה עורר בהרבה אנשים מחשבות והרהורים שונים,

ואמנם אי-אפשר שקריאת החומר שבו לא תשאיר רושם כביר על הקורא. ספרים עבים אפשר היה לכתוב על פי הרוח שבה מסופרים המאורעות והענינים בסיפור זה. הנה לדוגמה, קבלת פני הרקטור והפרופיסורים הגאונים ובעלי שם עולמי של האוניברסיטה, על ידי אחד הסוברנים. ודבר זה מעורר את השאלה: איזה תפקיד על האקדמיה ואנשיה למלא בחברה, ומה בכלל חשיבותם של אנשי המדע במדינה? ומענין היה לדעת, במה שונה עמדתו החברתית של המשורר או המשכיל מן המאה ה-13 או אפילו ה-17 לבין המלומדים המודרניים של המאה ה-19 וה-20? כידוע היה היחס של אנשי החצר ויתר האצילים הרמים אל איש המדע, עוד לפני פחות משלוש מאות שנה, כאל פוקר ומכשף, או כאל ליצן. רב היה מספרם של אנשי המדע שהועלו על המדורה מפני שעסקו בתורתם המסוכנת לשמה. ומה היה אז המשורר? בדחן! מתפקידו היה לשמח את אנשי החצר ביצירותיו הפיוטיות וגם ליצור שם „מצב רוח מרומם“. הנסיכים, השרים והמלכים הזמינו מאת המשורר חרוזים כמו שהזמינו סנדלים אצל הסנדלר. ומובן כי אל פיטנים כאלה התיחסו בדרך כלל מתוך לעג וביטול. ובאמת רק מועטים היו מבין השכבות העליונות בתקופה שלפני ההשכלה, שידעו להעריך כראוי את אנשי הרוח. ומה כיום? האם השתנה המצב העלוב הזה לגבי אלה השוקדים על ספריהם כמו העש? כן, כלפי חוץ נשתנו אולי פני הדברים במקצת; אבל למעשה לא עלה בידי האינטליגנציה להאציל מרוחה על מבנה החברה. במשך 200 השנים האחרונות לא הצליחו האקדמיות לתפוס את מקומן הראוי להן בחברה. ולמה? על השאלה הזאת נותנת הפאנטאסיה של פופר תשובה ברורה... הפרופי-סורים ואנשי המדע ברובם הגדול התרחקו מן החברה

והסתגרו בתוך ארבע כתליהם וחשבו שאין זה לפי כבודם להתערב בענינים שלא נוגעים לטהרת המדע. תפקידם אחד היה: עוד ספר! ועוד כרך! הם אמרו כנראה למלא את העולם בנייר מודפס ומכורך. והסכנה מאיימת באמת כי הספרים, — אשר לרובם נעדרת כל מקוריות — שהגיעו כבר למספר אסטרונומי יגזלו מאת האדם את האויר לנשימה.

במשך עשרות השנים האחרונות היינו עדים לחזיון טראגי לאין ערוך: אנשים מחוסרי כל נימוס ותרבות, ורחוקים בתכלית מכל ערכי המוסר, הופיעו באירופה, נעשו למנהיגים והפכו מליוני בני אדם לעדר. ומדוע בא לנו כל זה? מפני שבתקופתנו מלמדים ומחנכים את הנוער להעריץ רק גבורים וגאונים מחוסרי כל מצפון, ולא את הטוב שבאדם. הנוער לועג כיום לכל מוסר ומידות טובות; התכונות האלו שפלות ופסולות הן בעיניו... כן, אנו הגענו כבר אל קצה-גבול ההשחתה המוסרית. ומה מעציב הדבר שהנוער הורגל להתיחס בהערצה לבורים שהכריזו את עצמם למנהיגים ושעברם מוכתם בדם ומלווה בשוד ורצח. מה נשאר עוד בלב הנוער בשביל אנשי מדע תמימים? יחס של בוז!

ומה מקוריים הם דברי פופר-לינקיאוס בפי אחד הסוברנים: „האנשים האלה (המלומדים) מתכופפים מטה בפנינו כמו הגמל לקבל משא, ואומרים האח! עוד יותר מן המשא המתוק! עוד יותר מאותות הכבוד! יש לנו עוד די מקום על חזינו בשביל הרבה יותר!"

ואכן, משא מתוק באמת... תוארים ואותות כבוד הם המה הקובעים כיום את עמדתו והשקפתו של המשכיל כלפי המדינה והחברה. המלומד או הפרופיסור צריך רק להביע את הסכמתו ולויאליותו למשטר הקיים ותיכף יבוא על

שכרו. ימטירו עליו כל מיני סרטים, ברזלים ויתר המתכות עד אפס מקום על חזהו ועל צוארו. והאם יתואר הדבר שפרופיסור מכובד, העטור בסָריה שלמה של תוארים וענוד במידאליות מכף רגל ועד ראש, יהא מסוגל להבחין בין אור לחושך?

פופר לינקיאוס שהיה נאמן לרעיונותיו ולהשקפותיו במשך כל ימי חייו, ושלא הוריד את ראשו בפני שום שר ושליט — לא רק אותות כבוד לא קבל, אלא ידידיו המסורים היו נאלצים לקבץ נדבות עבורו כאשר הגיע לעת זקנה. זהו השכר שהחברה שלמה לו בעד כל אשר נתן לה בהעשירו את התרבות האנושית בערכים חיוניים.

*

עתה עוברים אנו אל אחת הממלכות המיסתוריות ביותר בעולם הנפש, שפופר-לינקיאוס חדר אליה בעיניו החוזות אף בתוך גנזי נסתרות, וזהו: החלום.

עד כמה שידוע, לא שיחק החלום מעולם תפקיד כל כך חשוב בפילוסופיה בכלל ובפסיכולוגיה בפרט. בדורות הקדומים הביטו על החלום לרוב כעל סימפטום מבשר רעות. ואף בתקופות יותר מאוחרות לא יחסו לחלום כמעט כל חשיבות מדעית, מעשית או עיונית. ואולם בהופעתו של הפרופ׳ זיגמונד פרויד על הבמה של מדע הנפש, נשתנה היחס — מבחינה מדעית — אל החלום. יוצר הפסיכואנאליזא, הנחשב לניוטון של תורת הנפש, מצא, ביחד עם התרופה לפסיכוזא ונוירוזא, גם את המפתחות למיסתרי החלום וחשיבותו בשביל המדע הרפואי בכלל.

ואמנם, מה שמענין אותנו כרגע היא הפאנטאסיה „בחלום כמו בהקיץ". בספור זה רואים אנו דמיון מפליא לתורתו של פרויד על החלום ופתרונו. ברגע הראשון אמרתי

לעצמי כי יתכן שפופר-לינקיאוס הושפע על ידי פרויד; אך לא יכולתי להסתפק בהשערה זו כי, כפי שהטעמתי לעיל, בדה פופר את ספוריו באופן חפשי בהחלט או שחלם אותם. ולכן אין ליחס לאף אחת מן הפאנטאסיות שום השפעה; הן מקוריות כולן, ומהראשונה עד האחרונה הנן מתנת המוזה. קשה להניח כי פופר-לינקיאוס הושפע מתורת החלום של פרויד גם מטעם אחר: עובדה היא כי הפאנטאסיות הופיעו לאור לפני שפרויד פרסם את ספרו „פתרון החלום", ועצם כתיבתן חלה כ-35 שנה לפני הופעת ספרו של פרויד. לכן לא פיקפקתי יותר, וברור היה לי כי השפעתו של פרויד לא יכלה להגיע אל פופר-לינקיאוס. אולם לבסוף חשבתי שמא נהפוך הוא הדבר... ואולי הטביע פופר את חותמו על תורת החלום של פרויד. אבל גם ההשערה הזאת לא היתה נכונה. והנה חבורו היפה והמענין מאד של הפרופ׳ פרויד: „המגע שלי עם פופר-לינקיאוס" — אשר מפאת חשיבותו הגדולה לעצם הענין אני מוסר אותו כאן — מאיר לנו באופן בהיר את הקשר שבין שני גדולי העולם ותורתם המשותפת.

ועתה נתבונן נא בדברי פרויד המאלפים על פופר-לינקיאוס במאמרו הנ"ל [1]:

«היה זה בשנת 1899 כאשר ספרי „פתרון החלום" כבר היה מונח לפני, כשרשום עליו התאריך המוקדם של המאה

---

1) Sigm. Freud: Meine Berührung mit Josef Popper-Lynkeus (Zeitschrift "Allgemeine Nährpflicht" Gedenknummer, Februar 1932 Wien; Freud: Gesammelte Schriften Bd. XII).

החדשה. החבור הזה היה תוצאה של עבודה בת ארבע עד חמש שנים, שהתהווה בדרך לא רגילה.

והיה זה בזמן שנתמניתי למרצה למחלות עצבים באוניברסיטה ונסיתי לפרנס את עצמי ואת משפחתי שגדלה במהירות, על ידי מתן עזרה רפואית למכונים „עצבנים", שהוו חלק גדול יותר מדי מחברתנו. ואמנם התפקיד נראה להיות קשה יותר משצפיתי. שיטות הטיפול הנהוגים לא הועילו בודאי כלום, או הועילו רק מעט מאד. היה איפוא צורך לחפש דרכים חדשות. אבל כיצד לעזור בכלל לחולים, אם חסרה ההבנה בסבלותיהם או בגורמי תאניותיהם? אני חפשתי לכן במרץ רב אחרי אחיזה והוראה אצל החכם שרקו (Charcot) בפאריס ואצל ברנהיים בנאנסי. ונראה היה לי כי תגליתו של חברי יוסף ברויר בוינה, תפתח דרך לסיכויים חדשים להבנה ולהשפעה ברפוי.

הנסיונות החדשים האלה הביאו עמהם את הוודאות, כי החולים שהיו ידועים לנו בתור עצבנים, סבלו במובן ידוע מהפרעות פסיכיות, ולכן היה צורך לטפל בהם באמצעים פסיכיים. תשומת לבנו נאלצה לפנות אל הפסיכולוגיה. מה שמדע הנפש מבתי הספר הפילוסופיים יכול היה לתת, היה כמובן מצער ובלתי שמושי לשם מטרתנו. עלינו היה למצוא מחדש את השיטות ואת תנאיהן העיוניים. אני עבדתי בכיוון זה לראשונה יחד עם ברויר, ואחרי זה באופן בלתי תלוי בו. לבסוף נעשה זה חלק מהטכניקה שלי, שדרשתי מאת החולים להודיע לי בלי הסתר דבר מכל מה שעבר דרך חושיהם, וגם מהרעיונות שאת זכות קיומם לא הבינו הם בעצמם ואף היה מכאיב להם להודיע זאת.

אם נענו לבקשתי, ספרו לי גם את חלומותיהם, כאילו היו אלה מאותו המין של שאר מחשבותיהם. והיה

זה רמז בהיר להחשיב את החלומות האלה כמו את שאר הפרודוקציות המובנות. אולם הם לא היו מובנים, אלא משונים, מבולבלים ואבסורדיים, כפי שחלומות הם בעצם. ולכן היו נידונים מטעם המדע כפירפורים ריקים וחסרי ערך באורגן הנפש. אם צדקו החולים שלי, אשר בעצם נראו כמבקשים לחזור אחרי האמונה בת אלפי שנים של האנושות, כי אז העמדתי בפני התפקיד של „פתרון חלום" שיוכל לעמוד בפני בקורת המדע.

כמובן שמתחילה לא הבינותי מחלומותיהם של חולַי יותר מן החולמים עצמם. אולם כאשר השתמשתי לגבי החלומות האלה, ובמיוחד לגבי חלומותי אני, באותה השיטה שהשתמשתי בה כבר בנסיונותי בנוגע להתהוויות פסיכיות אבנורמיות אחרות, עלה בידי להשיב על רוב השאלות אשר דרשו פתרון-חלום. וכאן אפשר היה לשאול הרבה: ממה חולמים? למה חולמים בכלל? מאין נובעות כל התכונות המיוחדות המבדילות בין החלום למצב הער ועוד בדומה לאלה. על כמה מן השאלות קל היה לתת תשובה, והן גם שמשו כאישור לדעות שהובעו מכבר; אולם אחרות דרשו הנחות שונות לגמרי על מבנהו ואופן העבודה של האפאראט הנפשי שלנו. יש וחלמו על ענינים שהעסיקו את הנפש במשך היום בהקיץ, או חלמו כדי לרכך את תנודות הרגש שרצו להפריע לשינה, בכדי שזו תמשך באין מפריע. אולם למה צריך היה החלום להראות כה משונה, מבולבל ומלא שטות ולהראות כמתנגד לתוכן המחשבה בהקיץ, אם הוא עסק באותו החומר גופו? בודאי היה החלום רק תחליף של פעולה מחשבתית נבונה, וניתן להפתר, ז. א. להתרגם. אבל מה שדרש הסבר היתה העובדה של הסילוף שהתחיל את פעולת החלום בחומר השכלי והמובן.

סילוף-החלום היתה הבעיה הקשה והעמוקה ביותר של חיי החלום. ולהסברתה נוצר הדבר שהעמיד את החלום בשורה אחת עם התהוויות פסיכו-פאטאלוגיות אחרות וגילה אותו כפסיכוזה נורמאלית של האדם. נפשנו, אותו האינס-טרומנט היקר, שבאמצעותו אנו מחזיקים בחיינו, אינה אמנם יחידה שלווה וסגורה בתוך עצמה, אלא דומה יותר למדינה מודרנית, ועל הגוש בעל השאיפות התאוותניות וההרסניות הקיים בה, להכנע לכוחה של שכבה עליונה המיושבת בדעתה. כל מה שמשתקשק בחיינו הנפשיים וכל מה שבא לידי בטוי במחשבתנו, הם התולדה והנציגות של היצרים השונים שנתונים לנו בקונסטיטוציה הגופנית שלנו. אולם כל היצרים האלה ניתנים להדרכה ולחינוך באופן שוה, וכן אינם נשמעים לדרישות העולם החיצוני והחברה האנושית. אחדים מהם שמרו על אופיים המקורי הפרוע. ולוא היינו מרשים להם כי אז היו מפילים אותנו בלי ספק לבור שחת. לכן פיתחנו בנפשנו אירגונים המתייצבים למכשול בפני בטוי-היצרים. ומה שמופיע מן המקורות של כוחות היצרים בתור רחש-משאלה, מוכרח לעמוד לבחינה בפני האינסטאנצים הנפשיים העליונים שלנו, ומה שלא יעמוד בבחינה ידחה ולא יורשה להכנס לתוך ההכרה. כן, לעתים קרובות אין נותנים דריסת רגל למשאלות אלו אפילו לסף ההכרה, וזו אף אינה יודעת מאומה מקיומם של מקורות היצרים המסוכנים. ואז אנו אומרים כי הרחשים נדחו מן ההכרה ונמצאים רק בתת-ההכרה. ואמנם, אם מצליח הרחש הנדחה להתפרץ באיזה מקום אל ההכרה או אל ההטלטלות (Motilität) או לשניהם, אזי אין אנו עוד נורמאליים, ומתגלית בנו שורה שלמה של סימפטומים נוירוטיים ופסיכוטיים. העמדת המכשולים וכן דחית היצרים מעל סף ההכרה עולים לחיינו

הנפשיים בכוח גדול, והיינו רוצים להנפש מעבודה זו. מצב השינה בלילה נראה להיות הזדמנות טובה בשביל זה, כי השינה מביאה בכנפיה את הפסקת הפעולות המוטוריות. הסיטואציה נראית בלתי מסוכנת ולכן אנו מקילים מן החומרה של הכוחות המשטרתיים הפנימיים שלנו; אמנם אין אנו מסירים אותם לגמרי, כי עלינו לדעת שתת-ההכרה אינו ישן לעולם. ועתה עושה הרפיון מן הלחץ את פעולתו. מתת-ההכרה הנדחק עולות משאלות, אשר בשינה למצער יוכלו למצא את הכניסה אל ההכרה פתוחה. לוא הכרנו את המשאלות הללו, היינו מתפלצים מפאת תכנן, הפרזתן העוברת כל גבול ואף על אפשרותן בכלל. אולם זה יקרה רק לעתים נדירות, ואז מתעוררים אנו חיש מהר בפחד. בדרך כלל לא יוודע החלום להכרתנו כמו שהתבטא באמת. כוחות המשמשים מעצורים — הצנזורה של החלום, כפי שיכולנו לכנותם — אם גם לא היו במצב ער לגמרי, הנה גם לא ישנו שינה מלאה. הם השפיעו על החלום כאשר הוא נאבק למען בטויו במלים ובתמונות והרחיקו מתכנו את הפוגע ביותר. דברים אחרים שינו עד לבלי הכירם, קשרים אמיתיים התירו והכניסו קשרים מזוייפים, עד כי מהזית-התאוה הישרה והברוטאלית של החלום, נעשה הימנו החלום כפי שהופיע לפנינו ושאנו יכולים להזכר בו, ושהנו גם פחות או יותר מבולבל, וכמעט תמיד משונה ובלתי מובן. החלום וסילוף-החלום הם איפוא, הבטוי של הפשרה, והעדות של הסכסוך בין הרחשים והשאיפות שאינם משלימים זה עם זה בחיינו הנפשיים. ואל נשכח כי אותו התהליך ואותו משחק הכוחות המבאר לנו את חלומו של האדם היָשֵׁן הנורמאלי, נותן לנו את המפתח להסברת כל התופעות הנוירוטיות והפסיכוטיות.

אני מבקש סליחה על שעסקתי עד כה כל כך

הרבה בי ובעבודותי בנוגע לבעיות החלום; אולם זה היה תנאי הכרחי בשביל הדברים הבאים. הסברתי לסילוף-החלום נראתה לי לחדוש, כי לא מצאתי בשום מקום דבר מה דומה לזה. והנה, כמה שנים אחרי זה (אינני יודע להגיד אימתי), באו לידי „הפאנטאסיות של ריאליסטן" מיוסף פופר-לינקיאוס. אחד הספורים שבספר זה נקרא „בחלום כמו בהקיץ", שעורר את תשומת לבי הרבה אליו. איש אחד היה מתואר בו, אשר יכול היה להתפאר כי מעולם לא חלם דברי הבל. חלומותיו יכלו להיות פאנטאסטיים כמו האגדות, אולם לא עמדו בסתירה כזאת לעולם הער שאפשר היה לומר בודאות, כי „הם בלתי אפשריים או אבסורדיים כשלעצמם". זאת אומרת, אם לתרגם את הדברים לשפת הבטוי שלי, כי אצל האיש הזה לא יצא לפועל סילוף-חלום. וכשנודעה הסיבה להעדרו, הרי ממילא אפשר היה להכיר גם את סיבת התהוותו. פופר נותן לאיש שלו הגיון מלא ביסוד סגולתו המיוחדת הוא שם בפיו: „בהרהורי כמו בהרגשתי, שולטים סדר והרמוניה, מבלי אשר יתנגשו זה בזה... אני אחד הנני, בלתי מחולק; האחרים הם מחולקים, ושני חלקיהם: ערות וחלום, עורכים כמעט תמיד מלחמה ביניהם". ולהלן על פתרון החלומות: „ודאי שאין זה תפקיד קל, אולם בתשומת לב מסויימת, צריך החולם להצליח בזה תמיד. ומדוע אין אתם מצליחים על פי רוב? נראה שיש בחלומותיכם דבר מה נסתר, משהו בלתי צנוע המיוחד במינו, ומין סודיות בהוויתכם, אשר קשה לבטאה; ולכן נראים חלומותיכם לרוב בלי מובן, ואף מתנגדים לשכל. אולם לאמיתו של דבר, אין זה כך כלל וכלל וגם לא יכול להיות כך, כי סוף סוף האדם הוא תמיד אותו האדם אם בהקיץ או בחלום".

זה היה איפוא, אם לוותר על טרמינולוגיה פסיכולוגית, אותו ההסבר של סילוף-החלום שאני הוצאתי מעבודותי על החלום. הסילוף היה קומפרומיס, דבר בלתי ישר מטבעו ותוצאה של סכסוך בין חשיבה והרגשה או כמו שאני אמרתי, בין הכרה לנדחק. ובמקום שקונפליקט כזה לא היה קיים, ולא היה צריך להדחק, לא יכלו החלומות להיות משונים וטפשיים. באותו אדם אשר לא חלם אחרת מאשר חשב בהקיץ, השליט פופר את אותה ההרמוניה הפנימית, שמטרתו היתה, בתור מתקן סוציאלי, להתקין בגוף המדינה. ואם המדע אומר לנו, שאדם כזה אינו בנמצא או אינו בר-קיימה, על כל פנים נוכל לומר, כי עד כמה שאפשרית התקרבות למצב אידיאלי כזה, הרי מצאה את התגשמותה באישיותו של פופר עצמו.

והנה השתלטה עלי תבונתו, מפגישה זו אתו, במידה כה גדולה עד כי התחלתי לקרוא את כל כתביו: על וולטר, דת, מלחמה, חובת ההזנה הכללית, ועוד; וכך הלכה ונוצרה לנגד עיני באופן בהיר, תמונה של האדם הגדול-הפשוט, שהיה הוגה ומבקר, ויחד עם זה אוהב האדם טוב-הלב וריפורמאטור. אני חשבתי והרהרתי הרבה על זכויות האינדיוידואום שהוא נלחם למענן ושגם אני הייתי רוצה לסייע לו בזה. אהדה מיוחדת משכה אותי אליו, כי גם הוא הרגיש בצער את המרירות שבחיי היהודי ואת הריקנות שבאידיאלים התרבותיים הנוכחים. אולם אני בעצמי אף פעם לא ראיתיו. הוא ידע על אודותי על ידי מכרים משותפים, ופעם היה עלי לענות לו על מכתבו אשר בו ביקש איזו אינפורמאציה. ואמנם אני לא בקרתי אצלו. חידושי בפסיכולוגיה הפרידו בינינו. ועל פי רוב כאשר התקרבתי לאיש שכיבדתיו ממרחק, מצאתי את עצמי כנדחה

על ידי אי-הבנתו לזה שנהיה לי לתוכן חיי. יוסף פופר הרי בא מעולם הפיסיקה; הוא היה חברו של ארנסט מאך. לא רציתי שהרושם המשמח על הסכמת שנינו בנוגע לסילוף החלום יתקלקל, ולכן דחיתי את ביקורי אצלו עד שהיה כבר מאוחר; ולא נשאר לי אלא לברך את פסלו בפארק של בית העיריה שלנו«.

אחרי קריאת המאמר המצוין הזה של הפרופ׳ פרויד, מתגלית לנגד עינינו מחדש כל האוירה העגומה בה בילה פופר-לינקיאוס את מיטב שנותיו, ושוב מופיע לפנינו קרון הרכבת של המחלקה השלישית אשר בו נאלץ להעלות על הנייר את פניניו היקרות שהשתפכו מעמקי נפשו כממעין חי. והנה, כפי שפרויד העיר לי באחד ממכתביו אלי, לא הושפע פופר ממנו ולא הוא מפופר, אלא שבנוגע לבעית החלום ופתרונו, הגיע כל אחד מהם באופן עצמאי לתוצאות שוות ולהסכמה משותפת. ואמנם, מוסיף פרויד במכתב הנ״ל, שכל זה הוא לשבחו של פופר-לינקיאוס. ונכון מאד הדבר; כי פופר נתן לנו את הפתרון לבעית החלום, מבלי לעסוק במקצוע זה באיזו אוניברסיטה ומבלי שתהא לו האפשרות לבדוק באופן מדעי את בעית החלום באיזו קליניקה מודרנית במשך שנים רבות.

ויצויין כי פופר-לינקיאוס אינו רק קובע לנו אמת מדעית בפאנטאסיה „בחלום כמו בהקיץ«, אלא הרבה יותר מזה. הוא גם קובע כאן מעין היגיינה שמתפקידה לשמור את בני האדם ממחלה המכונה: חלום רע. והרֶצֶפט שלו בספור הנ״ל הוא: הֱיֵה טוב וסלחני; מחול לאדם שחטא נגדך, אף אם משוכנע הנך כי הצדק אתך. ואם כה תעשה, „יתקרר מזגך החם«.

נפלאה היא גם האנאלוגיה בין דברי פופר-לינקיאוס

ופרויד: „תת-ההכרה אינו ישן אולי אף פעם", אומר הפרופ׳ פרויד. ואת אותו רעיון מביע פופר-לינקיאוס בפאנטאסיה „בחלום כמו בהקיץ" בלשון זו: „המצפון מעכל בקצב אטי מאד, ואולי לעולם לא!"

*

מעולמו הקטן של האדם, מנפשו, עוברים אנו עתה אל העולם הגדול, אל האוניברסום, אל המאקרוקוסמוס.

פופר-לינקיאוס הראה לנו בפאנטאסיה „בחלום כמו בהקיץ" את נפש האדם הפנימית, אשר בהרבה מובנים היא דומה לגוף חברתי או מדיני אחיד וסגור בעצמו. והנה בספורו „זעקת פחד העולם" מגלה לנו פופר את האוניברסום בצורתו האינדיווידואלית ואת פרצופו האמיתי המעורר זוועה בלב כל יצור אנושי. וכמו שפרויד מצביע על היצרים המזיקים בנפש האדם אשר עלולים להמיט שואה עלינו אלמלי ניתן להם להתפרץ אל ההכרה, כך מראה לנו פופר-לינקיאוס באופן בהיר אף את נשמת התבל הסובלת קשות מאותם הגורמים. אולם בעוד שבקונסטיטוציה הנפשית של האדם צפונים יצרי חבלה, שכל אופיים וקיומם נראים לנו במידה מסוימת כמופשטים, הנה בתסביך הנפשי של העולם הגדול, נפגשים אנו ב„יצרים" המופיעים לנגד עינינו בלבוש יותר מוחשי. היצרים האלה של המאקרוקוסמוס נקראים בפאנטאסיה הנ"ל: אסון ופשע העולם. ופופר מזהיר את האנושיות כולה ואומר, שאם נרבה להוסיף על היְלָלות, המכאובים ועל החימה העצורה בנפשו של העולם, כי אז תארוב לנו הסכנה האיומה: „עתיד העולם יוכרח להחנק בשפע של מכאוב!" ואם לדבר בלשונו של רוברט מאייר, הרי אף אטום מן האנקות הממלאות את החלל אינו הולך לאיבוד בנפש

העולם; הכל נשמר. ויתכן שהוא רק משנה את פרצופו: מחום ל„לחץ" ולהפך. וראה, לגבי נפש האדם אומר פופר שהמצפון מעכל בקצב אטי מאד; ומאידך נראה שמצפון העולם אינו מעכל כלל לדעתו... והנה, אף דברי נבואה אלה של פופר-לינקיאוס הובעו בימי פריחת הליבראליזם של המאה ה-19; וכבר אז הוכיח כי קרוב הוא היום שבו יסיר העולם את המסווה מעל פניו ויראה את פרצופו האמיתי. ומי האמין לו אז כי כבר בימינו יתחילו יצרי החבלה — אסון ופשע העולם — של נפש העולם לשלוט על האנושיות? נכון, „השמש מרככת אמנם את פחד העולם ומשלה אותנו בנקל על דבר פרצופו האמיתי". יש כאן רמז בהיר לתקופת הליבראליזם של המאה ה-19 שסינוורה את עיני האנושיות מלראות את המציאות כמו שהיא. ב-1886 אמר פופר לינקיאוס בספרו „הנסיך ביסמארק והאנטישמיות" את הדברים האקטואליים האלה: „בסוף המאה ה-18 אמרו הבריות: „אנו חיים בתקופה של השכלה", ועל הזמן הזה צריכים להגיד: „אנו חיים בתקופה ההולכת ומתפתחת לפוליסונריה בקנה מידה רחב מאד". המקור של תקופת ההשכלה בסוף המאה העברה היה פאריז, והשורש של הכיוון הרוחני שציינתי עתה ושמתבטא במעשי בליעל (Polissonnerie) זהו ברלין. עתה נבין את דברי פופר-לינקיאוס בפאנטאסיה „זעקת פחד העולם": „רק חשכת הלילה הוא האור האמיתי המאיר את העולם ומראה מה נכון ומה אמת". בלילה האין-סופי שאנו נתונים בו בשעה זו, „גילה העולם את פנימיותו" ונבואת פופר-לינקיאוס נתמלאה במלואה. ולבסוף לא נשאר לנו אחרת מאשר לחזור על דברי לינקיאוס ולשאול: „כאשר נאנחת רוח הלילה ונאנק פחד העולם, היכן נסתתר

אנו בני האדם"?

היכן?

בתקופה שלנו הצליח פרויד לגלות את תת-ההכרה שבנפש האדם; וידע נאה עולם, כי פופר-לינקיאוס הציץ לא רק לנשמת האדם והחברה, אלא עלה בידיו להסיר את המסווה אף מעל הנפש מלאת-הכתמים של האוניברסום. כן, פופר-לינקיאוס גילה את תת-ההכרה של נשמת העולם.

היהודי ויהדותו

מ ד י נ ה   י ה ו ד י ת   ס ו ב ר נ י ת

פופר-לינקיאוס בתור בן הגטו, ודאי ינק הרבה בילדותו מן המעיין היהודי העתיק. ואמנם היהדות הטביעה את חותמה על כל אופיו והויתו, ועל כל מפעלי חייו, במישרין ובעקיפין.

פופר-לינקיאוס היה יהודי בעל תפיסה לאומית-קוסמופוליטית, והוא מופיע לפנינו כנציגה הקלאסי ביותר של השקפת העולם הנבואית בישראל. היהודי יוסף פופר איחד בנפשו את הסינתזה הנפלאה של אנושות ויהדות. והפלא ופלא: בתור קוסמופוליט בעל היקף רחב, מציע פופר-לינקיאוס פתרון לאומי דוקה לבעיה היהודית והפתרון הוא כולו ריאלי ואנושי. כן, פופר-לינקיאוס דורש לא פחות מאשר מדינה יהודית ס ו ב ר נ י ת כדי לפתור את בעית היהודים החמורה; ואת זאת הבין בתקופה שהציונות היתה עוד בחיתוליה ובזמן שהרצל עוד לא חלם אפילו על מדינה יהודית.

בספרו: „הנסיך ביסמארק והאנטישמיות" שהופיע בשנת 1886, — כלומר, אחת-עשרה שנה לפני הקונגרס הציוני הראשון — כותב פופר-לינקיאוס בין השאר את הדברים הבאים שאקטואליותם רבה בימינו אלה דוקה:

„הסבה האמיתית לגאווה (של העמים לגבי היהודים) המחוסרת כל רגש של צדק, טמונה בעובדה ההיסטורית כי זה זמן כה רב שאין ליהודים בשום מקום על פני כדור הארץ מדינה עצמאית משלהם... אל אומה שאין לה מדינה משלה מתיחסים כמו אל רוַק זקן אשר לא מילא כביכול את יעודו הגברי, ושאינו נחשב לכן „לאיש שלם" לעומת זה שהקים לעצמו משפחה... ומאחר שמדינה יהודית אין, ונוסף לזה גם חשיבותה של נפש האדם כמעט שאינה ולא כלום, לכן מתיחסים אל הגזע היהודי בשלמותו מתוך רגש שפלות ומביטים על היהודי ממש כמו על אסופי המחוסר בית; לאדם כזה — ויהא אפילו הטוב ביותר — נותנים להרגיש כי מום דובק בו..."

ועתה העיקר שבדברי פופר-לינקיאוס:

„לוא יכולנו לתאר לעצמנו כי תקום באיזה מקום מדינה יהודית, כי אז בודאי היינו מרגישים מיד רספקט מצד העמים בפני הכוח הפוליטי הזה". פופר-לינקיאוס רואה את התרופה היחידה לחיסול האנטישמיות ביסוד המדינה העברית, ותהא זו אפילו לא יותר גדולה מאיזה קאנטון שווייצרי. גם על צורת המשטר במדינה היהודית הוא מדבר; והוא חושב בפשטות כי לשם הגדלת רגש הכבוד אל המדינה היהודית מן הראוי להעדיף אפילו את המונרכיה על הריפובליקה. בזה עולה הוא, הקוסמופוליט והדימוקרט על הקיצוני ביותר במחנה הציוני. כן, אם האינטרס היהודי דורש ליסד מונרכיה במדינת היהודים הרי הוא, לינקיאוס מצדד בזכותה.

עד כמה קשור היה בעמו ובסבלו נווכח אם נדע כי פופר דרש מלכות ישראל, כתר מלוכה ממש בעד האומה העברית, באותו זמן כאשר היהודים החלו ביתר מרץ לפרוק

מעליהם את עול היהדות ולהטמע בין הגויים. מענינים עד מאד הם דברי פופר אלה:

„ומתוך איזה כבוד היו מביטים על הצירים, שהמדינה היהודית היתה משגרת לבירות אירופה, וביחוד כשהיו מופיעים במדים בפני השרים האירופיים. ואיזה יחס היו מעוררים לו ידעו שליטי אירופה כי מספר כזה וכזה של אנשי צבא עומד לרשותה של המדינה היהודית, היודע להלחם ולהדוף התקפה... ואז היה כל עלבון ליהודי לא רק פעולה בלתי מוסרית שבנקל עוברים עליה לסדר היום, אלא היתה זאת רֶקלמציה של משפטי העמים... המדינה היהודית היתה בודאי משחקת תפקיד חשוב — למרות שטחה הקטן — בפוליטיקה הבין-לאומית. ורק העובדה כי אין מדינה יהודית קיימת, אשר בכוחה להגן על היהודים בארצות פזוריהם, היא היא המאפשרת תנועות שנאה נגדם...“

ופופר-לינקיאוס מעיר הלאה: „אחרי קריאת הדברים האלה יגידו בודאי האנטישמיים באירוניה: טוב, ילכו להם היהודים וייסדו לעצמם את מדינתם ואנו לפחות נפטר מהם. אבל מי שחושב כך אינו אלא טועה, ומי שתופס את הדברים בצורה כזאת לא הבין את עצם הענין. בקשר להקמת מדינה עברית לא דובר כאן כלל על הגירתם של כל היהודים מארצות אירופה, אלא על ההסתכלות ביחס ליהודים המפוזרים לעומת הלא-יהודים, במקרה שמדינה יהודית היתה קיימת. ובדיוק כמו שיש לגרמנים, המתגוררים מחוץ לגבולות גרמניה, אחיזה במדינה הגרמנית, מפאת השתייכותם הלאומית, כך היה הדבר גם לגבי היהודים שבכל העולם“. ולבסוף אומר פופר-לינקיאוס: „א נ י מ א מ י ן כ י א פ י ל ו כ ל ה י ש ג י א ר צ ו ת ה ב ר י ת ש ל א מ ר י ק ה ה ע כ ש ו י י ם ה י ו ב ו ד א י כ א י ן ו כ א פ ס ל ע ו מ ת

אלה שהיהודים היו מראים לנו במדינתם".

בדברים אלה משתקף יחסו של פופר-לינקיאוס אל היהדות באופן בהיר למדי. כפי שראינו היתה השקפתו על בעית היהודים חיובית בהחלט והוא התנגד באופן נמרץ לטמיעה היהודית. בספרו „הנסיך ביסמארק והאנטישמיות" הנ"ל הוא כותב: „יש אומרים ליהודים «שיַעשו לנוצרים»; אחרים מיעצים להם «שיסגלו לעצמם נימוסים»; ויש גם כאלה הסוברים «כי על היהודים להתבולל יותר באריים»... ועוד ועוד". אבל פופר מזהיר ומוכיח את היהודים בספרו הנ"ל במלים אופיניות אלו: „התבונה עצמה היתה צריכה להגיד ליהודים, כי מי שמבטל את עצמו, גם יבוטל במהרה על ידי האחרים וכבודו ירד פלאים... נראה הדבר כי היהודים אינם מעריכים כראוי את הסכנה הצפויה להם מן התנועה האנטישמית... והאם אין היהודים רואים כיצד חית הטרף חורקת שיניה?..." וכל זאת אמר והוכיח פופר-לינקיאוס לפני יותר מחמשים שנה.

ועתה מענין לדעת מה היה יחסו של פופר אל הציונות. ואמנם התשובה על שאלה זו אינה קלה כל עיקר. ברור כי היהודי הגדול הזה, כפי שהכרנוהו מדבריו הנ"ל על היהדות, לא היה יכול להתנגד לתנועה הציונית; אבל האמת היא כי הוא גם לא התפעל ביותר ממנה. התנועה הלאומית הזאת ביהדות לא עשתה עליו רושם מיוחד; אף על פי שהתיחס אל הציונות תמיד באהדה גדולה. ומדוע באמת לא משכה את לבו התנועה הציונית? מפני שפופר-לינקיאוס לא ראה בציונות את הכוח הממלכתי הכביר והנמרץ הדרוש בעליל לפתרון שאלת היהודים כפי שהוא הבין את זה. ומכל דבריו נראה כי הוא החשיב את הציונות רק בתור גורם לאומי בעל צביון פילאנטרופי. והוא, החוזה הגדול,

שחשב לפתור את שאלת היהודים — כמו את שאלת החברה בכללה — באופן יסודי ועל בסיס הומַניטארי, היה משוכנע כי על פי שיטה פילאנטרופית אי אפשד לפתור שום בעיה באופן ריאלי וסופי, והנה מה שאמר פעם לעת זקנתו:

„את התנועה הציונית מברך אני באהדה רבה, כי היא מגבירה את ההכרה העצמית של היהודים החסרה להם בדרך כלל, ומסייעת בלי ספק להתפתחות תרבותם המיוחדת במינה, וכשרונותיהם הטבעיים הטמירים... אני מביט בעין יפה על תנועה כזאת אצל כל עם ועם, אם גדול ואם קטן. ואם אפילו התנועה הזאת לא תשיג יותר מאשר התפתחות שירי-העם, הרי גם בזה יעשירו את התרבות העולמית".

דברים אלה כשלעצמם מבהירים גם כן במידה רבה את יחסו לציונות. פופר-לינקיאוס שכאב את כאב היהדות כל ימיו ואשר חזה מראש את כל הקאטאסטרופה האיומה שבאה על היהדות בימינו, לא ראה בציונות גורם רציני להצלת היהדות בפני אבדון. הציונות היתה בשבילו — כפי שראינו מדבריו — רק מכשיר להתפתחות ההכרה הלאומית ושירי-העם ביהדות, והוא פופר מברך אותה כמובן מפני שהציונות היא תנועה לאומית ביהדות והיהדות היא משפחתו; וכפי שאמר פעם „מתענין האדם במשפחתו הוא באופן מיוחד".

אכן, פופר-לינקיאוס היה מחונן בסגולה בלתי מצויה כמעט והיא: להכיר ולהחשיב את החיוב בכל מקום. הנה הזכרתי כבר בפרק על הבעיה הסוציאלית, מה עזה ונמרצה היתה מלחמתו נגד הסוציאלדימוקרטיה; הוא בז לשנאת חנם שזו זרעה בצורת מלחמת מעמדות, והוא ביטל ופסל לגמרי את דרכיה ורעיונותיה בתור פתרון לבעיה הסוציאלית. ובכל זאת לא פעם הביע פופר-לינקיאוס את אהדתו

לתנועה הסוציאלדימוקראטית. והיתכן דבר שכזה, ישאל השואל? כן, אצל פופר-לינקיאוס יתכן כזאת. והטעם הוא, משום שאדם זה התיחס בכבוד ובהוקרה לכל פרוגרס אנושי בלי להתחשב על חשבונו של מי יש לזקפו. והנה יכול מישהו להיות המתנגד החריף ביותר לסוציאלדימוקרטיה, ובכל זאת יש להודות כי תנועה זו עשתה דבר מה. הרבה הישגים סוציאליים שמהם נהנים בני האדם בהרבה ארצות עד היום, יש לזקוף על חשבונה ואת ההישגים האלה ידע פופר-לינקיאוס להחשיב.

ואמנם, באותו רגע שמדינאי אנגליה העלו על הפרק את הקמתה של המדינה היהודית ב-1917, נשתנה גם יחסו של פופר-לינקיאוס אל הציונות. הויכוחים בפרלמנט האנגלי על בעית המדינה העברית ויסודה בשנה הנ"ל, עוררו בלבו של פופר-לינקיאוס אמונה גדולה בתנועה הלאומית; הוא האמין אז כי על שכם הציונות הוטל התפקיד הנעלה להקים סוף סוף מחדש את המדינה היהודית אחרי 2000 שנה. באותו פרק זמן לערך לימד סנגוריה על הנוער הציוני בפני המתקיפים המתבוללים, ואלה הם דבריו: „אם מותר לסרבים — בתור עם קטן עם מדינה קטנה כל כך — להיות סרבים ואפילו ל מ ו נ י ג א ס י ם (אזרחי „מדינת" מ ו נ א ק ו שמספרם לא עולה על 25 אלף) להיות מוניגאסים, למה זה יהא אסור ליהודי להרגיש את אותו הדבר? ה א ם י צ ר ב ש ב י ל ו ה ט ב ע ח ו ק י ר ג ש א ח ר י ם? והאם לא מובן אם, אחרי כל מה שאירופה עשתה לו במשך מאות בשנים, מתגעגע אף הוא אחרי פינה משלו אשר שם יוכל לנוח ממנה? הוא כבר בער במידה מספקת על המדורות וגם עברו עליו פוגרומים ועלילות דם לאין שעור. ולכן

טבעי הדבר שירצה להגיד לאירופה הצבועה וצמאת-הדם: די לי ממך...״

*

את אהדתו לציון הפגין פופר-לינקיאוס בצורה נאה סמוך למותו כאשר השאיר בעזבונו את ספריתו העשירה לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. הבשורה הזאת נתקבלה על ידי הקונגרס הציוני ה-12 (בשנת 1921 בקארלסבאד) מפי הפרופ׳ היינריך לווה בתשואות סוערות.

האדם וערכו בישראל

באישיותו של פופר-לינקיאוס התאחדו לסינתזה הרמונית אחת הרבה גורמים אשר יראו בודאי בעיני האדם של המאה העשרים כסותרים זה את זה. פופר מופיע בפנינו כסוציאליסט ויחד עם זה כאינדיוידואליסט מובהק אשר נפש אחת ויחידה עולה בערכה לדעתו על כל התרבות כולה, הוא היה קוסמופוליט מאין כמוהו וזה לא הפריע לו כלל מהיות יהודי לאומי, נאמן לעמו ולדרוש בשבילו מדינה יהודית סוברנית. ויתר על כן; אף על פי שהיה דימוקראט, אולם למען הגברת הכבוד למדינה העברית הוא דורש בשבילה אפילו צורת שלטון מונארכיסטי.

כיצד לישר את הסתירות האלו? ואמנם הן מתישרות מאליהן אם נאיר אותן באור היהדות המקורית. בפופר-לינקיאוס, על תכונותיו, השקפותיו, מוסריותו וכל חייו, מורגש במידה גדולה לאין ערוך אותו האור הנצחי וכל אותו התסביך התרבותי והמוסרי של עם ישראל המיוחד במינו והשונה תכלית שנוי מכל הערכים הרוחניים והתרבותיים של שאר עמי העולם. ולא לחינם אמר אלברט איינשטיין כי בפופר-לינקיאוס התגלם המצפון של דורו. — ומשום כך מן הראוי להראות בדוגמה אחת או

יותר, את האנאלוגיה המפליאה בין יסוד תורת החברה — האדם והתבל — של האומה העברית ובין תורתו של פופר-לינקיאוס המקבילה לה ואשר נחצבה גם היא מאותו יסוד.

והרי לפנינו המאמר הקלאסי של המשנה:

„לפיכך נברא האדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו אבד עולם מלא; וכל המקיים נפש אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא... ולהגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו. לפיכך חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם" (סנהדרין, ל"ז). ואת המושג „בשבילי נברא העולם", מפרש רש"י: „חשוב אני בעולם".

דברים אלה של המשנה אינם בשום פנים סתם פראזות אלא הם מהוים את היסוד המוצק של השקפת עולם התופסת את האדם כמו שהוא במציאותו. בספרו „האינדיווידואום" מביא גם פופר-לינקיאוס את המאמר הנפלא הזה של התלמוד. ונראה הדבר כי הרעיונות שבדברים אלה שמשו סמל אנושי-אוניברסאלי בשבילו. והנה הערתו של פופר-לינקיאוס לדברי המשנה הנ"ל:

„ביראת כבוד יתבוננו בדברים אלה שאין להם דוגמה בכל הספרות העולמית". מיותר בהחלט להדגיש כי במלים הספורות האלו טמון יחסו של פופר-לינקיאוס אל המוסר החברתי של היהדות בכלל. ומי שמתבונן ברעיונותיו הפילוסופיים השונים יווכח כי הם נובעים במישרין או בעקיפין מן המקור הנ"ל.

הנה כי כן, שתי ההשקפות הקיצוניות — המאט-

ריאליסטית והספיריטואליסטית — אין בידן לענות על שאלות האדם וחייו, מכיון שהן מתכחשות לאחד החלקים של חיי אדם — הראשונה לרוח והשניה לחומר — ורק היהדות, שהיא הסינתזה של חומר ורוח, של פרט וכלל, יש בידה לפתור את הבעיות ולהיות נאמנה לחיים. החברה, לפי האידיאל הישראלי, אינה גוף חסר רות ותכן אלא יחידה הרמונית המורכבת מעולמות רבים ומיסודות שונים המהווים ביחד את השלמות.

וכהרעיון כך גם החוק בישראל. לפי משפט התורה נותנת החברה ליחיד חופש גמור, אלא שחופש זה בכל זאת לא מוחלט אלא רק יחסי, בזה שהחברה אחראית לפרנסת חיי כל יחיד; והחופש המוחלט מונע — כפי שראינו בפרק הדן על הבעיה הסוציאלית — בעד החברה למלא אחרי האחריות הזאת שקבלה על עצמה. את היסוד הזה שבתורת החברה בישראל הבין, מבין כל מתקני העולם של הזמן החדש, רק פופר-לינקיאוס. הוא ראה בעליל לאן עלול החופש המוחלט להובילנו. וכמה מענינים, ובאותה מידה גם קוריוזיים סדרי החברה בימינו, עת מכריזים ערב ובוקר על שויון מוחלט וחופש מוחלט בבת אחת, ושוכחים כי שני אלה סותרים זה את זה: השוויון המוחלט משעבד את ה„אני" את ה„בשבילי נברא העולם", ושולל מאת האדם את סוברניותו האינדיווידואלית היקרה לו מכל יקר; ומצד שני משעבד החופש המוחלט את הכלל ומרעיבו, היות ולפי עקרון זה אין החברה מחויבת להבטיח את קיומו של האדם. בחברה תקינה המבוססת על יסודות הומאניטאריים, יש איפוא להגביל במידה ידועה את האבסולוטיות של שני אידיאלים אלה כפי שאנו מוצאים אותם בתחוקה העברית העתיקה-חדשה.

ואמנם פופר-לינקיאוס מצא גם במובן זה פשרה מצוינת בין החופש המוחלט והשוויון המוחלט. במקום להגביל את כוח שניהם, הוא קבע בשביל כל אחד מהם תקופה מסויימת: בשביל השוויון המוחלט קבע פופר את תקופת השרות במשק המינימום; במשך השנים האלו — 18-30 — לא יוכל איש להתאונן כי אינו נהנה משוויון המוחלט, בעיקר בנוגע לעבודה. ובשביל החופש המוחלט קבע לינקיאוס את שנות החיים מגמר השרות בצבא המזין עד הפטירה. ויצוין בהזדמנות זו כי השוויון המוחלט אינו יתרון כל כך גדול בעיני פופר-לינקיאוס; תכליתו בחיים היא בעיקר כדי לאפשר על ידו אחרי זמן מסויים את החופש המוחלט.

בתורת ישראל מרגישים אנו את החופש הניתן לכל אדם בצורות שונות. לקט, שכחה ופאה, מעשר עני ועוד, הן דוגמאות לאחריות שהחברה הישראלית קבלה על עצמה לגבי כל אדם. השדה שייך אמנם לבעליו, אבל בעלות זו מוגבלת היא וזכותו אינה מוחלטת עד כדי כך, לבלי תת חלק ממנה לעני ולגר. והחשוב שבדבר הוא, כי אין העשיר נותן את הדברים הנ"ל בתורת חסד או צדקת-לב גרידה, אלא העניים לוקחים זאת בזכות.

וכך עובר קו האחדות ההרמונית כחוט השני בהוי הישראלי. מצד אחד כל אינדיווידואום הוא עולם מלא, ומצד שני האוניברסום כולו הוא אינדיווידואום אחד. בכל יחיד ויחיד מתגלם העולם בזעיר אנפין על ידי הניגודים ורב-הצדדים שבו. וההבדל בין אופיו האוניברסלי של היחיד ובין תכונתו האינדיווידואלית של העולם — או של החברה בזעיר אנפין — הוא בזה, שהאינדיווידואום האנושי יודע מטבעו להופיע מאוחד כלפי חוץ בלי להבליט את הניגודים שבו.

אם נצליח להתבונן כדבעי בהווי הישראלי, נראה שגם יחסו של עם ישראל ליתר עמי העולם אינו שונה מיחסו של הפרט והאינדיווידואום אל החברה בישראל. תורת ישראל דורשת מכל יחיד לשמור על עצמיותו המיוחדת במינה והשונה תכלית שנוי מיתר האינדיווידואים. והיות והמוסר הישראלי מחשיב את ערכו של כל יחיד לא פחות מאשר את ערכו של כל האוניברסום, הוא דורש מאת האדם להתימר: „בשבילי נברא העולם". ואותו המוסר הישראלי דורש גם מעם ישראל להרים על נס את סגולותיו המיוחדות במינן והשונות בהחלט מאילו של שאר העמים. עמדה זו של „אתה בחרתנו", תובעת מאת העם העברי להכריז: „בשבילי נברא העולם!" ולהבליט את עצמיותו בחברת העמים. ואולם אין זאת אומרת, שהמונופול הזה ניתן רק לעם ישראל, בדיוק כמו שזה לא ניתן רק ליחיד אחד בחברה. ברור הדבר כי אין המוסר הישראלי מונע בעד עמי התבל מלהצביע על סגולותיהם הם. ובכל זאת רובצת תהום בין תפיסת ישראל ותפיסת ערך החברה לפי רוח גרמניה למשל. כמו שאין ה„בשבילי נברא העולם" מקנה זכות ליחיד ולפרט בישראל להשפיל את ערכם של יחידים אחרים — כי זכות זו הרי נתונה לכל היחידים — אלא אדרבה, לחתיחס אליהם כאל צלם-אלקים, כך אין ה„אתה בחרתנו" של עם ישראל אומר כי עלינו להתיחס אל יתר העמים בביטול ובזלזול. ואם יתקשה מישהו בתפיסת הדברים האלה יזכור נא את הפאטריוט היהודי הגדול ויחד עם זה הקוסמופוליט הגדול מאין כמוהו את הנביא ישעיהו.

בניגוד לרוח ולמוסר הישראלי, יצרו רבותיהם של הנאצים, הדוגלים גם כן ב„אתה בחרתנו" משלהם, ערכים

חברתיים העומדים בסתירה גמורה לכל הגיון אנושי בריא ולכל מוסר. נותני הכיוון בפילוסופיה של הרייך הנאצי, גם כן דוגלים באינדיווידואליות; גם לדעתם יש ערך אוניברסאלי לפרט, אבל אולי רק לאחד או לכל היותר למספר בלתי ניכר. תפקידו של העם לפי ניצ׳ה וחסידיו הוא, כפי שכבר הזכרתי, להוציא מקרבו 5—6 עילאים, גיבורים, אכזריים ואדישים לכל ענוי וסבל. ואולם, אם מנהיגי גרמניה הנוכחית מכריזים על עמם כולו כעל עם של אנשים עילאים, הרי באותו רגע הם מתיחסים אל יתר העמים כאל אומות ממדרגה נמוכה — שניה, שלישית ורביעית במעלה, וכן הלאה. ובניגוד לזה אין דרגות בהווי הישראלי לבדיקת התכונה האינדיווידואלית, לא בחברה של עם מסוים ולא בכל חברת העמים גם יחד.

לאור כל האמור כאן נבין את נפשו הגדולה, היהודית-אנושית, של פופר-לינקיאוס אשר לא מצא כל סתירה במושגים שהזכרתי לעיל; אדרבה, הוא השתדל לצרפם להרמוניה והשלמה. כן, פופר-לינקיאוס מצא אחדות טבעית בין האיגואיזם הפרטי ובין דרישות החברה מצד אחד, ובין הלאומיות — אהבת העם — לבין הקוסמופוליטיזם — אהבת הבריות במובן הרחב ביותר של המלה — מצד שני. את ההשקפה הזאת הוא הביע בספרו הגדול „חובת ההזנה הכללית“ בלשון זו:

„אין להוכיח איש משום שהוא אוהב את לאומיותו, את גזעו או את מולדתו באהדה ובחמימות יותר גדולה מאשר את האחרים או אפילו את האנושיות כולה. כי הרי אין מטילים דופי באיש שדובק יותר במשפחתו מאשר במשפחות אחרות. ומאידך, אפילו הפאנאטיקן הגדול ביותר בשביל תכלית המשפחה, לא ישנא משום כך משפחות

אחרות ולא יזלזל בהן. אולם האהבה ללאום או לגזע קשורה בזמננו בשנאה פרינציפיונית ללאומים ולגזעים אחרים ובבוז לקוסמופוליטיזם כפי שקונפוציוס וגתה יצגוהו".

על זה אפשר להעיר כי אם עמי אירופה עוד לא למדו לאהוב את אומותיהם בלי לשנוא אומות אחרות, הרי זה מראה יותר על פרימיטיביות קדומה ועל פיגור מאשר על תרבות והתקדמות. אל נשכח שבקרב הרבה עמים בלתי מפותחים קיים הריב המשפחתי עד היום; זאת אומרת שמשפחה פלונית יוצאת בחרבה ובקשתה נגד משפחה אלמונית אויבת, ובעצם אין הבדל גדול בין הדרגה החברתית הנמוכה שאופיה מתבטא בריב המשפחה לבין זו המפותחת קצת יותר והנקראת תרבותית כביכול, שצביונה מובע בטבח המשתרע על שטח יותר רחב והנקרא מלחמת עמים.

*

אם נתבונן בתחוקה הישראלית נראה כי כמעט כל חוק הוא בעל ערך מוסרי כשלעצמו. התורה מצווה: „גר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים". החוק פונה לראשונה אל המצפון ואל הלב. אולם, אם לא מספיקים דרכי המוסר למנוע בעד התפשטות הרעה והעוול בקרב החברה, אזי נותנת התחוקה העברית יד חפשית לחוק לפעול בכל חומר הדין. והיהדות, לא רק שאינה מפרידה בין המדע והמוסר — „אוהב מוסר אוהב דעת ושונא תוכחת בער" (משלי י"ב א') — אלא גם לא בין החוק והמוסר. לחוק החסר יסוד מוסרי אין כל ערך אנושי; כפי שאין ערך רב למוסר שלא הושתת על החוק; ההנחה הזאת מורגשת במיוחד במוסר החברתי של היהדות. האדם הישראלי במדינתו העתיקה היה חפשי ועצמאי ויחד

עם זה חברתי. ארץ-ישראל כמדינה אגרארית היתה מבוססת על יסוד רכושני, אבל כאמור היתה הבעלות הזאת מוגבלת, כי בעל השדה והכרם לא היה רשאי לגרש את העני ואת הנצרך מעל שדהו וכרמו. העשיר בישראל חונך ברוח זו, והוא ידע כי אפילו בתוך שלו אין לו שליטה מוחלטת. ורק הודות להגבלה ולקצוץ הזכויות הרוכשניות של העשיר, הצליחה תורת משה לשים גבול אף לעוני. ואף על פי שהתורה אומרת „כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" (דברים ט"ו. י"א), הנה באותה פרשה היא מכריזה „כי לא יהיה בך אביון!". ואין לראות כל סתירה בין שני הפסוקים האלה, כי לפי חוקת התורה מקבל הנצרך את המינימום לכלכלתו בזכות; אבל למרות זאת הוא עודנו בחינת אביון לעומת העשיר החי במותרות. אולם אדם מופקר לרעב לא יתואר בחברה המבוססת על תורת משה, ועל כן באמת „לא יהיה בך" אביון כגון זה. אנו רואים איפוא כי תכנית המינימום של פופר-ליניקיאוס מתאימה בקויה הכלליים לתחוקה הסוציאלית הישראלית, שהיא אינדיוידואליסטית מפאת הרכוש הפרטי שבה, וגם סוציאליטית עקב הדאגה לכל נצרך.

במושג עני ואביון עלינו להבין איפוא אדם שאין המזל מאיר לו פנים לרכוש רכוש ולחיות חיי מותרות ועל כן עליו להסתפק במינימום, ובמובן זה נכון „כי לא יחדל אביון"; אביונים כאלה לעולם לא יחדלו על פי דרך הטבע כי, כפי שהזכרתי לעיל, לא יתואר שבעולמנו זה יהא כל אדם עשיר. ועלינו לזכור, כי בחברת בני תמותה לעולם לא יקום משטר שיוכל להשביע את רצונו המלא של כל איש.

*

מהעבדות לא היתה דעתה של היהדות נוחה כל עיקר. אצל היוונים למשל, שעבדו הנושים את לוויהם, הפכו אותם לעבדים וגזלו מהם את כל זכויותיהם האנושיות, והעמידום מחוץ לחוק; אבל לפי חוקת ישראל לא היה אפשרי דבר כזה. אדם מישראל לא נמכר על אי-תשלום חוב וכדומה. רק אם גנב ולא היה לאל ידו להחזיר את הגנבה לבעליה, יכול היה בית הדין למכרו, אבל גם זה לא יותר משש שנים. ואם חל היובל באמצע שוחרר מיד.

וכיצד מגן החוק הישראלי על העבדים? „וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך, לא תעבוד בו עבודת עבד. כשכיר כתושב יהיה עמך...“ (ויקרא כ״ה, ל״ט — מ׳) הווה אומר כי על אדוניו להתיחס אל עבדו כאל אדם.

כפי שאמרנו, יכול היה בית הדין למכור את הגנב רק בתנאי: אם לא היה לאל ידו להחזיר או לשלם את הגנבה. דבר זה מראה שהחוק התחשב באפשרות כי הגנב בצע את העברה מתוך אונס, וכי מצבו החמרי הרע דחפוהו לצעד כזה. שלמה המלך אומר בפירוש: „לא יבוזו לגנב כי יגנוב, למלא נפשו כי ירעב“ (משלי ו׳, ל׳).

אדוניו של העבד הוכרח לשלחו לחפשי אם פגע בו לרעה, כלומר, אם הכה את עינו או את שניו וכו׳, ואם הכה אותו והוא מת תחת ידו אזי קבל אדוניו עונש מות. לפי התלמוד אסור לאדון להאכיל את עבדו במאכלים יותר גרועים מאשר הוא עצמו אוכל; אם הוא שותה יין טוב עליו לתת מזה גם לעבדו וכו׳. ויותר מזה: אם אין לו יותר מכר אחד, הוא מחויב לתתו לעבד שיניח את ראשו עליו. הנה כזה הוא היחס אל עבדים לפי תורת ישראל. את השיא ליחס זה אנו מוצאים בתלמוד המכריז כי הקונה עבד קונה אדון לעצמו.

היהדות נלחמה בכל מיני אמצעים כדי למנוע בעד קיום העבדות והתפשטותה. ומאחר שמקור העבדות נבע מן המצב הסוציאלי הרעוע, מוצאים אנו בתורת משה הרבה תרופות העלולות להקים את הנופלים: „וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" (ויקרא כ"ה, ל"ה). היהודי היה מצווה לתמוך באחיו וגם בגר ובזרים בכלל ולמנוע בכל מחיר בעד הירידה אל העוני ומזה אל העבדות. לדברים האלה חשיבות גדולה מפני שבהם מתגלים המשברים הפרטיים אשר לפי פופר-לינקיאוס הם המה הגורמים העקריים לירידה סוציאלית איומה. ולעומת זה פוסחים נציגיה הרשמיים והמודרניים של הכלכלה המדינית על המשברים ה„קטנים" האלה, ואין הם מיחסים להם כל חשיבות; הם מדברים רק על משברים כלכליים עולמיים המחריבים במחי יד מיליוני נפשות. צריך להיות ברור עתה, כי המשברים הקטנים של כל יחיד שבחברה האנושית גורמים את המשברים הגדולים ואת הקאטאסטרופות הנוראות הכרוכות בהם. ומה מוזר ובלתי מובן הדבר כי לסוד הגלוי הזה התכחש מדע הכלכלה לגמרי.

וכדאי להדגיש כי העבד העברי לא היה בכלל עבד במובן המקובל של המלה, אלא רק שכיר או פועל, העובד בעד הגנבה או בעד לחמו — אם מכר את עצמו מרצונו הטוב — ועל אדוניו היה מוטל לדאוג לו בכל המובנים במשך הזמן שעבד אצלו.

אמרנו לעיל כי בשום פנים אין העבד מחויב לשרת את אדוניו יותר משש שנים. אולם „אם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני... לא אצא חפשי, והגישו אדוניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדוניו את

אזנו במרצע ועבדו לעולם"; כלומר עד היובל (שמות כ"א, ה׳ — ו׳). אנו רואים איפוא עד כמה שתורת משה בזה לעבדות. אם האדם זלזל בחרותו וביכר את העבדות השפלה על פני החופש הגישוהו תיכף ומיד אל הדלת להטביע אות קלון באזנו לנצח. ואל נשכח כי דברים אלה נאמרו כ-3.000 שנה לפני המהפכה הצרפתית.

מענינים ואופיניים הם דברי ה י י נ ר י ך ה י י נ ה, המשורר הגרמני-יהודי הגדול, בקשר לחוק הנ"ל של תורת משה:

„משה לה רצה לבטל את הרכוש; אדרבה, הוא רצה שכל אחד ירכוש לעצמו רכוש כדי שלא יהפך לעני ומעני לעבד ו ש י ח י ה ב ה ש ק פ ה ע ב ד ו ת י ת. החופש היה תמיד רעיונו העיקרי של המשחרר הגדול, ורוח זו נושבת מכל חוקיו, הנוגעים לעוני. הוא שנא את העבדות בחמה ויותר מכל דבר. ברם, אם העבד, שהחוק שחררו סוף סוף, לא רצה בשום אופן לעזוב את בית אדוניו אזי ציוה משה להביא את בן-בליעל זה, שאינו ניתן לשום תקון לבית אדוניו וירצעו אזנו אל המזוזה." — ועתה האקטואליות שבדברי ה י י נ ה:

„א ו י ה, מ ש ה מ ו ר נ ו, מ ש ה ר ב נ ו, ל ו ח ם ע ל י ו ן ב ע ב ד ו ת, ה ג ש ל י פ ט י ש ו מ ס מ ר י ם כ ד י ש א ר צ ע א ת ה א ז נ י ם ה ג ד ו ל ו ת ש ל ע ב ד י נ ו ה ש א נ נ י ם א ל ש ע ר ב ר א נ ד נ ב ו ר ג!"

והוא מוסיף: „אכן, במקום להלחם נגד דבר שאינו בגדר האפשרות, ובמקום לבטל את הרכוש, שאף משה רק להביאו לידי עמק השווה עם המוסר, כלומר עם חוקי הבינה האמיתיים". דברים אלה של היינה היהודי קולעים למטרה, כי חוקי ההגיון הם המה שמתנגדים לביטול הרכוש.

תורת משה דאגה לא רק לעבדי ישראל — שלמעשה לא היו כלל עבדים לפי המושג המקובל, כאמור לעיל — אלא באותה מידה גם לעבדים ממש — עבד כנעני. היונים והרומאים התיחסו אל עבדיהם כאל בהמות וכאל בעלי חיים חסרי הזכות הטבעית והאנושית להחשב כבני אדם. היחס של העברי אל העבד הלועזי היה צריך להיות אנושי. בישראל היתה קיימת האפשרות לשחרר עבדים זרים, דבר בל יתואר אצל הרומאים. ועד כמה שתורת משה מגינה על העבדים הנכרים מפני מעניהם יעיד הפסוק הזה: „לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם אדוניו. עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו, לא תוננו" (דברים כ"ג). התלמוד מספר כי עבד ברח פעם מחוץ לארץ לארץ ישראל; אדוניו רדף אחריו עד שהשיגו בעיר אחת ביהודה. כאשר נודע הדבר לרבי אמי קרא אליו את בעל העבד והציע לו כי יכתוב גט-שחרור לעבדו, ותמורת זאת יקבל שטר כערך העבד. וכאשר סרב הלז, שחרר רבי אמי את העבד מידי מעריצו בהסתמכו על הפסוק הנ"ל „לא תסגור עבד..."

עד כמה שבתורת ישראל ידו של הצדק הסוציאלי גבוהה מעל האיגואיזם הפרטי, יוכיחו סדרי שמיטה ויובל: את האדמה אי אפשר היה למכור לצמיתות ולהרבות על ידי זה את העניים, אלא רק חכרו את הקרקע למספר שנים עד היובל; והוא הדין לגבי הבתים בכפרים ובעיירות. רק בערים ששם לא היו האנשים קשורים באדמה באופן טבעי כל כך, מותר היה למכור בתים, ואף שם היתה הזכות למוכר לקנות בחזרה את ביתו תוך שנה.

היובל בישראל הִנָה מהפכה סוציאלית שאין ההיסטוריה יודעת דוגמתה. זאת היתה מהפכת-שחרור על

יסוד מוסרי, בלי שפיכות דם. בשנה זו חזר כל איש אל אחוזתו ואל נחלתו. יום הכפורים של כל שנת יובל הפך לחג ולמאורע סוציאלי גדול לאין ערוך. ביום זה הוכרז באופן חגיגי לכל התושבים על החופש כי בא; החובות בוטלו, השדות והכרמים הוחזרו לבעליהם הקודמים, וחיים חדשים התחילו. התורה מְצוה: „והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם. וקדשתם את שנת החמישים שנה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו" (ויקרא כ"ה, ט'—י').

כאשר נחרב הבית הראשון ולא יכלו בני ישראל לקיים את השמיטות ואת היובלות, בוטלה סוף סוף העבדות בישראל לחלוטין: „אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג" (ערכין כ"ט; רמב"ם, עבדים), זאת אומרת כי בימי בית שני לא היו יותר עבדים עבריים בארץ ישראל. ומענין שיוסף בן-מתתיהו (יוספוס פלאויוס) מספר כי הורדוס היה נאלץ למכור את הגנבים לעבדים בחוץ לארץ, מפני שסחר העבדים היה אז בלתי חוקי בהחלט בארץ ישראל.

*

גם לגבי העבודה מוצאים אנו בתחוקה הישראלית את הצדק ואת חוקי ההגיון. העבודה חלה על כל אדם מישראל — „אהוב את המלאכה!", דרשו חז"ל. והם לא רק הטיפו אלא גם קיימו זאת בעצמם. חכמי התלמוד הגדולים, שהאירו בתורתם את דרכי האומה העברית למופת, היו ברובם פועלים ובעלי מלאכה. והדבר הזה יתואר רק מפני שהעבודה נחשבת בישראל לערך חברתי חיובי ממדרגה ראשונה. אחת המצוות הגדולות ביותר, שהיא גם

אחת מעשרת הדברות היא: „ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך!“ (שמות כ׳, ט׳) כל אדם מישראל מצֻוה איפוא לעבוד. ויצוין, כי עוד כאלף שנים אחרי קבלת המצוות האלו, כלומר בימי אפלטון, אריסטו וכו׳ נחשבה העבודה אצל היונים והרומאים — עמי הקולטורה הגבוהה של ימי קדם — לבזויה המתאימה רק לעבדים. לעומת זאת אומר התלמוד: „גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה“ (נדרים מ״ט). ובכלל נשתרש ביהדות העקרון כי העבודה מגינה בפני החטאים.

הִלל היה שכיר יום — חוטב עצים, רבי עקיבא שנהרג על קדוש השם, סחב עצים העירה ומכרם כדי שיוכל לכלכל את נפשו ולהתמסר ללמודי התורה.

ר׳ יהושוע בן-חנניה העני נעלב פעם בישיבה פומבית על ידי הנשיא רבן גמליאל, ובגלל דבר זה קומם נגד האחרון את דעת הקהל במידה כזאת עד כי הודח מכהונתו. למען יוכל שוב לקבל את הנשיאות היה נאלץ רבן גמליאל להטריח את עצמו לביתו העלוב של ר׳ יהושוע ולראות שכתלי ביתו שחורים. אמר לו: „מכתלי ביתך ניכר שפחמי אתה“. אמר לו ר׳ יהושוע: „אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים, במה הם מתפרנסים ובמה הם ניזונים“.

וכך קל למנות ולספור את משלוח ידיהם של יתר מנהיגי ישראל בתקופת התלמוד שהיו נפחים, חיטים, סנדלרים, אופים ועוד ועוד.

אל הבטלה ואל העצלות מתיחסת תורת ישראל כאל הגורם המביא חורבן לעולם: „אין אדם מת אלא מתוך בטלה“ (אבות דרבי נתן). ומשום שהבטלה והעצלות הן בזויות, מחייב התלמוד את האב ללמד את בנו מלאכה.

והדברים הגיעו עד כדי כך שאמרו: „כל שאינו מלמד את בנו אומנות כאילו מלמדו ליסטות" (קידושין כ"ט).

ואותו יחס הוגן גם לפועל. אסור היה בהחלט לרדות בו ואף לפגוע בו על ידי מלים קשות. ובקשר לזה כדאי לעיין בדברי איוב: „אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי. ומה אעשה כי יקום אל? וכי יפקד מה אשיבנו? הלא בבטן עשני עשהו; ויכוננו ברחם אחד" (איוב ל"א, י"ג). כן, בדברי איוב אלה טמיר יסוד היסודות של השוויון.

אָסור חמור הוא להלין פעולת שכיר. זאת אומרת שעל המעביד מוטלת החובה לשלם מיד עם גמר העבודה את שכר הפועל; ואין נותן העבודה יכול לדחות זאת אפילו עד למחרת היום. שכר העבודה לא ניתן בשום אופן לעיקול. המעביד חייב לשלם לפועל את שכרו במלואו בלי שיהא רשאי לנכות ממנו חובות וכו׳. הסיבה פשוטה; אם לדבר בלשונו של פופר-לינקיאוס: שכר עבודתו של הפועל הוא המינימום הדרוש לו לכלכלת נפשו, וזה קדוש עד כדי כך שאין שום חוק יכול לשלול זאת ממנו באיזו צורה שהיא.

*

ועתה אנו מגיעים לסעיף חשוב בחוק הישראלי והוא: ההפרדה בין מינימום ובין מותרות, שעליה בנה פופר-לינקיאוס את תכניתו הסוציאלית.

בעל חוב שעומדים לעקל את נכסיו, חייב למסור לבית הדין את רשימת החפצים הנמצאים ברשותו; ומאלה מרשה בית המשפט לעקל רק דברי מותרות. אך בשום אופן לא ירשה בית הדין כי יקחו ממנו את הדברים הנחוצים לו לקיומו ולקיום משפחתו. כמו כן רשאי בעל החוב — הלווה וכו׳ — לעצור מזון בשבילו ובשביל משפחתו לחודש ימים (רמב"ם הלכות מלוה ולווה). ואלה

הם הדברים שאין לשום איש בשום תנאים שליטה עליהם, ומן הנמנע לעקלם: תלבושת — בגדי עבודה או בגדי חול, ולא בגדי משי שהם מבחינת לוקסוס, כלי בית — מטה, כלי עבודה וכו׳. לא יורשה לעקל או לקחת באיזו צורה שהיא מן הספן את ספינתו ולא מן האכר את בהמותיו. ויותר מזה: גם אם ימשכן העני את חפצי המינימום שלו בחוזה מיוחד, אסור בכל זאת לקחתם ממנו. כפי שאנו רואים מתיחסת תורת ישראל אל צרכי המינימום של העני כאל דברי קדש. זוהי החוקה ההומאנית המבוססת על הצדק החברתי מצד אחד ועל חוקי-ברזל של ההגיון מצד שני.

התחוקה העברית דאגה לכך שאיש לא יוכל להתחמק מן המשפט. ואפילו הכהן הגדול המכהן במשרה העליונה במדינה, מוכרח להופיע בפני בית הדין אם הוזמן לבוא. מותר להעיד נגדו וגם לדונו לכף חובה.

אם עשיר מופיע בבית הדין לבוש בגדי עושר בעת שיריבו עני ולבוש בגדים פשוטים, דורש הדין לשלוח את העשיר הביתה כדי להחליף את בגדיו ביותר פשוטים (שבועות ל׳). כונת התקנה הזאת היתה למען ירגיש את עצמו העני יותר חפשי בנוכחות יריבו, — מסיבה דומה מתנגד פופר-לינקיאוס למדים בשביל חברי הצבא המזין.

•

עד כמה שידוע לנו, כמעט שלא היה כל משבר סוציאלי רציני בתולדות האומה העברית הודות לחוקי הצדק החברתי והבינה שהונחו כיסוד בחוק הישראלי. אמנם פעם מסופר בספר נחמיה על משבר חברתי-כלכלי שעמד לפרוץ בישראל אבל ישוב הסיכסוך על ידי נחמיה, יכול היה לשמש למופת לכל הגויים. וזה

דבר המעשה:

בפרק ה׳ מסופר כי חלק מן העם שקע בחובות. ולמען יוכלו עניים אלה לשלם את החובות ואת מסיו, לוו כסף מן העשירים ובתור ערבות היו נאלצים לשעבד את שדותיהם ואת כרמיהם למלוים. אחדים הוכרחו אפילו להעמיד את בניהם ובנותיהם לרשות הנושים; כלומר, העבדות אימה עליהם. בהגיע זמן סלוק החובות ולא היה לאל ידם לסלקם, החליטו הנושים להעביר לרשותם את הרכוש המשועבד להם. דבר זה עורר בעם התרגשות והתמרמרות עצומה. נחמיה הבין כי הדבר לא יסתיים בכי טוב, ונכנס בעובי הקורה והכריז: „ואומרה להם, אנחנו קנינו את אחינו היהודים הנמכרים לגויים כדי בנו וגם אתם תמכרו את אחיכם ונמכרו לנו?“ דברים אלה קלעו למטרה והנושים החזירו לעניים את כל רכושם המשועבד וכך הסתדר הדבר בשלום ובלי שפיכת דם. ויותר מזה: הנושים אף הודו כי כוונותיהם היו פסולות מלכתחילה: „ויחרישו ולא מצאו דבר“. כנראה שהבושה מפני מעשים פסולים עוד לא עברה מן העולם, ואת זאת יוכיח הפסוק הזה: „ויאמר, לא טוב הדבר אשר אתם עושים הלא ביראת אלהינו תלכו מחרפת הגויים אויבינו“. והתשובה: „ויאמרו נשיב ומהם לא נבקש כן נעשה כאשר אתה אומר וכו׳“. פתרון אידיאלי בהחלט היה זה. אבל הבה נדפדף בהיסטוריה של העמים האחרים בימים ההם ונראה באלו אמצעים סדרו למשל הרומאים והיונים סיכסוכים סוציאלים כאלה; בלי שפיכות דמים לא עבר אצלם משבר חברתי.

כוחו הסוציאלי של העם העברי נבע מהחרות שהוכרז עליו חגיגית לגבי כל אדם, וסמל החרות היתה השבת.

השבת היא על כן ההוכחה הטובה ביותר לשנאת השעבוד בישראל.

לעומת זאת לא ידעו היונים והרומאים יום מנוחה; וזה לא מפני אי-הצורך לנוח פעם בשבוע, אלא משום שהתיחסו אל העבודה כאל דבר שפל וגס, אשר לדעתם נוצרה רק בשביל עבדים ולא בשביל בני חורין. ולאלה האחרונים לא היה דרוש יום מנוחה אחד כי היו להם שבעה ימי מנוחה בשבוע.

מרד עבדים ביון ורומי היה מן התופעות השכיחות, ולפעמים אמנם הצליחו העבדים להטיל את פחדם על משעבדיהם. — כדאי לזכור את מרד ספארטאקוס — אולם בהסטוריה העברית אין למצוא מרד כזה היות והיחס אל העבדים היה אנושי. מיום המנוחה המוחלט — השבת — נהנו עבדים כחפשים במידה שווה. וגדולה מזו: צו המנוחה הורחב אפילו על בעלי חיים סתם. „ויום השביעי שבת לה׳ אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך...“ (שמות כ׳, י׳).

על יסוד העקרון כי כל אדם הוא עולם בפני עצמו — „בשבילי נברא העולם“ — נחקקו גם דיני העונשים בישראל. וכמעט שהיה מן הנמנע להוציא בכלל פסק דין מות. בתלמוד נאמר, כי בית דין המוציא פסק דין מות פעם בשבעים שנה נקרא בית דין קטלני. רבי עקיבא אמר שאילו היה הוא בסנהדרין לא היה נהרג אדם מעולם. ואמנם את עונשי המות השונים הנזכרים בתורה כמעט שאי אפשר היה להוציא לפועל. על פי דין תורה לא יומת הרוצח רק על שני עדי ראיה; יש צורך גם בעדי התראה ועל הרוצח לקבל את ההתראה; זאת אומרת שעליו להצהיר בפני העדים המתרים בו: „אמן, כן אני עושה“. וכי יעלה

בדעתו של מישהו כי הרוצח יתן הצהרה כזאת? אם הוא שפוי בדעתו בודאי שלא יעשה זאת. הנה כי כן לא היה זה מן הדברים הקלים להעניש אדם בישראל על ידי גזילת נשמתו.

חברי בית הדין העברי היו צריכים להיות כולם מחוננים בשבעה דברים: חכמה, ענוה, יראה, שנאת ממון, אהבת האמת, אהבת הבריות ובעלי שם טוב. מזה אנו למדים כי לא דברים פורמאליים ואף לא תוארים אקאדמיים קבעו את התמנותו של שופט בישראל אלא בראש וראשונה מידות טובות. בסנהדרין לא היו ממנים זקן מופלג בשנים ולא סריס מפני שיש בהם אכזריות, וכן לא חשוך בנים כי חששו שלאדם זה חסרה מדת הרחמים (רמב"ם הל' סנהדרין). ברור כי בתנאים כאלה היו לדיני נפשות יותר ערך עיוני מאשר מעשי. אבל עוד כארבעים שנה לפני חורבן בית שני בוטלו לגמרי דיני נפשות בישראל, ואחרי החורבן נתבטלו גם דיני הקנסות (רמב"ם הל' סנהדרין). אל השאיפה הזאת להשתחרר מעול העונשים יש להתיחס בכבוד רב, כי השקפת עולם המבוססת על העקרון: „כל המאבד נפש אחת מאבד עולם מלא", איננה סובלת עונשים בשום אופן. רבי עקיבא הרחיק לכת עד כדי כך שדרש: „כל מי ששופך דמים מעלה עליו הכתוב כאילו הוא ממעט את הדמות; מה טעם? שופך דם האדם באדם דמו ישפך; מפני מה? כי בצלם אלהים עשה את האדם" (בראשית רבה פל"ד).

ועתה נראה עד כמה השקפותיו היורידיות של פופר-לינקיאוס מזדהות עם אלו שבמשפט העברי.

בספרו "Das Recht zu leben und die Pflicht zu sterben" (הזכות לחיות והחובה למות), הקדיש פופר-לינקיאוס פרק חשוב מאד לבעיה המשפטית, ובספרו "Philosophie des

Strafrechts" (פילוסופיה של דיני-ענשים) הוא מנתח את הטראגדיה שבחוק הפלילי על בסיס חדש לגמרי שהוא כולו יהודי. פופר-לינקיאוס מתנגד לענשים ומבטלם מפני שלדעתו, צפון בכל עונש ויהא זה אפילו הקל שבקלים — רק רגש-נקמה מצד המעניש. וחידושו הוא כי רגש הנקמה מתפתח באדם, שעוול נעשה לו, מפני שלא ידע או לא יכול היה למנוע את הוצאתו לפועל של העוול. ואותו רגש-הנקמה, סובר פופר-לינקיאוס, בחוק העתיק וגם המודרני. וכיצד? תכלית החוק היא בעצם לא להעניש אלא למנוע את ביצועם של עברות או פשעים. ומאחר שהחוק, או השומרים עליו — משטרה וכו׳ — לא הצליחו למנוע את הוצאתם לפועל של הפשעים, מתנקמים בעבריָן באמצעות העונש החוקי. פופר-לינקיאוס דורש במפורש מהחברה להתגונן בפני הפושעים והעבריינים; אולם מצד שני מוטלת עליה החובה להגן גם על הפושע בפני החברה גופה. זהו עקר העקרים שביסוד התורה המשפטית לפי פופר-לינקיאוס. ומאחר שכל רעיונותיו, לרבות היורידיות, יסודם בהומאניות וברחמים הוא אומר: „הפושע חטא נגדנו, אך מי אומר שאף אנו צריכים לחטוא נגדו".

במדינה העברית יכול היה הגנב לגנוב כמה שלבו רצה ובכל זאת לא הרשה החוק להרגו, אולם באנגליה, מספר פופר-לינקיאוס, תלו ילד בעד גניבה עוד בהתחלת המאה ה-19. והוא שואל: מה מרויחה החברה מזה אם היא מאבדת נפש אדם או שמה אותו בכלא למספר רב של שנים במקום שאין אפילו קרני השמש מגיעות? והאם הענויים הנגרמים לאדם על ידי הענשים הנם להנאתה של החברה? — אכן, ישנם אנשים אשר סוברים כי הכלא משפיע לטובה על הפושע, ושהסוהר הוא האמצעי היחידי שבכוחו

להחזיר את האדם למוטב; אולם הנסיון והמציאות אינם מסכימים עם ההנחה הזאת.

ובכן מה לעשות? אולי לתת יד חפשית לפושעים?...

על זה עונה פופר-לינקיאוס, כי יש לחלק את הפושעים או את העברינים לשני סוגים. א) פושע או עברין בעל עבר פלילי ובעל תכונה רעה הנוטה לפשע. ב) פושע אשר רק מפני מקרים, גורמים ותנאים מסויימים ביצע את הפשע ואשר עברו מעיד עליו כי אין הוא נוטה כלל לחזור על מעשיו הרעים מחדש. פופר-לינקיאוס מטיל על בית המשפט או על השלטונות הדרושים לתת בכל מקרה של פשע פרסום רב לעברו ותכונותיו של כל פושע, וכל זה לטובתו ולהגנתו של הפושע — בעיקר אם הוא מסוג ב׳ — ואף לטובתו ולהגנתו של הכלל. על השופטים להתחשב יפה בגורמים אלה טרם הוציאם פסק דין. אם הפושע הוא מסוג ב׳ ישוחרר מיד ואם מסוג א׳ הרי גם אז אין להרגו או לשימו בכלא, אלא להעמידו תחת פיקוח משטרתי חמור; אולי כפי שנהוג בכמה ארצות לגבי פושעים פוליטיים. לרשות הפושעים האלה מעמידים מעין „עיר מקלט" כדי שהמשטרה תוכל לפקח עליהם בנקל. פופר-לינקיאוס דורש את הפירסום הנ"ל — על ידי העתונות ועוד — מפני שלדעתו רשאי וחייב כל אזרח במדינה לדעת מיהו הפושע ומה טיבו בכדי שידע להתגונן בפניו. אם אומר אדם לקנות בית, שדה וכו׳, הרי שבודאי יתענין לראשונה במשרד רשמי מסויים אם אין הדברים — שהוא עומד לקנות — מ ש ו ע ב ד י ם. אותו הדבר גם לגבי הפושעים או העושקים למיניהם. יש לתת אפשרות לכל אדם לדעת עד כמה כל פושע, עושק או רמאי „מ ש ו ע ב ד". ואז ידע כל אדם להזהר מלבוא במגע עם אנשים כאלה. סדרי החברה של ימינו אינם נותנים

את האפשרות לאזרחיה להתגונן בפני העבריינים; העתונות עוברת לסדר היום מבלי להרבות מלים על דברים „של מה בכך" כאלה, כאילו אין זאת לפי כבודה להקדיש מקום מכובד לבעיה זו.

אם התנהגותו של הפושע, העומד זמן מסויים תחת פיקוח המשטרה, מניחה את הדעת, דורש פופר-לינקיאוס לשחררו לגמרי.

*

מן הראוי להזכיר עוד כי גם רעיונותיו של פופר-לינקיאוס על המלחמה מתאימים בהחלט לאלה של תורת משה האומרת:

„ודברו השוטרים אל העם לאמור, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכו. ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו. ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה. ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו, מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו (דברים כ׳, ה׳—ח׳). לרעיונות החופש האינדיווידואלי שבפסוקים האלה בודאי שאין למצא דוגמה בכל הספרות העולמית. נתאר לעצמנו כי הנה פורצת מלחמה והאנשים יוצאים אל החזית; וברגעים קשים כאלה אין לממשלה הלוחמת דאגה אחרת מאשר לבקש את החתנים לעזוב את החזית וללכת הביתה כדי לשמח את כלותיהם, שמא ימותו במלחמה...

„הירא ורך הלבב...", כלומר אדם שאינו מוצא כל ענין במלחמות לא רק שאין מכריחים אותו להלחם אלא אף מיעצים לו להשאר בבית למען לא ימס את לבב אחיו

ולמען לא יכניס דימוראליזאציה בשורות הלוחמים.

*

הדברים המעטים שהבאתי כאן מן המקור הישראלי מראים בעליל עד כמה תכניתו הסוציאלית של פופר-לינקיאוס היתה יכולה להלביש לבוש מודרני את התחוקה הסוציאלית העברית, להשלימה ולהתאימה לרוח הזמן.

ודוקה בתקופה זו של הציונות מן הראוי להפנות תשומת לב יתרה לדברים אלה. היהדות התחילה כבר להבין כי העוגן ואי ההצלה האחרון המה ארץ ישראל, המולדת ההיסטורית של העברים. ועתה על סף גאולת הארץ עלינו לשנן ולחזור ולשנן: הגאולה לא תהא שלמה והיא עלולה אפילו להתעכב אם לא תקדים לה גאולה כלכלית, או לכל הפחות גישה מסויימת ותכנית ברורה לפתרון השאלה הסוציאלית והכלכלית. ויש לזכור עוד כי בלי לחם יתנדף האידיאל הנעלה ביותר. במדינת היהודים העתידה, יהא המשטר בה איזה שיהא, מקווים אנו שהכיעור והאכזריות המשתוללים בארצות אירופה לא ישררו בה. עם עתיק יומין כי ישוב מגלותו, ראוי ויפה הדבר שישכיל לסדר בארצו העתיקה-חדשה סדרים חברתיים למופת, שכל בניו ובנותיו ימצאו את לחמם וצרכיהם החיוניים בשלום ובכבוד. לפי תכניתו של פופר-לינקיאוס ילוו את האדם הדברים הנחוצים והחיוניים לכלכלתו, מיום הוולדו ועד יום מותו. החברה המקווה לא תבחין במאומה בין נטילת נשמתו של האדם ובין נטילת לחמו, מלבושו וכו׳. וכמו שמתיחסים עוד כיום למדינה הממיתה את אזרחיה, כעל מדינה פראית וקאניבאלית, כן יתיחסו במלכותו של לינקיאוס אל חברה המרעיבה את אנשיה.

טובי הישוב העברי בארץ ישראל צריכים לדאוג לכך

שעקרונות אלה יכו שרשים עמוקים בלב הדור היהודי הצעיר ולהבינו כי, כמו שלא יתואר הדבר לגזול מאת האדם את האוויר לנשימה הדרוש לכל בעל חי, או כמו שאי אפשר כי יכריזו עליו כעל סחורה הניתנת לספסרות, כן גם לא יתואר לעשות להבא ספקולציות עם הלחם ויתר צרכי המינימום הדרושים לחיי אנוש.

הנה מה אנו קוראים בקשר ל„עגלה-הערופה": „וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם... וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו" (דברים כא', ו'—ז'). ועתה נראה עד כמה אופיניים ומוצלחים הם דברי רש"י השואל בקשר לפסוקים הנ"ל: „וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דם הם? והוא משיב: „ידינו לא שפכו את הדם הזה" משמע שזקני בית דין אומרים: „לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות וכו'". הנה רואים אנו מדברים אלה באופן בהיר שאין למעלה הימנו כי בחברה תקינה ואנושית אין באמת שום הבדל בין גזילת חיי האדם ובין גזלת לחמו הדרוש לו לחיים עצמם.

*

ועתה מתעוררת גם בעית התעודה בישראל, אשר לדאבוננו הרב התבטאה עד כה רק בצורות מיטאפיסיות שונות, ולא בצורתה החברתית. היהדות נתנה למשל לעמי הנצרות את יום המנוחה — את השבת, ואף את חגיה. את יום השבת חגגו עמי הנצרות כ-300 שנה, כלומר עד תקופת הקיסר קונסטאנטין. אחרי כן הוחלפה השבת ביום א' בשבוע. ומענין לדעת כי הנוצרים חגגו במשך תקופה של כ-1000 שנה אף את חג הפסח הישראלי, היינו שבעה ימים; ורק במאה ה-11 אחרי הספירה הרגילה הפחיתה

הכנסיה את חג-הפסחא הנוצרי לשני ימים. אנו רואים איפוא כי האהבה מקלקלת לפעמים את השורה. לכאורה מה להם לעמי אירופה לחוג את ימי החרות של העם העברי; האם גם הם שוחררו משעבוד מצרים?

היעוד החברתי עמד במרכז הויתם של נביאי ישראל. החטא החברתי היה אצלם גדול כל כך שאדם כמו אליהו הנביא לא נרתע מלהוכיח את המלך א ח א ב בדברים קשים שאין באמת דומה להם בדברי ימי התרבות העולמית:

„... כה אמר ה׳: הרצחת וגם ירשת... במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילוקו הכלבים את דמך גם אתה“ (מלכים א׳, י״ט). ואל נא נחשוב כי א ח א ב זה היה כבשה תמימה; לא ולא! הוא היה עריץ ודיספוט גדול למדי, ובכל זאת העמיד הנביא את חייו בסכנה. והדבר הזה היה אפשרי אך ורק מפני שהאוירה הארץ-ישראלית גופה התקוממה נגד העול והפשע החברתי. וגם ישעיהו מעמיד את הצדק החברתי מעל לכל. כל זמן שהעושק וגזילת העני וכו׳ משתולל בקרב החברה, הוא פוסל את כל יתר האידיאלים — המדיניים התרבותיים והדתיים גם יחד.

מה מעציב הדבר שבימינו אלה אין איש ואין שום מוסד שילחם את מלחמת הצדק החברתי כדוגמת מלחמתם של הנביאים. אליבא דאמת היה זה צריך להיות תפקידם של הרבנים בישראל, אולם אלה רואים את תפקידם בכל יתר השטחים רק לא בשטח זה. האמת צריכה להאמר גם אם היא אינה נוחה ביותר: מנהיגינו הרוחניים אינם נוקפים באצבע כדי למנוע בידי העושקים מלקנות בכסף דלים ואביון בעבור נעלים — כדברי ע מ ו ס.

כבר נזדמן לי פעמים רבות לשים לב לכרוזים הנושאים בראשם כותרת כזו: ז ע ק ת ה ש ב ת... השבת

קדושה היא ומן החובה שכל ישראל ישמרנה; זה ברור למדי. אך, מורַי ורבותי למה להזעיק את השבת בלבד? אין ספק שזעקת העניים חשובה לפי התורה ולפי דין ישראל לא פחות מזה. ובכל זאת אין זעקת העניים והעשוקים נשמעת כיום.

כולנו מודים בודאי כי קודשי ישראל היו יקרים לישעיהו הנביא לא פחות מאשר לאלה הרואים את תפקידם הפרופיסיונאלי בהזעקת השבת. והפלא ופלא! ישעיהו עשה בדיוק את ההפך מאשר עושים כיום. ישעיהו לא רק שלא אמר כי השבת זועקת אלא אדרבה: ברגע של ירידה והשחתה מוסרית וחברתית, הרים את קולו ביתר עוז והכריז קבל העולם כולו: „חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח נלאתי נשוא. ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפילה אינני שומע ידיכם דמים מלאו!" (ישעיהו א׳, י״ד — ט״ו). מסתבר כי אין בידי השבת לכסות על הפשע החברתי, וישעיהו אומר בפירוש: „חודש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה" (ישעיהו א׳ י״ג). כך הבינו נביאינו הגדולים את ערכי היהדות. הם ידעו כי האסון הבא לישראל ולעולם, בא בראש וראשונה בגלל החטא הסוציאלי ונלחמו נגדו בכל מרצם.

ולכן יֵאמר כי היעוד הישראלי הוא קודם כל להוכיח כי בארץ ישראל ינתן לחם לכל בשר, ושאלקי ישראל הוא באמת: „אל זן ומפרנס לכל ומיטיב לכל ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא" (ברכת המזון).

שונות

פרצופה של אירופה

החברה האירופית הנוכחית נתונה במצב של תסיסה מוגברת. שולט כאן מצב-הכנה לקראת „פעולות גדולות", גדולות — במובן הברוטאליות. וגם אם אין לדעת איפה ואימתי תפרוצנה הקטטות הראשונות ומה יתרחש אחרי הקרבות הממשמשים ובאים, על כל פנים מתקבל הרושם כאילו באטאליונים מרובים מתחילים לצעוד אל כיוון המלחמה, אמנם לעת עתה בלי שיטה ובלי מטרה ברורה...

האנושות האירופית מהווה תמונה נוראה למשקיף עליה ולחוזה לעתיד הקרוב; תמונה שאין למצוא כדוגמתה בכל עולם החיות. גם ההיסטוריה האנושית אינה מראה דוגמה לתקופה הנוכחית. הנה שומעים בלי הרף מפי הקבוצות החברתיות המרובות כשהן מכריזות על אידיאלים כביכול, אידיאלים מכל המינים: חברתיים, דתיים, מוסריים ופוליטיים. וכל כת מכירה רק את עצמה בתור נושאת „האידיאל האמיתי" ולועגת לאידיאלים של אחרים ואף לוחמת בהם. וכמו שהיו פעם באירופה אלים אידיאליים שנלחמו למענם, כך ישנם בימינו אידיאלים כ ת ת י י ם שעבורם מתחילים לעת עתה רק להסית ולשסות ופה ושם גם להלחם. וכל זה מתפתח בקצב מהיר ומתוך התרגשות ההולכת וגוברת יותר ויותר:

„שומעים אתם אותנו? רואים אתם אותנו? כך וכך

גודל מספרנו! כך וכך מספר האגרופים הנכונים להתנפל עליכם!"

במובן ידוע הרי המצב הוא כמו בתקופת מלחמת-הדתות עת התהלוכות הדתיות לא שמשו כלל כדי לספק את דרישות הרגשות הדתיים אלא אך ורק למטרה היחידה: לתת גושפנקה מוסרית למלחמות והכנותיהן...

והיה אם לא ניתן כהרף עין ספוק מלא לשגעונם, עקשנותם והתגדרותם של תריסרים אחדים של אנשים, אזי מתפרץ באופן פתאומי חרון-האף בלוית אֶפֶל אל האספסוף.

*

אם לא יושם קץ מידי להסתה האנטישמית, כי אז יתעוררו כוחות איומים „ואינסטינקטים קדמוניים" אשר לא יחוסו לא על היהודים ואף לא על הלא יהודים.

יוסף פופר-לינקיאוס 1886

(הנסיך ביסמארק והאנטישמיות)

ניו־זילאנד ותכנית המינימום

הארץ היחידה הקרובה ביותר לשיטת המינימום של פופר-לינקיאוס היא זילאנדיה החדשה. ובעונג רב הנני נותן כאן כמה נקודות מחוברת חשובה מאד על נושא זה שנשלחה אלי מאת ממשלת הארץ ההיא.

ממשלת ניו-זילאנד העבירה חוק הידוע בשם: „חוק הבטחון הסוציאלי משנת 1938", אשר צריך היה להכנס לתקפו באפריל 1939. בין יתר היתרונות הסוציאליים כולל החוק הזה גם שרות רפואי חינם לכל האזרחים היושבים על אדמת המדינה של זילאנדיה החדשה.

להלן ניתנת רשימה קצרה של היתרונות הרפואיים הנ"ל:

שרותי בריאות.

לכל תושב קבוע של מדינת ניו-זילאנד ניתנת הזכות להנות משרותים אלה:

1) לבחור את רופאו לפי ראות עיניו באופן חפשי.

2) לקבל בחינם (על חשבון הממשלה) את כל הרפואות והסממנים הדרושים לו.

3) כל המכשירים והחמרים ינתנו על פי פקודת הרופא.

4) כל רופא או חימאי יוכל לקחת חלק בשרות (על חשבון הממשלה).

שרות בתי חולים.

1) טיפול חינם בבתי חולים ציבוריים.

2) תשלום חלקי בבתי חולים פרטיים (סנטוריום וכו׳).

שרות ליולדות.

1) במשך הזמן שהיולדת קשורה למטה תקבל אחות ושרות רפואי חינם; נוסף לכך תהנה היולדת מהחזקה מלאה (מחיה וכו׳) בבית חולים ליולדות למשך 14 יום; או משרות מילדת, אחות מילדת וכו׳ — למשך 14 יום בביתה היא.

2) כל אשה תוכל לבחור בעצמה את רופאה וכן את האחות או המילדת לשם טיפול בביתה.

3) בעד כל טיפול או שכיבה בבית חולים פרטי ליולדות ינתן תשלום קבוע לבית החולים הזה עבור כל חולה, מקופת הבטחון הסוציאלי.

יתרונות נוספים.

1) אחות בבית ועזרה בעבודות בית.

2) שרותי מומחים, יועצים מדיצינייים וכו׳.

כפי שאנו רואים אין כאן הכוונה לקופות חולים, כי אם לדבר מה יותר מקיף ויותר גדול והומאניטארי המתאים לתכניתו הסוציאלית של פופר-לינקיאוס. היתרון האנושי הגדול לאין ערוך שבשיטה זו הוא כי לכל חולה תנתן הזכות לבחור בעצמו את הרופא הנאמן עליו. דבר זה חשוב מאד כי לרוב מעיקה ההרגשה על החולה ומכבידה עליו אם הוא מוכרח לקבל טפול מרופא שאינו מאמין בכוחו הרפואי.

קוּדֶנְהוֹבֶה־קאלֶרְגִי[1]:

מעל לכל כתביו של פופר-לינקיאוס עומדת אישיותו המיוחדת במינה.

העובדה כי בזמננו חי באירופה אדם כזה, משמשת נחמה בתוהו ובוהו של ההווה וערובה לעתיד יותר בהיר.

אמנם אירופה עשירה מאד בפקחים אבל עניה מאד באנשים נבונים.

פופר-לינקיאוס היה נבון.

מעולם לא ראיתי פנים שיביעו טוב-לב ובינה טהורה בצורה כה מושלמת כפניו: במדה כזאת האצילו עליו המחשבה, הרצון והסבל, מזהר הרוח והנפש. מצחו הגבוה, הטהור והמקומר מעל לעינים קדושות, נראה זורח. זה היה כלי טהור של הרוח. חייו הפרטיים עמדו הרחק מאחוריו. מטתו שלא עזבה במשך חמש שנים, גופו החולה, חדרו הצנוע, כל אלה היו כלא היו, כי הוא התגבר עליהם מכבר. ומה שנשאר בו חי, היה רק הרוח שהאיר את מצחו והטוב שהקרין מעיניו.

1) קודנהובה־קאלרגי — יוצר תנועת פאן־אירופה ולוחם אמיץ לשלום אירופה נמנה על מעריצי פופר־לינקיאוס הנלהבים ביותר.

הדברים המובאים כאן הם מתוך חבור קטן זה: Popper-Lynkeus. Der Mann und sein Werk von Coudenhove—Calergi 1925.

הנבון הזה חי במשך עשרות בשנים בעיר של פולחן-האישים, בוינה. וינה זו הניחה לאיש הרוח הגדול ביותר שלה, לחכם יהודי, למות בעוני.

אמנם עירית וינה מלאה את חובתה כלפי הוגה הדעות הישיש שלה, שהיה חולה, מחוסר כל וזקוק לנדבות, באשר הקציבה לו הקצבת-כבוד. ולא אשמתה היתה זאת אם מהקיצבה הזאת לא יצא למעשה כמעט כלום, עקב הפחתת ערך הוַאלוטא. אולם זו היתה צריכה להיות חובת-כבוד בשביל עשירי וינה לחלץ את הוגה הדעות הגדול ביותר שלהם מדאגותיו לכלכלת נפשו, ולהבטיח עבורו חיים של שיבה טובה ובטוחה.

את מלוי חובת-הכבוד הזו איחרו עשירי וינה. האנשים והנשים של וינה, אשר באופן מקביל לעוני המר של ההמונים הציגו את עשרם לראווה באופן בזבזני ביותר, לא המציאו את הסכום הפעוט שהיה נחוץ כדי להבטיח את קיומו של האיש הגדול הזה. ובתי הספר הגבוהים של גרמניה ואוסטריה, הגנראלים והדוכסים המצויידים בתוארי כבוד, שהחזירו את אירופה אחורנית בדורות רבים, לא מצאו לנכון לעטר את ההוגה הסוציאלי ואיש המוסר, שהקדים להאיר את פני אירופה בהרבה שנים, בתואר דוקטור-כבוד.

כך מת פופר-לינקיאוס בלי תואר-כבוד ובעוני כפי שחי.

עשירי גרמניה ואוסטריה הוכיחו את עוורונם לגבי גדלות אמיתית ואף את קמצנותם כלפי איש שהיטיב כל כך לאנושיות. מי יתן ויכירו בדבר זה, וברוחו של פופר-לינקיאוס יתקנו זאת כלפי אחרים.

אבל הוא, האדם הנבון וטוב הלב, הוגה הדעות והקדוש, היה בכל זאת יותר עשיר בעניו מאשר הם

כולם: כי עשרו היה בשפע רוחו ולבבו.

הוא היה יותר חפשי בכבליו הפיסיים — כי המחלה כפתה אותו אל המיטה, והעוני אל וינה — מאשר הם כלם: כי ממלכתו היתה עולם הרוח, שהיה שרוי בה, חפשי מכל כבלי משפט-קדום ואמונה טפלה.

והוא באסונו החיצוני היה בכל זאת יותר מאושר מאשר הם כלם, כי הוא הציל את שלות נפשו בסערת חיים נוראים.

הוא בחוסר האונים שלו היה חזק יותר מאשר הם כלם בהכרתם המלאה. הדורות הבאים ישייכו לרעיונותיו, והוא יהיה מלך בממלכת העתיד.

כך נהיה בשבילי פופר-לינקיאוס המסכן והחולה — שכל גבירי תבל ואדיריה היו יכולים לקנא בו — לסמל חי המובע בדברים נשגבים אלה של הכמה סטואית:

„רק הנבון חפשי!"
„רק הנבון מאושר!"
„רק הנבון עשיר!"
„רק הנבון מלך!"

ביבליוגרפיה

JOSEF POPPER-LYNKEUS:

Das Recht zu leben und die Pflicht zu sterben

Sozialphilosophische Betrachtungen, anknüpfend an die Bedeutung Voltaire's für die neuere Zeit. (1. Aufl. 1878, 2. Aufl. 1879, bei 3. Aufl. 1903).

Physikalische Grundsätze der elektrischen Kraftübertragung, 1884.

Fürst Bismarck und der Antisemitismus, 1886.

Die technischen Fortschritte nach ihrer ästhetischen und kulturellen Bedeutung 1886.

Flugtechnik, I. Heft, 1886.

Phantasien eines Realisten
(unter dem Pseudonym Lynkeus, 1899).

Fundament eines neuen Staatsrechts, 1905.

Voltaire
Eine Charakteranalyse, in Verbindung mit Studien zur Ästhetik, Moral und Politik, 1905.

Das Individuum und die Bewertung menschlicher Existenzen
(unter dem Pseudonym Lynkeus, 1910).

Der Maschinen und Vogelflug
Eine historisch-kritische flugtechnische Untersuchung, 1911.

Die allgemeine Nährpflicht als Lösung der sozialen Frage
Eingehend bearbeitet und statistisch durchgerechnet. Mit einem Nachweis der theoretischen und praktischen Wertlosigkeit der Wirtschaftslehre, 1912.

Selbstbiographie, 1917.

Krieg, Wehrpflicht und Staatsverfassung 1921.

Über Religion, 1924.

Philosophie des Strafrechts
Mit einem Vorwort von Julius Ofner, 1924).

Die Darwin'sche Theorie und ihre Stellung zu Moral und Religion ("Die Presse" 7. Juli 1869).

Christliche Zeitrechnung ("Die Presse" 29. Januar 1870).

China (Neue Freie Presse, 26. August 1881).

Einige Gedanken über Kant, Goethe und Richard Wagner (Neue Freie Presse, 23. u. 30. Juli, 6., 13. u. 20. Aug., 3., 7., 10. u. 24. September 1903).

Über den Zusammenhang zwischen Genie und Körpergrösse (Leipzig, Politisch-anthropologische Revue, 6. Jahrgang, Heft 8).

Das Recht d. Waffenlosigkeit
("Neue Erde" Wien 1919).

Eine Sabbatfeier des Baal-Schem
(Wiener Morgenzeitung 24. August 1920).

*

Fritz Wittels:
Die Vernichtung der Not

W a l t e r M a r c u s :

Nach dem Kriege (Ein Auszug aus der "Allgemeinen Nährpflicht als Lösung der sozialen Frage" von Josef Popper-Lynkeus.

Programm für ein neues Europa: Josef Popper-Lynkeus (Zeitschrift "Das neue Europa", 4. Jahrgang, Heft 2, 1918, Wien und Zürich.)

Josef Popper-Lynkeus' Bedeutung für die wissenschaftliche Weltanschauung.
("Mitteilungen des Deutschen Monistenbundes", 3. Jahrgang, Heft 2, 1918, Verlag des Bundes, Hamburg).

Das sozialethische Programm in Josef Popper-Lynkeus' Werken. (Verlag des Vereins "Allgemeine Nährpflicht", Wien und Frankfurt am Main.)

A d o l f G e l b e r :
Josef Popper-Lynkeus. Sein Leben und sein Wirken

C o u d e n h o v e-C a l e r g i :
Popper-Lynkeus. Der Mann und sein Werk, 1925.

G e s p r ä c h e. Josef Popper-Lynkeus. Mitgeteilt von Margit Ornstein und Heinrich Löwy. Mit einem Vorwort von Dr. Julius Ofner, 1925.

G e d e n k n u m m e r der Zeitschrift Allgemeine Nährpflicht. Josef Popper-Lynkeus, Zehn Jahre nach seinem Tode. Widmungen, Verlag des Vereins "Allgemeine Nährpflicht" Wien, Februar 1932.

S i g m. F r e u d :
Meine Berührung mit Josef Popper-Lynkeus (Zeitschrift "Allgemeine Nährpflicht" Gedenknummer Februar 1932; Freud: Gesammelte Schriften Bd. XII).

YISRAEL DORYON

LYNKEUS' NEW STATE

A plan for the establishment of a new social order on an improved and humane basis

Introductions by
SIGMUND FREUD
and
ALBERT EINSTEIN

Rubin Mass Jerusalem

ישראל דוריין

ממלכת לינקיאוס

ישראל דוריין

ממלכת לינקיאוס

